

SAMISKA

i e t t n y t t å r t u s e n d e

S A M I S K A

i e t t n y t t å r t u s e n d e

NORDISK SPROGSAMARBEJDE Sprogsamarbejdet er et væsentligt tværsektorielt satsningsområde, som er forankret hos de nordiske uddannelses-, forsknings- og kulturministre. Ministerrådets Sprogpolitiske Referencegruppe har lagt rammerne for et NORDMÅL-program 2000-2004 med hovedvægt på: *De ikke-skandinaviske sprog; børn og unges sprogforståelse; udvikling af et nordisk sprognetværk; tolkning og synliggørelse af samarbejdet.* Gruppen skal tage initiativ til større sammenhæng, synergi og synliggørelse af sprogsamarbejdet. Nordisk Sprogråd virker for at fremme den internordiske sprogforståelse og lette anvendelsen af de nordiske sprog både i og uden for Norden.

NORDISKA MINISTERRÅDET inrättades 1971 som ett samarbetsorgan mellan de nordiska ländernas regeringar. Ministerrådet lägger fram förslag till Nordiska rådets sessioner, vidarebefordrar rådets rekommendationer, rapporterar till Nordiska rådet om samarbetets resultat samt leder i sista hand arbetet inom olika sektorer. Statsministrarna har ett överordnat ansvar för samarbetet, som i övrigt koordineras av samarbetsministrarna och den nordiska samarbetskommittén. Ministerrådet sammanträder i olika sammansättningar beroende på vilka frågor som ska behandlas.

NORDISKA RÅDET bildades 1952 som ett samarbetsorgan mellan parlamenten och regeringarna i Danmark, Island, Norge och Sverige. Finland anslöt sig 1955. Färöarnas, Grönlands och Ålands delegationer ingår i Danmarks respektive Finlands delegationer. Rådet består av 87 valda medlemmar (parlamentsledamöter). Nordiska rådet är initiativtagare och rådgivande samt har kontrollerande och pådrivande uppgifter i det nordiska samarbetet. Nordiska rådets organ är plenarförsamlingen, presidiet och utskotten.

Nordiska ministerrådet
Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K
Telefon (+45) 33 96 02 00
Telefax (+45) 33 96 02 02

Nordiska rådet
P.B. 3043
DK-1021 Köpenhamn K
Telefon (+45) 33 96 04 00
Telefax (+45) 33 11 18 70

www.norden.org

Samiska i ett nytt årtusende. ANP 2002: 717. © Nordiska ministerrådet, Köpenhamn 2002. Omslagsbild av Vesa Junttila. Formgivning: Kjell Olsson. Tryck: Phønix-Trykkeriet as, Århus 2002. Upplaga: 400. Tryckt på miljövänligt papper som uppfyller kraven i den nordiska miljömärkningen (Svanen).

Innehåll

5	FÖRORD
7	INLEDNING
9	Samisk språk – en oversikt
23	Drag ur samernas äldre historia
30	Institusjonelle rammer for det samiske språket
41	Samisk utdanning – utfordringer som det samiske samfunnet står overfor
48	Samisk litteratures reise ut i verden
53	Massemedier – samiske medier og samisk i mediene
68	Joik og lyrikk – samisk poesi inn i en ny tid
86	Samisk språk i dagens samfunn – behov og muligheter
91	Flerspråklighet i det samiske samfunnet
97	Inarisaami – a minority in a minority
103	The Eastern Sámi Languages and Language Preservation
117	North Saami and majority languages
135	FOREDRAGSHOLDERE
138	DELTAGERLISTE
145	PROGRAM

Förord

I september 2000 arrangerade Nordiska ministerrådets språkpolitiska referensgrupp sitt så kallade NORDMÅL-forum i Karasjok i norska Sameland. Temat för forumet var ”samisk i et nytt årtusen”. Genom att uttryckligen ägna årtusendets första forum åt ett av de nordiska minoritetsspråken ville referensgruppen markera att det håller på att ske en förändring i inställningen till minoritetsspråken.

Minoritetsspråken ses inte längre som någonting ”mindre” än nationalspråken, även om deras ställning i flera avseenden är problematisk och rentav hotad. Majoritetsbefolkningen i de nordiska länderna har börjat inse att minoriteterna med sina språk och kulturer är en stor rikedom och ingalunda en besvärlig börda som man helst vill slippa. Å andra sidan är den synen på minoriteterna nog inte allena rådande.

Huvudtanken med NORDMÅL-forum i Karasjok var att erbjuda information i koncentrerad form till dem som bara ytligt känner till samernas situation. Eftersom det var den språkpolitiska referensgruppen som stod som arrangör var det naturligt att forumet koncentrerade sig på teman som gällde samiskan som språk. De föredrag som publiceras här ger en bild av de problem som kan möta de samiska språken, som talas i fyra stater och utsetts för påverkan av fyra skilda majoritetsspråk.

Under det nya årtusendet ställs samiskan inför både hot och nya möjligheter. Ett av hoten är att utvecklingen fortsätter som tidigare så att de spridda och från varandra geografiskt isolerade samiska språkområdena allt mer utsätts för påverkan från majoritetsspråken och deras medier. Allt fler av dem som samerna kommunicerar med i sitt dagliga liv talar andra språk än samiska. Det innebär att det allt oftare är naturligt att kommunicera på ett ”främmande” språk, vilket i sin tur leder till att det egna språket tappar terräng. Vi samer har under seklernas gång alltid velat förstå och bli förstådda, vilket i praktiken oftast har inneburit att vi har lärt oss grannarnas språk. Fortfarande är vår inställning till majoritetsspråkstalarna ibland i överkant tillmötesgående: det räcker ofta med att en enda representant för majoritetsspråket är närvarande för att alla samer

ska gå över till att tala detta språk. Möjligheten till simultantolkning har emellertid småningom fått oss att inse att det är acceptabelt att tala sitt eget språk också när utomstående är närvarande.

Samernas målmedvetna strävan att främja sitt eget språk i kombination med våra hemstaters positiva och uppmuntrande inställning öppnar stora möjligheter inför det nya årtusendet. Föredragen under NORDMÅL-forum visade att det på många plan håller på att byggas upp viktiga samhällsstrukturer som kan bidra till att främja samisk utbildning och språkanvändning. Förändringarna i det samiska samhället behöver inte nödvändigtvis leda till att samiskan går under. Liksom på det kulturella området kan förändringen omvandlas till en resurs också när det gäller språkutvecklingen. Kanske behöver vi inte längre så allmänt känna till alla specialord när det gäller jakt av ripa med fälla, om vi i stället sakkunnigt kan diskutera modern informationsteknik eller skriva akademiska avhandlingar på vårt eget modersmål.

Den europeiska historieskrivningen har i århundraden varit en beskrivning av kungars och krigsherrars segrar och förluster. Det vanliga folket har inte just intresserat historieskrivarna, och än mindre de små minoritetsfolken och deras göranden och låtanden.

Samisk i et nyt årtusind

Åbning af konferencen

I den konferenceforamtalte der blev bragt i avisen *Sagat* (16 september 2000), blev der stillet følgende spørgsmål: ”kommer vi alle til å vare engelskspråklige om en generasjon?”

Svaret herpå er utvivlsomt nej, og det kan vi glæde os over, for en énsproglig og monokulturel verden ville være en fattig verden at leve i. Men det er alligevel vigtig at styrke Nordens sprog. Hvis vi blot overlader dem til markedskræfterne, kan de i internationaliseringstid som den vi lever i, med engelsk som det internationale hjælpesprog, hurtigt tabe terræn og blive reduceret til sekundarsprog. Ikke mindst små sprog som de samiske kan det gå hårdt ud over hvis der ikke føres en sprogpolitik der lægger vægt på sproglig mangfoldighed.

Blandt de papirer konferencens deltagere har fået udleveret, er programmet for nordisk sprogforståelse: NORDMÅL 2000-2004. Herfra vil jeg gerne citere nogle afsnit:

”Det primære formål med NORDMÅL er ... at udvikle nordboernes forståelse af andre sprog og deres forståelse for andre sprogsamfund i Norden”

”Sprogligt samarbejde i Norden skal bygge på gensidig respekt for alle nordiske folks sprog, kulturer, historie og traditioner.”

”internordisk sprogforståelse og kulturkompetence skal fastholdes og videreudvikles særligt i forhold til finsk, færøsk, grønlandsk og samiske sprog.”

Om skolen kan man læse følgende:

”eleverne skal gøres beviste om at der findes mange typer sprog i Norden, og at man i bedste fald også kan lære dem, selv om man bor i andre lande.”

Og det opstilles som et mål for den kommende femårige programperiode ”at nordiske satsninger inden for de ikke-skandinaviske sprog (færøsk, grønlandsk og samisk samt finsk og islandsk)styrkes.

Denne konference er i fuld overensstemmelse med alle disse hensigtserklæringer.

Det er naturligvis arbejdskrævende at forberede og afvikle en

konference som den vi er samlet til, og jag vil i den forbindelse rette en særlig tak til Endre Mørck, Tuomas Magga, Karin Ekström og Steen Svava Olsen.

Mit kendskab til samisk sprog og kultur er langtfra stort, så inden jeg forlod Nordens sydlige randområde, slog jeg op i Den store danske Encyklopædi, et helt nyt værk der nu nærmer sig sin afslutning. I bind 17 fandt jeg tre artikler om der emne jeg søgte: om samer, om sameting og om samisk.

Den ganske store artikel om samer er opdelt i afsnit om historie, politisk organisation, kunst, litteratur og folkemusik. I afsnittet om historie fremgik det at samerne fra midten af 1800-tallet til 1950'erne var udsat for en særdeles hårdhændet assimilationspolitik, især gennem skolevæsenet og kirken. Jeg kunne imidlertid også læse at der i 1980'erne og 1990'erne er sket en revitalisering af samisk sprog og kultur. Og hvad samisk litteratur angår, blev jeg mindet om at Nils-Aslak Valkeapää i 1991 medtog Nordisk Råds litteraturpris.

I afsnittet om samisk læste jeg at det er uklart hvor mange samiske sprog der egentlig er, men at nogle sprogfolk regner med ca. 10. Selv hvis man har specialindsigt i samisk, må det være vanskeligt at give et definitivt svar på dette spørgsmål, for i sprogvidenskaben har man altid haft svært ved at drage en skarp grænse mellem forskellige sprog på den ene side og forskellige dialekter af samme sprog på den anden. Det skal derfor blive interessant om et øjeblik at høre professor Ole Henrik Maggas foredrag Samiske sprog – en oversigt.

I encyklopædiartikeln om samisk nævnes det også at min berømte landsmand Rasmus Rask i sin tid videreudviklede det nordsamiske skriftsprog, samt at der i samisk foruden singularis (ental) og pluralis (flertal) findes dualis (total) – i personlige pronominer, i possessiv-suffikser og i verbalbøjningen.

De planlagte foredrag dækker et bredt område, og det bliver spændende at høre om samisk sprog, sprogpolitik, litteratur (herunder joik), historie, medier, flersprogethed og etnisk identitet. Det er mig en stor glæde hermed at erklære conference for åben.

Niels Davidsen-Nielsen

Formand for Nordisk Ministerråd

Sprogpolitiske referencegruppe (2000)

Samisk språk – en oversikt

Ole Henrik Magga

1. Innledning

Samisk er et forholdsvis godt beskrevet språk i mange detaljer og når det gjelder enkelt-dialekter, men oversiktsverker har lenge vært et savn. For nesten 20 år siden nå (i 1981) kom imidlertid Mikko Korhons oversikt over samisk språkhistorie med det beskjedne navnet *Johdatus lapin kielen historiaan* ("Innledning til samisk språkhistorie"). Å gi en oversikt over det samiske språket er blitt enda mye lettere nå etter at Pekka Sammallahti i 1998 har gitt oss sin fine oversikt *The Saami Languages. An Introduction* ("De samiske språk. En innføring"). Sammallahti har her lagt fram en kort, men oppdatert lingvistisk beskrivelse av samisk språk i nåtid og fortid med et vell av opplysninger om de enkelte samiske språk og dialekter, deres fonologi, historiske bakgrunn og også om deres samfunnsmessige stilling. Mange av de historiske detaljer, særlig i lydlæren, er revidert i forhold til tidligere fremstillinger. Denne oversikten, som mest konsentrerer seg om språkssystemet, bygger svært mye på nettopp Sammallahtis fremstilling i tillegg til eget materiale (f.eks. Magga 1997).

2. Oversikt over de samiske språkene og dialektene

Tradisjonelt har man brukt samlebetegnelsen *samisk språk* om summen av alle språkvariantene innen det samiske språkområdet. Skillet mellom begrepene 'språk' og 'dialekt' er som kjent like meget språkpolitisk som språkvitenskapelig. Men også rent lingvistisk kan man bruke begrepet 'språk' om mange av hoveddialektene i samisk hver for seg. Særlig er det på sin plass å betegne kolasamisk, skoltesamisk, enaresamisk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk som hvert sitt språk på rent språkvitenskapelig grunnlag, men dessuten også fordi hver av dem har sitt eget skriftspråk.

Det samiske samfunnet var fra gammelt av et jakt- og fangst-samfunn organisert i såkalte *siida*-enheter. *Siida* er betegnelsen på et arbeidsfelleskap som utnyttet ressursene innen naturbestemte områder. Denne organiseringen spilte åpenbart en rolle for opprettholdelse av språklige likheter og ulikheter, noe som det fins mange bevis for. Det samiske bosetningsområdet strakk seg tradisjonelt fra Engerdal i Norge og Idre i Sverige til den østligste del av Kola-halvøya i Russland (jf. kart, Sammallahti 1998:5). I dag er bosetningen mest konsentrert til kommunene Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Deatnu/Tana, Unjárga/Nesseby, Porsángu/Porsanger og Gáivuotna/Kåfjord i Norge. I Sverige er den konsentrert til kommunene Kiruna (samisk: Giron), Gällivare (Vahčir) og Jokkmokk (Johkamohkki). I Finland er den samiske bosetningen i dag samlet i de fire kommunene Enontekiö/Enodat, Enare/Anár, Sodankylä/Soapegilli og Utsjok/Ohcejohka med den siste som et sentrum. Resten av den samisktalende befolkning bor spredt både på landsbygda i alle de tre nordiske land og etterhvert også i store byer som Helsingfors, Oulu, Rovaniemi, Stockholm, Umeå, Kiruna, Göteborg, Oslo, Bergen, Tromsø og Trondheim. I Russland har den samiske befolkningen tradisjonelt bodd i *siida*-grupper over store deler av Kola-halvøya inn i dette århundret, men er i dag samlet mest i Yona, Lovozero og Murmansk. Ytterst få familier har kunnet bli boende innen sine tradisjonelle *siida*-områder i Russland.

Oversikten over de samiske språkene er slik, regnet sørfra (se samme kart som ovenfor):

1. sørsamisk
2. umesamisk
3. pitesamisk ”svensksamisk”
4. lulesamisk
5. nordsamisk (finnmarksamisk, tornesamisk, sjøsamisk) ”norsksamisk”
6. enaresamisk
7. skoltesamisk
8. akkalasamisk østsamisk
9. kildinsamisk ”russisksamisk”
10. tersamisk kolasamisk

Betegnelsene ”svensksamisk”, ”norsksamisk” og ”russisksamisk”, som man ofte støter på i eldre litteratur, er mer basert på geografi enn på språklige trekk.

Rent språklig er situasjonen slik at forskjellen er større mellom språk/ dialekter dess lenger de geografisk befinner seg fra hverandre. Eksempelvis er forskjellen mellom sørsamisk og nordsamisk såvidt stor at en sørsame og en nordsame ikke kan forstå hverandre. Forholdet mellom dem kan sammenliknes med forholdet mellom norsk og islandsk. Forskjellen mellom nordsamisk og de østsamiske hoveddialektene er også betydelig, og den lange atskillelsen under Sovjet-tiden har bidratt til å gjøre forskjellene større. Forskjellen mellom lulesamisk og nordsamisk er derimot ikke større enn mellom svensk og norsk. Innenfor hoveddialektene er det så igjen forskjeller av den type som man vanligvis kaller dialektforskjeller. Språkområdet henger likevel sammen på den måten at nabodialektene nesten overalt er gjensidig forståelige. Den mest markerte grensen er mellom nordsamisk og enaresamisk, hvor det ser ut til at dialekter imellom er forsvunnet.

Forskjellene innen samisk område kan ses innen ulike deler av språkets system. Innen lydverket er *stadiesvekslingen* og *vokalvekslingene* et av særdragene for mange av de samiske språk. Stadiesvekslingen er en veksling i lengden eller kvaliteten av konsonantene mellom en trykksterk og trykksvak stavelse (sentralkonsonantene) i slutten av ord når ordet bøyes, som f.eks. i nordsamisk *gullá* "hun hører" og *gulan* "jeg hører" der lengden på *l*-lyden veksler. Vokalvekslingen innebærer at kvaliteten på vokalen i trykksterk stavelse forandres om det under bøyning kommer inn en annen vokal i den etterfølgende trykksvake stavelse, som i sørsamisk *gåetie* "hus" (nominativ) og *gåatan* "til huset" (illativ). Bøyningsendelser er det mange av fordi samiske verb bøyes i modus, tid, person og tall. Tallkategorien har både entall, flertall og dertil total (‘vi to, dere to, de to’). Og substantivene bøyes i tall og i 7-8 regulære kasus. Setninger kan bygges opp ulikt feks. når det gjelder ordenes rekkefølge. Ord kan ha samme form i flere dialekter, men ulik betydning, som f.eks. *heargi*, som i nordsamisk betyr "kjørerein", men i sørsamisk betyr "hest". Så fins naturligvis de vanligste forskjeller språk imellom som hindrer forståelsen, nemlig at det er ulike ordformer for samme begrep som f.eks. at 'snø' i sørsamisk heter *lopme*, men *muohta* i nordsamisk.

Man bruker å inndele hele det samiske språkområdet på to alternative måter. Den første måten er å regne med en todeling i *øst-samisk*, som man også bruker å regne *sjøsamisk* til, og *vestsamisk*. Denne inndelingen har vært vanlig blant finske språkforskere (Sam-

mallahti regner likevel sjøsamisk sammen med vestsamisk, 1988:9). Det andre alternativet er å regne med en tredeling i *østsamisk*, *sentralsamisk* (= nord-, lule- og pitesamisk) og *sørsamisk* i *videre forstand* (inklusive umesamisk).

Bare noen få isoglosser deler det samiske språkområdet "rent". Til disse hører stadievekslingen, som gradvis avtar fra og med pitesamisk og sørover på en slik måte at den fins bare innen visse lyd-sammenhenger i pitesamisk og umesamisk. Bortfall av genitiven-delsen *-n* i entall skiller pitesamisk fra ume- og sørsamisk. Sammenfall av kasusformene inessiv og elativ i nord og øst, f.eks. sørsamisk *jaevresne* "i (fjell-)vannet" og *jaevreste* "fra (fjell-)vannet", sammenliknet med nordsamisk *jávrris* "i/fra (fjell-)vannet", skiller nordsamisk og de østlige dialekter fra lulesamisk. Bortfall av akkusativendelsen *-v* i entall, f.eks. lulesamisk *mánáv* "barn", nordsamisk *máná* "barn" (begge som objekt) følger samme grense. Den samme grensen følger også forskjellen at de sørlige dialekter (altså fra og med lulesamisk) har nektingsverbet bøydd i både tid, tall og person som i lulesamisk *iv boade* "jeg kommer ikke", *ittjiv boade* "jeg kom ikke", mens nektingsverbet kun bøyes i tall og person i nord og øst – altså ikke i tid f.eks. i nordsamisk *in boade* "jeg kommer ikke" og *in boah tán* "jeg kom ikke" (forskjellen mellom presens og preteritum markeres her i hovedverbet). En av de viktigste isoglossene som skiller vestlige dialekter fra de østlige, er at de østlige har bevart opprinnelig **šk* og **št* i sentralkonsonantene (f.eks. skoltksamisk *čuõškk* "mygg", *mu'štted* "å huske"), som i vest tilsvares av *jk* og *jt* (lulesamisk *tjuojkka*, *mujttet*). Assimilasjon av gamle konsonant-grupper av tidligere *nasal+plosiv* til *plosiv+plosiv* som i nordsamisk *loddí* "fugl" sammenliknet med akkalasamisk *lá'ndd* følger også en klar geografisk grense. Ellers oppviser isoglossene ulik utbredelse geografisk (jf. Korhonen 1981:22). Det blir derfor en vurderingssak hvor det dypeste skillet ligger mellom de ulike dialektgruppene skal antas å være.

Noen av endringene, som overgangen *-m > -b > -v* i 1. person entall og akkusativ entall, kan man følge i de historiske kilder hvor man klart kan se at gammel *-m* først gikk over til *-b* et steds innen lulesamisk, og at endelsen *-b* så har spredt seg sørover til nordlig sørsamisk. I mellomtiden er *-b* gått over i *-v* i lulesamisk, som f.eks. i lulesamisk *boadáv* "jeg kommer" og *goadev* "huset" (som objekt i setningen).

3. De enkelte samiske språk

Det *sørsamiske* området begynner tradisjonelt i Idre i Sverige og Engerdal i Norge og går nordover til Ume-elv i Sverige og Vefsn i Norge. I dag er alle de sørligste dialekter sør for Meråker borte på norsk side. Karakteristisk for sørsamisk er mangelen på stadieveksling og utpregede vokalvekslinger. Gamle bøynings- og avledningsendelser er bedre bevart der enn i nord og øst. Sørsamisk har to underdialekter, en sydlig dialekt kalt *jemtsamisk* og en nordligere kalt *åselesamisk*. Grensen mellom dem går grovt sagt på høyde med Strömsund i Sverige over Sørli til Snåsa i Norge. Både i lydverk og formverk er det forskjeller mellom disse to dialektene. Gamle vokalforskjeller er bedre bevart i den nordlige dialekten. Det kanskje mest iøynefallende morfologiske skillet utgjøres av forskjellen i endelsene i 1. person i verbene og akkusativ entall i nominalbøyningen hvor jemtsamisk har *-m*: *båatam* "jeg kommer", *gåetiem* "huset" (i stillingen som objekt i setningen), mens åselesamisk har *-b*: *båatab*, *gåetieb*. Et skriftspråk med bokstavinventar som i norsk og svensk ble vedtatt av Samisk språknemnd i 1976, og det ble offisielt godkjent til bruk i Norge i 1978 og brukes også i Sverige – riktignok slik at i Norge brukes *ø* og *æ* og i Sverige *ö* og *ä* i stil med den tradisjonelle nordiske stahet om disse bokstaver. Antall sørsamisktalende kan vel være 300-500. Sørsamisk er preget av en usikker situasjon fordi svært få barn lærer sørsamisk i dag som førstespråk.

Umesamisk er tradisjonelt brukt innen kommunene Tärna, Sorsele, Arjeplog og Arvidsjaur i Sverige og før også i Rana-området i Norge. Umesamisk regnes sammen med sørsamisk til 'sørsamisk i videre forstand' fordi den har en del trekk felles med sørsamisk både hva gjelder bevaring av endelser, og i vokalvekslingen, som likevel ikke er så utpreget som i sørsamisk. Stadievekslingen er begrenset slik at umesamisk her står mellom lulesamisk og sørsamisk. Det er utviklet en rettskrivning for umesamisk til bruk i stedsnavn etter mønster av lulesamisk rettskrivning, og denne rettskrivning, er anbefalt av Samisk språkråd i Sverige til offentlig bruk. Antall umesamisktalende er svært beskjedent i dag.

Pitesamisk tales i den nordlige delen av Arjeplog kommune i Sverige til Pite-elven. Før fantes disse dialekter også på tilstøtende deler av Norge. Pitesamisk har tre underdialekter som skiller seg fra hver-

andre i at de sørligere dialekter har mer utpreget vokalvekslinger som i ume- og sydsamisk. Dertil er det forskjeller i konsonatene slik at de nordligere har bevart gammel *ǰ* der den sydligste har *r*. Antallet pitesamisktalende er etter alt å dømme meget lite. Det er ikke utviklet en egen skriftnorm for pitesamisk særkilt, men i skrift turde rettskrivningsreglene i lulesamisk kunne brukes.

Det *lulesamiske* området er området mellom Pite-elven i sør og Kaitum-elven i nord i Sverige innen kommunene Gällivare og Jokkmokk og i Norge innen kommunene Tysfjord, Hamarøy og Sørfold. Fra sørsamisk skiller lulesamisk seg ved at den har full stadieveksling og fra nordsamisk i antall kasus og bruken av nektingsordet svarende til 'ikke' i nordisk (se ovenfor). Lulesamisk har 4 underdialekter som skiller seg fra hverandre i noen av vokalene i trykksvak stavelse, i vokalvekslingen og til dels også i sentralkonsonantene. Lulesamisk har en skriftspråkstradisjon fra Lars Levi Læstadius' utgivelser rundt 1840. Siden har K. B. Wiklund utviklet et skriftspråk fra begynnelsen av 1900-tallet som i Sverige er brukt i stedsnavn innen både nordsamisk og sørsamisk område fram til vår tid (f.eks. i navn som *Kebnekaise*). Senere er den s.k. Bergsland/Ruong-rettskrivningen brukt som i utgangspunktet var utviklet for nordsamisk, men fra 1983 har lulesamisk hatt en egen skriftnormal basert på alfabetet i svensk/norsk med tillegg av tegnene *ń* og *á*.

Lulesamisk er blitt tatt i bruk i undervisning og i skriftlig form i bredere omfatning først i løpet av de siste 10-20 år. Antall brukere anslår Sammallahti til 2000-3000 alt i alt (Sammallahti 1998:1).

Nordsamisk er den største gruppen av dialekter og er også størst både i utbredelse og i antall brukere. Nordsamisk går fra Kaitum-elv i Sverige nordover innen Gällivare, Pajala og Kiruna kommuner og fra Ofoten i Norge innen alle kommuner i innlandet og mere spredt innen kommunene ved kysten, men med konsentrasjoner stedvis langs kysten helt østover til Kirkenes. I Finland tales nordsamisk i alle de 4 kommuner der samisk tales: Utsjok, Enare, Sodankylä og Enontekiö.

Nordsamisk kan grupperes i 3 dialektgrupper: 1. *Tornesamisk* med 4 underdialekter, 2. *Finnmarksamisk* med minst 12 underdialekter og 3. *sjøsamisk* med 3 underdialekter (Sammallahti 1998:9-20). Forskjellene går både på kvalitet og lengde i vokalene, konsonantkvaliteter og dertil morfologiske forskjeller og noen syntaktiske forskjeller. Den kanskje mest markerte forskjellen utgjør utviklingen

av s.k. 'Klusilvorschlag' i innlandsdialektene i opprinnelige nasale geminater, f.eks. *sánne* "ord" i sjøsamisk og *sátni* i innlandet. I øst/vest-retningen gjelder generelt at vokalinventaret er rikere i øst enn i vest. Alt i alt er sjøsamisk mest opprinnelig i konsonantene og vestlig finnmarksamisk mest opprinnelig i vokalene. Variasjonen innen nordsamisk svarer nesten til forskjellen mellom nordsamisk og lulesamisk språklig sett. Antallet nordsamisktalende torde vel være nærmere 20 000. Sammallahti anslår 10 000 i Norge, 2000 i Finland og 5000 i Sverige (Sammallahti 1998:1).

Enaresamisk er begrenset til Enare kommune i Finland. Enaresamisk har en skrifttradisjon fra begynnelsen av 1900-tallet. Nåværende skriftnormal bygger på denne tradisjonen med noen ganske ubetydelige revisjoner i bokstavbruken. Antall talere av dette språket er et steds mellom 300 og 500.

Skoltesamisk område begynner tradisjonelt i Enare. Før var Neiden et skoltesamisk språkområde i Norge, men i dag er språket der gått sterkt tilbake og brukes knapt mer av noen. Det skoltesamiske området har tradisjonelt fortsatt inn i Russland, hvor språket har vært talt i grenseområdet i vest. Skoltesamisk har 4 underdialekter, som igjen kan grupperes i en sørlig gruppe på to (tradisjonelt i Suõ'nnjel og Njuõ'ttjäu'rr/Sââ'rvesjäu'rr) og en nordlig gruppe på to (i Neiden og Pasvik). Forskjellene innen skoltesamisk gjelder sentralkonsonanter, vokalinventaret i trykksvak stavelse og at den nordlige gruppen har bevart totalt, som er forsvunnet i den sørlige gruppen. I dag bor de fleste fra Suõ'nnjel-gruppen nord for Enaresjøen i Finland etter at grensa ble regulert under siste krig. Mange skoltesamer valgte da å bli finske statsborgere og bosatte seg ved *čevetjávri/Sevettijärvi*. Skoltesamisk har et skriftspråk som er utviklet i løpet av de siste par tiår. Antall talere er anslått til 300-500.

Akkasamisk ble talt i Babino og Yokostrov ved Imandrasjøen nord for Kandalaksha ved Kvitsjøen. Denne dialekten er så å si utdødd.

Den regnes av Sammallahti sammen med skoltesamisk til tross for at den ikke har assimilasjon (denasalisasjon) av gamle **nd*, **mb* osv., som er et typisk trekk for kolasamisk – f.eks. *lå'ndd* der skoltesamisk har *lå'dd* "fugl". Sammen med enaresamisk danner disse tre en egen gruppe innen de østsamiske språk (Sammallahti 1988:28-32).

Kildinsamisk område har vært den sentrale delen av Kola innen bygdene Šon'guy, Kildin, Voroninsk, Varzina, Mazelga, Lovozero og Lyavozero. De fleste kildinsamer er i dag samlet i Lovozero. Kil-

dinsamisk kan inndeles i 4 underdialekter på grunnlag av forskjeller i konsonant- og vokalsystemet. Skriftspråket er basert på kyrilliske bokstaver. Antallet språkbrukere anslås til 650 (Sammallahti 1998:32).

Tersamisk har tradisjonelt vært talt innen Kuropatyovsk, Yokanga, Lumbovsk, Ponoj, Sosnovka og Kamensk. Forskjellene fra kildinsamisk fremtrer først og fremst i vokalene. I deler av vokalsystemet oppviser tersamisk større likhet med de vestlige dialekter enn med kildinsamisk. I dag er tersamene spredt over store deler av Kola, og språket brukes bare av noen eldre mennesker.

Alt i alt er det innen samisk språkområde tale om rundt 40 dialekter i vanlig forstand, som igjen kan inndeles i 10 hovedgrupper.

4. Antall samisktalende

Antallet samer har vært anslått å ligge et steds mellom fra 50-60 000 til opp imot 100 000. Ikke alle samer kan samisk. Det skyldes nasjonalstatenes harde assimileringpolitikk. Antallet samisktalende kan kanskje være 25 000-35 000, men tallet er helt avhengig av hva man legger i begrepet "samisktalende", dvs. hvor godt en person må kunne språket, og hvor regelmessig hun/han må bruke det for å anses som samisktalende. Sammallahtis anslag på noe over 20 000 kan vel være noe i underkant (Sammallahti 1998:2). En undersøkelse foretatt av Samisk språkråd i Norge antyder antallet samisktalende til rundt 25 000. Et mer nøyaktig tall kan vi ikke få siden det ikke fins noen offentlige statistikker. Antall samisktalende har sannsynligvis økt i innlandskommuneene i Nord-Norge og muligvis også i Nord-Finland i den senere tid ganske enkelt fordi befolkningen har økt, men ellers tyder det meste på at språket er i rask tilbakegang i andre områder.

5. Det samiske språkområdet

I tidligere tider har det samiske området strukket seg lenger sør i Finland og lenger sør langs Bottenviken i Sverige enn i dag, og også lenger mot øst i Karelen. Området nordøst for Ladoga-sjøen kan ha vært et opprinnelig samisk kjerneområde for 3 000 år siden. Ennå på 1500-tallet var det samer i Sør-Finland. Stedsnavn og gravfunn i

sørlige deler av Skandinavia tyder på at det kan ha vært samer der allerede i urnordisk tid.

Det samiske området ble gjenstand for statenes kolonisering fra langt tilbake og særlig fra 1600- og 1700-tallet. I noen tilfeller ble den opprinnelige samiske befolkningen helt assimilert. Slik ble tidligere sammenhengende områder splittet opp. Eksempelvis har det fantes skogssamedialekter mellom lulesamisk og enaresamisk. Mellom lulesamisk og nordsamisk er sjøsamiske dialekter forsvunnet. Dialektforskjellene går i nord-sør retning, noe som skyldes at flyttingene alt fra veidesamfunnets tid gikk langs vassdragene. I Sverige har de gamle administrative grenser mellom de såkalte lappmarker spilt en stor rolle for språket (Kemi-, Torne-, Lule-, Pite-, Ume-lappmark m.fl.), som også brukes i betegnelsene på hoveddialektene i dag. Et eksempel på en dialektgrense med opprinnelse i en administrativ grense er Kaitum-elv, som til 1742 var grense mellom Torne- og Lule-lappmark og i dag utgjør grensen mellom nord- og lulesamisk. Forskjeller i næringer kan også ha skapt språkskiller: sjøsamisk vis-á-vis fjellsamisk i Nord-Norge, fjellsamisk vis-à-vis fiskersamenes språk i østsamisk, og samme slags skille fins innen lulesamisk område.

Særlig fra midten av 1800-tallet har det skjedd mange endringer i det samiske språkområdet. Grensestengningen mellom Finland (som da var under Russland) og Norge i 1852 gjorde at folk i sentrale deler av det nordsamiske området måtte flytte østover og særlig vestover og sydover. I Sverige nærmest tvangsflyttet man nord-samer sørover på begynnelsen av 1900-tallet. Sovjetunionens militærmyndighet tok store jakt- og beiteområder fra samene, særlig langs grensen til Norge og Finland. Samene ble samlet i kollektiver og byer på Kola. I Norge utslettet den hardhendte fornorskningspolitikken samisk språk langs store deler av kysten. Evakueringen sørover i Finland mot slutten av 2. verdenskrig rev opp mange språksamfunn i Nord-Finland. I Finland er som nevnt Sevettijärvi i Enare kommune blitt det skoltlesamiske sentrum etter at mange skoltlesamer valgte å bosatte seg der etter krigen. Og endelig har mange samer i Norge, Sverige og Finland etter krigen flyttet til byene i sør i sine respektive land for å skaffe seg utdanning og arbeid. Mange er blitt der.

Det samiske språkområdet har fra gammelt av vært stort i forhold til antallet samer og samisktalende. Språktettheten varierer fra at samisk er flertallets språk i noen kommuner og bygder i inn-

landsområdene i Nord-Norge, Nord-Sverige og Nord-Finland, til at det bare fins samiske språkøyer eller kun enkeltpersoner i den eldre generasjon som behersker språket, noen steder i fjordområdene i vest og i de sørlige områder.

6. Språkhistorisk bakgrunn

Siden de skrevne kilder er såvidt unge, er alt vesentlig som kan sies om språkets eldste historie basert på sammenlikning av dialektene innbyrdes og sammenlikning av samisk med sine søsterspråk.

Teorien om at samisk er et vestlig finsk-ugrisk språk med finsk som nærmeste søsterspråk, og at disse språkene skriver seg fra ett felles urspråk fra over 3000 år tilbake i tid, er i dag svært godt etablert og til dels blitt udiskutabel. Selv mer iøynefallende forskjeller mellom samisk og finsk som totalt, som fins i samisk og ikke i finsk, beror trolig på at totalt har forsvunnet i østersjøfinsk. Stadievekslingen oppviser både likheter og ulikheter mellom finsk og samisk, og gåten om dens opprinnelse er lang fra løst. Senere samliv med finsk over tusener av år har preget særlig de østlige og nordlige samiske språk på en sterk måte, og det kan mange ganger være svært vanskelig å skille mellom opprinnelige likheter og likheter som skyldes senere påvirkning mellom språkene.

Samisk er mer konservativt i konsonantsystemet enn finsk og har bevart opprinnelige forskjeller som har forsvunnet i finsk som f.eks. forskjell mellom *s* og *š* (sj-lyd), jf. sa. *šaddat*, fi. *syntyä* ”å fødes”, og forskjellen mellom *n*-lyd og *nj*-lyd, jf. sa. *njuolla*, fi. *nuoli* ”pil”.

Vokalsystemet i samisk har gjennomgått endyptgripende omstrukturering både i kvalitet og lengde i forhold til det opprinnelige felles samisk-finske systemet som er mye bedre bevart i finsk.

Samisk har bevart mange opprinnelige trekk fra uralsk og finsk-ugrisk. Og merkelig nok har noen av de eldste språktrekk, som ordfølgen subjekt-objekt-verb (såkalt SOV-ordfølge) og nominalsetning av typen sørsamisk *manne saemie* ”jeg er en same”, som ordrett gjengitt er ’jeg-same’ uten noe verb, blitt best bevart i sørsamisk, som jo er det vestligste av språkene og dessuten må ha vært lengst i kontakt med de germanske språk. Fra germanske språk har trolig både samisk og finsk tatt imot helt vesentlige impulser i hjelpeverb-systemet.

I substantivbøyningen har samisk omtrent det samme antall kasus som det finsk-ugriske urspråket, mens både finsk og ungarsk har utviklet et større antall kasusformer.

I det samiske ordforrådet fins det flere lag av opprinnelige ural-ske og finsk-ugriske ord, f.eks. ordet for ”språk” *giella*, som også kan bety ”snare”. En god del ord har ingen tilsvarende i noe annet språk. Ordet for ”stein”, på nordsamisk *geađgi*, er et eksempel på det.

Dertil fins det lånord fra indo-europeisk som kom tidlig inn i finsk-ugrisk (feks. *veažir* ”hammer”), dernest baltiske og slaviske lån mest formidlet gjennom finsk, gamle germanske lån, urnordiske lån og dertil lånord fra finsk, skandinavisk og russisk like til i dag (se mer om dette i Sammallahti 1998:117-131).

Samisk har utviklet seg fra et rent agglutinerende utgangspunkt til et språk med mer og mer fusjonerende eller flekterende karaktertrekk (Korhonen 1969, Sammallahti 1988:61).

Dialektspaltningen begynte antakelig for over 2000 år siden, og ikke først i vikingetiden som mange har antatt. Ennå kan man finne bortimot et og et halvt tusen fellesord i alle dialektene (Lehtiranta 1989).

Hele tiden har kontakten mellom gruppene vært uformell. Det har inntil for kort tid siden aldri vært noe organ ut over siida-nivået som kunne virke stabiliserende og samlende på språkutviklingen på deler av eller på hele det samiske språkområdet. Men også de enorme avstander har helt naturlig bidratt til forskjellene fordi kommunikasjonen mellom grupper langt fra hverandre tradisjonelt har vært svært liten.

7. Samisk språk i skrift og media

De samiske skriftspråkene har en mangfoldig historie bak seg fra 1600-tallet til i dag. På 1600- og 1700-tallet ble svenske og norske bokstaver brukt i samisk. På 1800-tallet ble de ’samiske bokstaver’ innført som i dag brukes i nordsamisk, enaresamisk og skoltesamisk. Et revisjonsarbeid av rettskrivningene er gjort fra 1970-årene frem til i dag. En stor hemsko er fortsatt at de samiske bokstavene volder problemer ved bruk av samisk i datakommunikasjon og i offentlige registre.

I 1971 ble en fellesnordisk Samisk språknemnd etablert. Denne nemnda og samiske språkorganer i Finland, Norge og Sverige som siden er kommet til, har arbeidet med språkrøktopp-gaver som rettskrivning og terminologi. Den utvidede samfunnsmessige bruken av språket er likevel det som har betydd mest for styrkingen av språket selv og bruken av det.

Samisk litteartur har sine røtter fra 1600-tallet. Lars Levi Læstadius var den første som skrev en bok direkte på samisk i 1839.

En oppblomstring av samisk litteratur har skjedd etter 1970, og i media har samisk i dag en ganske stor plass lokalt med samiske aviser og atskillige timer samisksendinger i radio i de nordiske land. Særlig Norsk Rikskringkasting (NRK) har brukt store ressurser på å bygge opp Sameradioen. Bruken av språket i TV er derimot ennå meget begrenset.

8. Språkets samfunnsmessige stilling

Samisk har vært kun et muntlig språk helt til nåtiden. Den samfunnsinstitusjon hvor språket tidlig ble tatt i bruk, var kirken. Den gjorde også mye for å utvikle skriftspråkene. Fra slutten av 1800-tallet og i hundre år framover førte nasjonalstatene en hardhendt assimilasjonspolitikk som var til stor skade for samisk språk og dets anseelse. Å være samisktalende ble etterhvert en skamplott fordi myndighetene så tydelig viste sin forakt. Og etterhvert måtte samer selv slutte seg til denne linja, særlig i områder der de var i mindretall. De sluttet å lære sine barn språket, og de sluttet å bruke det. Mange steder ble det et hemmelig språk som bare ble brukt innen en privat krets og slike at ingen utenforstående skulle høre det. Og selv etter at myndighetene på nasjonalt nivå på 1970- og 1980-tallet forlot assimilasjonspolitikken, fortsatte den passive undertrykkelsen som en slags stilltiende norm som samfunnet var blitt gjennomsyret av. Samisk fikk derfor ikke ta del i den voldsomme modernisering med innarbeiding av nye begrep i språket som alle nasjonalspråkene i Norden, og andre språk i verden, er blitt sterkt preget av i det 20. århundret.

De siste 20-30 år har myndighetenes innstilling forandret seg radikalt i en positiv retning. Samisk kom inn i skolen som fag i tiden rundt 1970. Etter flere lovreformer kan barna nå bli møtt på sitt eget språk i skolen både i Norge, Sverige og Finland. Etterhvert er

samisk språk og kultur blitt anerkjent i lovverket, og til og med i grunnloven i Norge og Finland. I Norge har samiske barn i dag individuell rett til undervisning i samisk overalt i landet. Undervisning på samisk og i samisk i grunnskole og videregående skole begrenses imidlertid av mangel på læremidler og lærere. På universitetene i Uleåborg, Helsingfors, Rovaniemi, Umeå, Uppsala og Tromsø kan man studere samisk. En samiskspråklig lærerutdanning og andre høyskoletilbud på samisk er etablert ved Samisk høyskole i Guovdageaidnu (Kautokeino) i Norge.

Samisk språknemnd har for nesten 30 år siden utsett det svenske språkets stilling i Finland som et forbilde for hvilken stilling samisk språk burde ha i samfunnet. Siden 1992 har både Norge og Finland hatt en lovgivning som sikrer samisktalende en begrenset rett til å bli forstått og få svar på samisk og rett til individuell betjening på samisk innen offentlig administrasjon (kommuneadministrasjon, helsevesen, politi og domstoler, kirken). Dette gjelder innen 6 kommuner i Finnmark og Troms i Norge og innen det såkalte samiske hjemstavnsområdet ("kotiseutualue") i Finland, som utgjøres av 4 kommuner lengst i nord. Fra 2000 fins en lovgivning i Sverige som sikrer samer en viss rett til muntlig bruk av språket i kontakt med myndigheter. Tjenestene i alle tre land er i stor utstrekning basert på tolker og oversettere, og særlig den skriftlige betjening lider av at det tar tid å få oversatt både forespørsel og svar.

Flere kommuner har sidestilt det samiske navnet med den navneform som som majoritetsbefolkningen bruker, og som ofte egentlig er en forvansket form av det samiske navnet. Et typisk eksempel er navnet *Guovdageaidnu* i Norge, som via finsk er blitt forvansket til *Kautokeino*, som norsktalende insisterer er deres "norske" navn på stedet og kommunen.

9. Avslutning

Mange steder har språket levd og lever til dels ennå et hemmelig liv. Å sette opp statistikk over antall samer og samisktalende er derfor ikke lett. Det er en belastning å bli regnet til en gruppe som i århundrer har vært stemplet og etterhvert også oppfattet som en kulturell og økonomisk lavstatusgruppe. Dessverre forekommer det ennå at noen av majoritetsbefolkningens folk lokalt gjør hatske utfall mot samene.

De tiltak som er satt i verk, har hatt en positiv virkning, først og fremst på holdningene til samisk språk. Men om de virkelig er tilstrekkelige til å sikre fremtiden for språket, er lang fra sikkert. Det samiske språkets videre skjebne er et svært komplisert spørsmål hvor faktorer på individnivå, gruppenivå og samfunnsnivå virker sammen i et komplisert samspill (se Hyltenstam, Stroud & Svonni 1999).

Litteratur

- Hyltenstam, Kenneth, Stroud, Christopher & Svonni, Mikael (1999): 'Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi.' Hyltenstam, Kenneth (ed.). *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Korhonen, Mikko (1981): *Johdatus lapin kielen historiaan*. (Innledning til samisk språkhistorie). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtiranta, Juhani (1989): *Yhteissaamelainen sanasto*. (Fellessamisk ordforråd). *Mémoires de la Société Finno-Ougrienn 200*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.
- Magga, Ole Henrik (1997): 'Samisk språk.' Karker, A., Lindgren B. & Løland S. (red.): *Nordens språk*. Oslo: Novus Forlag.
- Sammallahti, Pekka (1998): *The Saami Languages*. An Introduction. Kárášjohka: Davvi Girji OS.

Drag ur samernas äldre historia

Samuli Aikio

Det finns en ständigt uppkommande fråga, en av de första som presenteras när samernas historia kommer till tal: varifrån och när har samerna vandrat till Lappland? Denna standardfråga retade Johan Turi, folkets man, så starkt att han entydigt förklarade: ”Man har inte hört om samernas invandring att de skulle ha kommit någonstans ifrån. Samen har varit den här traktens inneånare längs hela Lappland.”

Turis irritation kan man förstå när man tar hänsyn till att han baserar sin uppfattning om samernas förflutande på muntlig tradition. Där hade man redan länge sen kommit till den slutsats att samerna är den ursprungliga befolkningen i Lappland. Ändå hade man tidigare en mera varierad bild om sitt folks uppstånd. I den långa ”fornjoiken”, som Jacob Fellman upptecknade i Utsjoki mot slutet av 1820-talet, delas samernas historia i olika faser som kännetecknas med att det alltid kommer ett nytt folkslag som underkuvar landets ursprungliga folk och eventuellt småningom smälter sig ihop med detta och på det sättet skapar den samiska folkstammen. De sista böljorna av denna invandring skall vara släkt med de förra men på litet högre kulturnivå så att man till sist är kapabel att skrida ”ända till trumman”, dvs in i spåtrummans och nåjldkonstens period. Allrasist når man (de nordiska) kungarnas tidvarv, vilka i sin tur befäller folket att avstå ”sina dumma seder” och ta emot den rätta läran.

Märkligt nog, kan man finna stöd för denna tradition (som tycks ha fått påverkan av finsk folkdiktning och innehåller även skandinavisk folketyologi) i arkeologiska undersökningar – eller åtminstone i arkeologiska hypoteser. En av dem är den bild som Christian Carpelan utvecklat i upptrappade versioner och som går ut från att den nordliga delen av Fennoskandia fått sin samiska befolkning först under bronsåldern, dvs. ungefär 1500 f.Kr. Detta skulle ha skett genom inflyttning och språklig-kulturell diffusion söderifrån till det nordiska området som hade en annan, okänd population helt från komsakulturens stenålderstid. Denna kultur hade tydligen kommit

längs norska kusten ganska tidigt efter glaciärperioden och den varade främst som kustkultur flera tusen år. Mot slutskedet fick den sällskap av andra former av stenålderskultur som likaledes kan betyda inflyttningar, åtminstone smärre sådana.

En sådan bild ger vid handen att samerna mycket väl kan ha ärvt gener från komsakulturens folk medan språket blivit så att säga ett normalt uraliskt språk, närmast besläktat med de finska eller de s.k. östersjöfinska språken. Det finns drag i samiskans eller bättre sagt samespråkens ordförråd som kan tyda på en bakomliggande okänd språkform, alltså substratföreteelser alldeles som i många andra europeiska språk. Sådana ord kunde vara kvarlämnor av komsafolkets eller någon annan grupps okända språk som trängts undan av protosamiskan och som inte var uraliskt och inte heller indoeuropeiskt.

Nuförtiden törs även arkeologerna tala om det samiska folkslaget så tidigt som under bronsåldern och inte bara från början av den sk samiska järnåldern, dvs. runt tidsräknings början. Förr var det kanske främst historiska källor som mest påverkade forskare: när man under hellenistiska tiden skrivit om "skridfinnar" och då tydligen menat samerna, var det bekvämt att fästa arkeologiska data vid den perioden. Dock var det ganska klart redan under Solbergs undersökningar i Kjelmo i början av 1900-talet att den presenterade kulturfasen inte annars än i material betydde något abrupt språng från det förra stadiet. Samiska järnåldern med dess första period av Kjelmo-kulturen representerade m.a.o. kontinuitet även om järnmaterial var någonting nytt.

Samernas historia och historisk tid var ganska länge ett ämne bara för etnografer, som i den försökte att finna ursprunglighet och "äkthet" av samisk tradition och kultur. Egentligen måste man träda in i tider *före* etnografen för att finna andra ändamål inom "naturfolkens" historisk forskning. Historia är överhuvudtaget ett forskningsområde, som bara med besvär kunnat väljas som objekt sådana "statslösa" grupper som samer, för att nu använda en hegelian formulering. Etnografi är deras historia, förkunnade t.ex. Matias Alexander Castrén. Men det var språkforskare som Castrén själv som starkast och mest konsekvent behandlade samerna som en enhet för att de insåg hur språket eller kedjan av nära besläktade språk gestaltade denna grupp spaltat i fyra olika länder och två skilda kyrkosamfund.

Fördelningen av samerna i fyra länder är naturligtvis en av historiens uppkomster och inte någon produkt av utvecklingslagar. Det

börjar med skapandet av de nordiska rikena och Ryssland som också får stöd av sina vasaller, nämligen Sverige av finnar och Novgorod av karelare. Så tidigt som i mitten av tolvhundratalet uppstår fredstraktat mellan Norge och Novgorod angående norra Lappland; det tror man veta av det att traktaten förnyas 75 år senare eller år 1326 i Novgorod. Då hade den sistnämnda redan ett annat fredsfördrag med Sverige, slutat i Nöteborg år 1323. Båda av dem kunde på sätt och vis beröra samerna, men vid Novgorods fredslut mellan Norge och Novgorod stadgade man uttryckligen om parternas intresseområden i norr. Ryssarna hade "rätt att ta skatt längs havet till Lyngstuva och i fjällområde till Meleå" (som troligen menar Maalselv) medan den norska kungen tok skatt "öst till Trianema och och inne efter Gandvik till Velega" (som kanske är densamma som Umbelven). Därmed hade man alltså redan gått runt hela Samelandet.

Kännetecknande för den vidare historia av Lapplands gränser efter de första fredsluten var Sveriges målmedvetna trängande norrut. Det kan man direkt se i gränsutvecklingen satt på kartorna. Det tog närmare 300 år innan Sverige maktade att förskjuta Nöteborgsfredens östgräns till de trakter där Finlands östgräns nu ligger. Vasakungarna lyckades även kapa en god bit av det stora gemensamma området som Norge och Novgorod hade enat om i sina första fredsfördrag. Och till sist var det så nära att komma till Ishavet att Finland i viss mån kunde hänvisa till gamla pretensioner när man gick till förhandlingar om Ishavskorridoren och Petsamoområdet.

En av de maktinstitutioner som var tidigt med i samernas omringande tillsammans med staten var kyrkan. Dess påverkan var säkert ganska kännbar redan i medeltiden. Det var naturligtvis samernas randområden som fick de första kyrkbyggnader: sydsamiska trakter i Jämtland och kustplatser längre norrut. Så har man kyrka i Lillhärdal och Sunne på tiohundratalet och i Tynset tolvhundraelva. På kysten fick man kyrka i Lenvik ungefär år tolvhundra, i Tromsø 1250 och i Vardö i början av 1300-talet. Också på annan sida av halvön hade man kyrkor helt runt Bottenvikens nordligaste botten på 1300-talet. I öst grundade den ortodoxa kyrkan klosterbyggnader upp till Vita havet under 1400-talet och även på Kolahalvön under 1500-talet.

Därför verkar det inte alls oväntat, att den norska kungen Håkon V Magnusson i år 1313 försöker att locka samer till att bli kristna med

den ”lempe og miskunn” att de isåfall för 20 år icke behöver betala mer än en tredjedel av lagsenliga botar. Under detsamma århundrade möter vi också den första samiska personligheten i historien, den fromma kvinnan Margaretha som ivrar för sitt folks kristnande och för att nå sitt syfte ansöker om audiens både hos de världsliga och kyrkliga myndigheter. Hon lyckas även träffa uniondrottningen Margaretha, som därefter år 1389 utger en solemn kungörelse om samemissionen – dock med ganska liten verkan. Här börjar den långa historien av samemissionen som man velat dra ut ända till våra dagar. Dess höjdpunkter ur samernas synvinkel torde ha varit strävanden att skapa olika former av samiskt skriftspråk, först under 1600-talet i Sverige, sedan hundra år senare i Norge och till sist även i Finland och Ryssland under 1800-talet. Samerna själva var bara dels med i dessa processer, t.ex. som hjälpöversättare hos Johannes Tornaeus på 1640-talet. Den svenska statens satsning på samernas skolgång under 1600-talet ledde dock till att samerna själva kunde ta högre utbildning för att bli präster och lärare i deras egna led.

Staterna hade även andra hjälpmedel för att stadfästa och normalisera sitt välde i Samelandet. Som nämnt, utnyttjade den svenska staten finnarnas sedvana lappmarksresor där man handlade med samerna och även tog – *rövade*, som termen heter – skatter av dem. På den ryska sidan hade karelare ungefär samma ställning: t.ex. i den första tsariska gramotan som angår samernas beskattning från år 1517 omnämns att samerna skulle lämna sina restskatter till ryska skattefogdar ”under högnämsta karelarnas ögon”. Inom svensk jurisdiktion och angränsande trakter i norr hade även det finska språket fått en hög ställning så att fastän dokumenterna blev skrivna på svenska försiggick saksbehandlingen mestadels på finska såsom man ser från det faktum att tolkningen skedde oftast från samiska till finska och tvärtom. Denna hegemoniska ställning förlorade finskan bara under de långvariga assimilationssträvandena, som Norge och Sverige idkade under två sista sekel – och som på det sättet var ganska lyckade.

Men det var naturligtvis inte bara utomstående makter som utformade samernas historia. Vad gjorde samerna själva? För att ännu stanna en stund vid temat staten och samerna, så finns det åtminstone två viktiga områden där samerna gjort stora tjänster till rikena som kommit till deras marker. För det första, både Sverige och Ryssland stödde sig vid lokaladministration på samernas egen samhällsordning, de s.k. lappbyar eller sitor (*siida*), för flera hundra

år. Detta gynnade också samerna, ty på det sättet kunde de behålla relativt stor autonomi och samtidigt få sina rättigheter till land och vatten lagfästade och bestyrkade inom statsförvaltningen. Så länge det nu varade.

Nu måste man märka, att den klassiska lappbyn, sitan, var någonting annat än den nuvarande samebyn eller renskötarbyn som också kallas *siida*. Den gamla sitan var en sammanslutning av familjer, som rådde över ett visst territorium där varje familj hade sina egna släktmarker. För att behandla gemensamma saker hölls årligen ett sijdmöte som också valde siidas ledare eller ålderman. Ett sijdmöte, som hölls i vinterbyn där befolkningen samlades för vintermånaderna, kunde även fungera som domstol. Alla samesitor var icke nödvändigtvis organiserade just på samma sätt men huvudragen var dylika. Handelsmän och skattekrävare, som besökte samer, ordnade sina resor så att de kom till vinterbyn under bästa vinterföre, och representanter för staten, alltså skattefogdar, domare och präster följde traditionen.

Staternas övermakt och gränsförhållanden stabiliserades i inre Lappland i början av 1600-talet, men det var inte så lätt att organisera förvaltningen där eller ens resor dit. Inga tjänstemän ville bo i samernas vinterbyar – som f.ö. var tomma under sommarhälften. När man inte hade vägar annat än vattendrag för båtar och vinterföre för renrajder, behövde man under resan minst en vägvisare eller helst en skjutskarl med egna renar. Det enklaste var att värva samernas egna tillitsmän till statens tjänst; på så vis blev sitans ledare den svenska statens lapplänsman som hade som uppgift också att hjälpa skattefogd och domare. Länsmans titel var befogad för att samebyn eller dess sijdmöte fortfarande behöll sin ställning som underdomstol. Detta var möjligt för att man beaktade landssed i rikets lagstiftning. Landsseden garanterade även samekvinnans lika arvsrätt, som hade sin betydning t.ex. i den ekstensiva renskötelsens raska spridning under 1600-talet.

Andra stora och viktiga områden, där staten och myndigheter behövde samernas tjänster i Lappland var just trafikens behov samt livsmedelsförsörjning som hade invecklade samband med näringslivet, handelsintressen och även militära behov. Samerna hade utvecklat särskild teknik för tamande, dressering och användning av drag- och klövjerrenar och de höll på att erövra hela norra Fenoskandia för renskötelsen med stora hjordar. Visst försökte också den svenska staten att skaffa renar för trafikens behov, men inte

heller det lyckades utan samer – och till sist icke ens med deras hjälp. Kungamakten var ock tydlig intresserad i den storskaliga renskötseln som garanti för köttproduktion och gjorde försök att utvidga den – med samer som renskötare – söderut i Österbotten, men den kunde man där inte driva mera än en generations tid. Samerna däremot var mycket effektiva att sprida renhjordar både norrut och söderut. Den extensiva renskötseln nådde Varanger-området under 1600-talet. Kronan fick nog sin del också, genom beskattning: skattelistorna var fulla av renskötare medan andra samer i dem blev närmast osynliga.

Det är naturligtvis inte så att bara samerna har sysslat med renar här i tarken. Men deras sätt att tama renar och kontrollera stora hjordar ledde till sådan sakkunnighet att renskötseln blev stämplad som deras särkonst och renen själv som deras emblem. På vilket sätt staten/staterna har varit med i denna utveckling, verkar vara ett forskningsvärt ämne, speciellt för att de gått med i monopolbildandet av näringsgrenen.

Det finns många intressanta företeelser, som kan knytas med spridningen av stora renhjordar. En av dem är, hur den förhöll sig med den gamla siidaordningen. De gamla lappbyar var till sina arealer rundaktiga, i storleken motsvarande våra dagars kommuner. För renskötseln med stora hjordar behöver man heller långaktiga samebyar längs vattendrag (*vuomit*) eller vattendelare (*čearut*), såsom i svensk Lappland nuförtiden. En sak tycks vara klar: under perioden av den raska spridningen – 1600-talet – hade *siida*-systemet mycket stark och erkänd ställning, så att man skall inte inbilla sig att hjordarna skulle helt enkelt ha trampat över dem. Tvärtom ser det ut att den enda vägen för en renskötare att flytta till en annan *siida* och att få lov att fritt med hjorden trafikera där var att finna en *kompis*, *verdde*, där. Den bästa lösningen var väl att gifta sig in i *siidan* och på så vis få rättighet till släktmarker där. Denna svärsons-metod ser ut att vara standardlösningen t.ex. i Utsjoki-siida under 1600- och 1700-talet.

En annan företeelse är, att eftersom en renskötarfamilj kunde uppfostra flera barn till vuxen ålder än folk beroende på jakt och fiske, fick man där också etableringsproblem för barn. I Enontekis lappbyar, där man relativt tidigt hade gått över till storskalig renskötsel, märker man i de första kyrkboksanteckningar, hur sådana familjers söner och döttrar har giftat sig åt ganska olika håll. Det var många som gick till närmaste grannsitor, som Guovdageaidnu eller

Diggevárri, men ganska ofta ingifte barn också sjösamefamilj vid norra kusten eller gick även till bondesamfunn i Kittilä. Blev de nu sjösamer eller rentav finnar, eller var det bara fråga om taktik som man utövade för att få till nya håll för de långa flyttvägarna med stora hjordar? En annan fråga är, vad detta betyder för den gamla etnografiska indelningen av samerna i ”fjällappar”, ”skogslappar”, ”flodlappar” och vad det nu ännu mera finns.

I varje fall var en stor renhjord både kapital och relativt säkert matförråd, som man högt uppskattade även i de sitor och släktmarker som man under de långa vår- och höstflyttningarna bara gick genom. Mången yngling fick där jobb som dräng och lärde sig känna renar och renskötsel. I hjorden kunde man finna passliga individer för att tama till dragrenar osv. Och när borgare och andra handelsmän inte kunde försörja befolkningen med livsmedel och annat material, blev renskötare i deras ställe den makt som garanterade försörjningen. I själva verket tog de hand om handeln likaså, vilket borgare och handlare högljudd klagade över. Men i samebyar hade man inte anledning att klaga över renskötare, även om man kanske insåg hur den nya ordningen överskred siidagränser och dess urgamla självständiga system.

Institusjonelle rammer for det samiske språket

Anne Dagmar Biti Mikalsen

Vi samer er et folk som bor i fire land og snakker ett språk: *sáme-giela* (eller snakker vi sju eller ni språk?). Antall språk er avhengig av den definisjonen vi til enhver tid bruker om hva et språk er. Det finnes ingen nøyaktige oppgaver over antall samisktalende og slettes ikke over antall samer. I Norge holder vi på med en stor undersøkelse om situasjonen for samisk språk, og undersøkelsen viser at i Norge kan vi anta at innenfor det geografiske området der samer bor, er det ca 16 200 voksne personer som forstår samisk så godt at de kan følge med en vanlig samtale. I tillegg kommer et visst antall samisktalende i Midt-Troms, byene Tromsø, Narvik, Harstad og Bodø og i hovedsak Midt- og Sør-Norge utenom sørsamiske områder.

Kontakten innenfor den samiske befolkningen har vært uformell, og fram til nyere tid har det ikke eksistert noe organ eller noen sammenslutning som kunne virke samlende på utviklingen av samisk språk. Samer har på privat basis hatt språksamarbeid over landegrensene fra begynnelsen av 1970-tallet. Det øverste formelle organet for samisk språk er *Sámi giellalávdegoddi* – Samisk språknemnd. I Samisk språknemnd sitter det tre medlemmer fra hvert land der samer bor, til sammen skal det være 12 medlemmer. Samisk språknemnd ble reorganisert som Sametingenes felles språkorgan, og hadde sitt første møte 15. september 1999 uten representanter fra samer i Russland. Fremdeles er ikke samer fra Russland tilsluttet Samisk språknemnd, men vi håper at det i løpet av år 2001 blir klarlagt hvordan samer i Russland skal velges til språknemnda. Det er som kjent ikke sameting i Russland, og da må man finne andre kriterier for utnevning av medlemmer. Samisk språknemnd har nå en administrasjon med en administrativt leder. Kontoret er foreløpig samlokalisert med Samisk språkråd i Norge.

Samisk språknemnd

12 medlemmer

Russland	Finland	Norge	Sverige
3	3	3	3
2 sameforeninger	Språkråd	Språkråd	Språkråd
?	5 medlemmer	7 medlemmer	6 medlemmer
kildinsamisk	enarisamisk	sørsamisk	sørsamisk
akkalasangisk	østsamisk	lulesamisk	lulesamisk
tersamisk	nordsamisk	nordsamisk	nordsamisk

Rent språklig er disse språkgruppene så forskjellige at når språknemnda møtes, kan ikke hver og en snakke sitt språk. Møtespråket har vært nordsamisk, finsk og skandinavisk. Møtespråket blir enda mer komplisert når samer fra Russland møter i Språknemnda. En av oppgavene til den nye administrative lederen er å utrede hvilke språk som kan være mulige møtespråk. Ideelt burde enhver kunne snakke sitt morsmål, men tolkemessig er det nesten umulig. Kanskje det heller ikke er mulig økonomisk. Det kan være en fare for at noen av språkene dør mens vi grunner på økonomiske løsninger, men det bør være tid og råd å bruke samisk, på samme måte som man har tid og råd til å bruke finsk, svensk, dansk og norsk.

Denne samiske språknemnda, som representerer språk fra fire land med minst 9 språkgrupper, kan stille med en representant i Nordisk språkråd. Til sammenlikning er det finske språket representert med 2, en for finsktalende i Sverige og en fra Finland. Det samme er det svenske språket, en fra Sverige og en fra de svensk-talende i Finland. Det forteller også om de institusjonelle rammer for samisk språk.

I de fire landene der samisk snakkes, har Finland, Sverige og Norge i lovs form uttrykt samisktalendes rettigheter til å bruke samisk i forhold til offentlig forvaltning. Norge har også tiltrådt internasjonale avtaler og konvensjoner som gir samer rett til å

bruke samisk. Her nevnes *Den europeiske pakten for regions- og minoritetsspråk* og *ILO-konvensjon nr 169*, der hovedprinsippet er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sitt språk.

Fra nå av vil jeg konsentrere meg om samisk språk i Norge av den enkle grunn at det er det jeg kjenner best til, men også fordi jeg tør si uten å trække noen på tærne at praksisen med bruken av samisk i offentlig sammenheng har nådd lengst i Norge. Vi – altså Samisk språkråd i Norge – holder på å avslutte en undersøkelse om situasjonen i samisk språk. Denne undersøkelsen gjør Språkrådet for Sametinget, som rapporter til regjeringen, som igjen lager en stortingsmelding om samepolitikk i Norge. Denne stortingsmeldingen legges for Stortinget våren 2001.

Jeg vil ta for meg samelovens språkregler, plikter det offentlige har til å bruke samisk, rettigheter for det enkeltmenneske til å bruke samisk og hvordan virkeligheten som undersøkelsen viser, fortøner seg til tross for plikter og rettigheter. Denne undersøkelsen er så ny at den er ikke offentliggjort noensteds, og jeg gjør dere oppmerksom på at resultatene er ikke endelige.

1. januar 1992 ble samisk likestilt med norsk som et offisielt språk i Norge. I forarbeidet for loven ble det sagt at Departementets lovforslag bygger på det grunnsynet at samisk og norsk er likeverdige og bør være likestilte. Dette er i samsvar med det likestillingsprinsipp som gjelder mellom nynorsk og bokmål. Til da var offisiell bruk av samisk begrenset til de tilfeller der samer ikke kunne redegjøre godt nok på norsk til norske myndigheter, mens intensjonen i samelovens språkregler er å gi hver enkel rett til å bruke samisk når det er naturlig eller ønskelig, uten å måtte gi noen forklaring eller møte motstand av den grunn. I lovs form er det uttrykt i samelovens § 1-5 at *Samisk og norsk er likeverdige språk. De skal være likestilte etter bestemmelser i kapittel 3.*

Kapittel 3 omhandler nettopp samelovens språkregler. Der er det nærmere definert hvor samisk og norsk er likeverdige og likestilte. Det begrenser seg til 6 av til sammen 435 kommuner i Norge, de to nordligste fylkeskommuner, men bare når befolkningen fra de seks kommunene henvender seg til fylke eller når fylket henvender seg til befolkningen, og til de statsinstitusjoner som spesifikt henvender seg til befolkningen i de 6 kommunene som tilhører forvaltningsområdet for samelovens språkregler: Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark fylke og Kåfjord i Troms fylke.

Allerede her ser vi begrensninger. Norsk og samisk som likestilte og likeverdige språk begrenser seg til nordsamisk i de to nordligste fylkene. I det området har den enkelte rett til å:

- bruke samisk i kontakt med offentlige organ
- møte samisk i offentlige sammenheng
- få opplæring i/på samisk

mens offentlige organ har plikt til å:

- aktivt bruke samisk ved kunngjøringer, informasjon med mer til publikum
- imøtekomme enkeltindividets ønsker om å bruke samisk i offentlige sammenhenger
- bruke språket i samsvar med reglene i lov og forskrift

Retten og plikten angår offentlig administrasjon, rettsvesen, altså politi, domstoler og fengselsvesen, helse og sosialsektor og kirkelige tjenester.

For å etterkomme loven har Stortinget fra 1994 bevilget midler som skal gå til tospråklighet og tolketjeneste i de 6 gjeldende kommunene og de to fylkeskommunene. Pengene bevilges til Sameetinget, som tildeler disse midler etter visse retningslinjer. Midlene skal brukes til å

å bevare, styrke og fremme samisk språk i offentlig forvaltning. Det er en overordnet målsetning at kommuneforvaltningene fullt ut skal bli tospråklige, slik at samisk- og norsktalende får en likeverdig kommunal tjenesteyting. I offentlig forvaltning skal tilskuddet brukes til tospråklig tjenesteyting og til oppbygging av kompetanse i tospråklighet.

Denne summen har siden 1994 vært på kr 16 650 000.

Statlige organer og institusjoner skal sjøl finansiere utgifter de har i forbindelse med utøving av Samelovens språkregler.

Samelovens språkregler gir altså en omfattende rett til å bruke samisk språk i offentlig sammenheng, og kommuner og fylkeskommuner får ekstra midler til å yte tospråklige tjenester.

For utvikling av samisk språk er det av avgjørende betydning at det offentlige bruker samisk aktivt, og at det i tillegg produserer og

presenterer informasjon på samisk, og at den informasjonen gjøres tilgjengelig for den samiske befolkningen. Aktiv bruk av samisk betyr at grunnspråket er samisk. Det vi si:

- at saksbehandling skjer på samisk
- at forholdene legges til rette for at samisktalende kan snakke samisk på møter
- at møtereferatene skrives på samisk

Alle undersøkelser Språkrådet har hatt angående bruk av samisk i offentlig forvaltning har som regel nedslående resultater, og her vil jeg vise en del resultater fra den store undersøkelsen som nå pågår. Det er Samisk nærings- og utviklingssenter i Tana (SEG) som har gjort undersøkelsen for Samisk språkråd.

Diagram 1 viser antall samiskspråklige i hele det samiskspråklige området. Vi ser at i hele området som er definert som det samiske hovedområdet, er andelen samiskspråklige, altså de som forstår samisk, 17 %, som tilsvarer 16 200 personer.

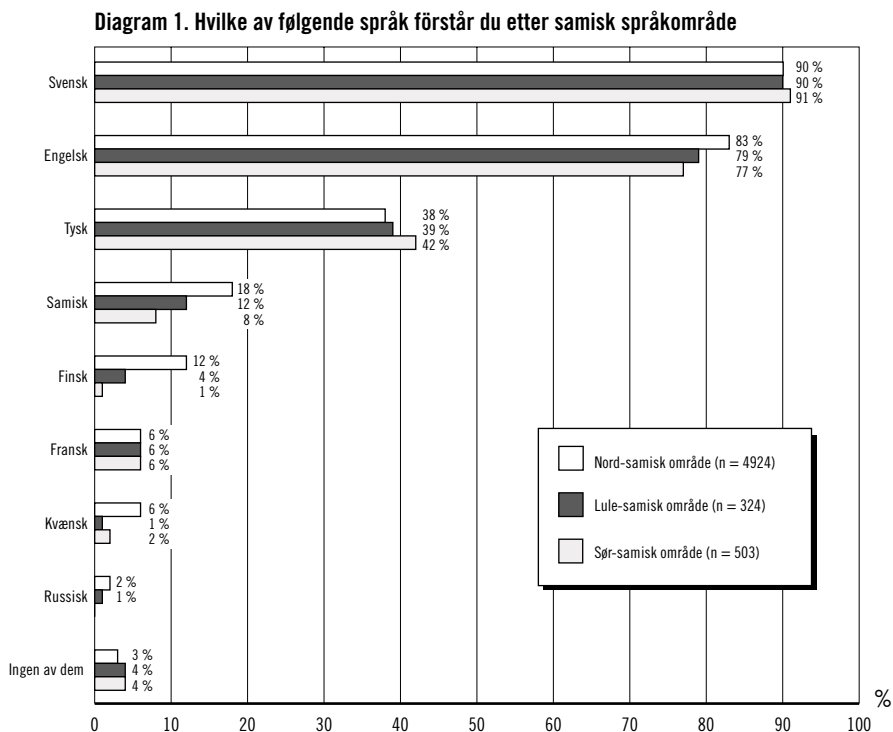
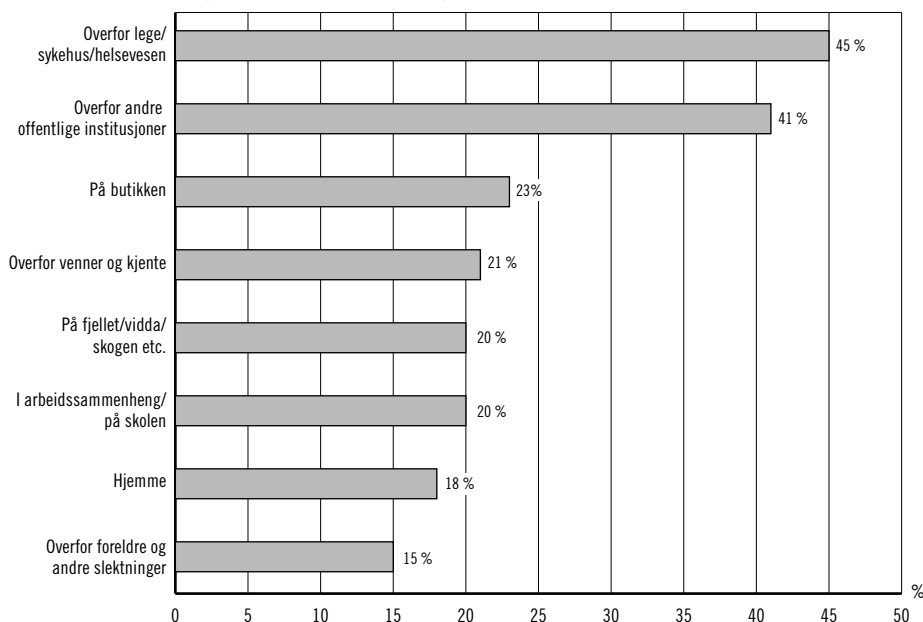

Diagram 2 viser i hvilke grad man savner å bruke samisk på ulike steder/situasjoner. I tråd med at man i liten grad har anledning til å snakke samisk overfor helsevesen og andre offentlige institusjoner, er det nettopp i disse arenaene man i størst grad savner å bruke samisk.

Diagram 2. Andeler som i stor grad savner å bruke samisk... (n = 432)

Etter § 3-2 skal lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning oversettes til samisk. Kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen, skal skje både på samisk og norsk. Skjema til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge på samisk og norsk.

Diagram 3 viser situasjonen i sin helhet. Tross språkregler er for eksempel bare 4 % av lover og regler som angår befolkningen i forvaltningsområdet for samelovens språkregler, oversatt til samisk.

Bryter man opplysninger om kunngjøringer ned til kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå, ser man en viss forskjell. Det er best på kommunalt nivå. Fylkeskommunene har en del arbeid å gjøre før de kan oppfylle kravene i språkreglene.

Etter § 3-3 har lokale og regionale organer plikt til å svare skriftlig på samisk når de får en skriftlig henvendelse. Den virkelige verden er noe annerledes.

Diagram 3. Kunngjøringer, skjemaer og lover: Hvor stor del av annonsene, plakatene, skjemaene og lovene finnes på samisk?

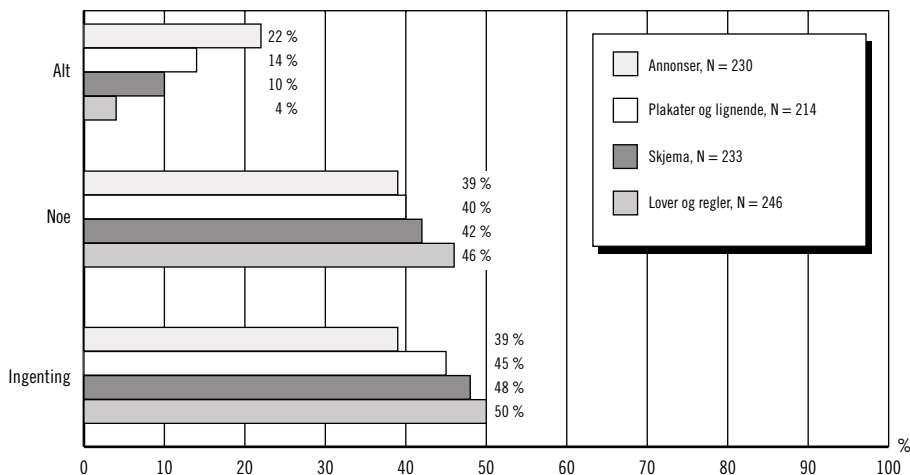

Diagram 4. Annonser: Hvor stor del av annonsene, som bl.a. er beregnet på samer, kunngjøres på samisk?

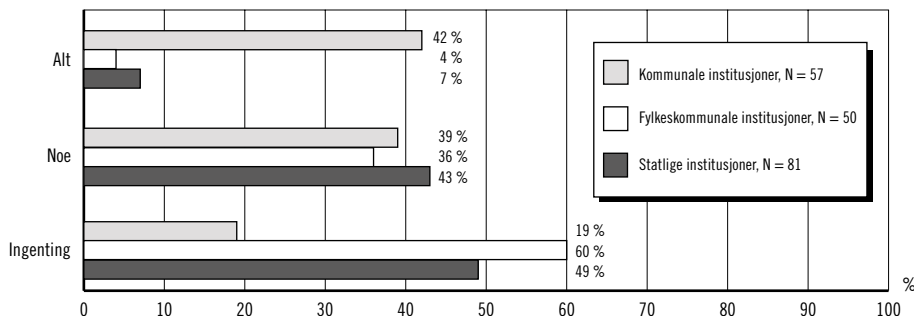

Diagram 5 viser at 43 % av offentlige organer innenfor forvaltningsområdet for samelovens språkregler er i stand til å svare skriftlig på samisk på skriftlige henvendelser.

Av diagram 6 kommer det tydelig fram at norsk er det dominerende språket i de fleste institusjoner. Brevskrivning, saksbehandling og skriving av møteprotokoller skjer som oftest bare på norsk.

Diagram 5. Skriftlig svar: Hvis man skriver till institusjonen på samisk, vil man da få svar på samisk?

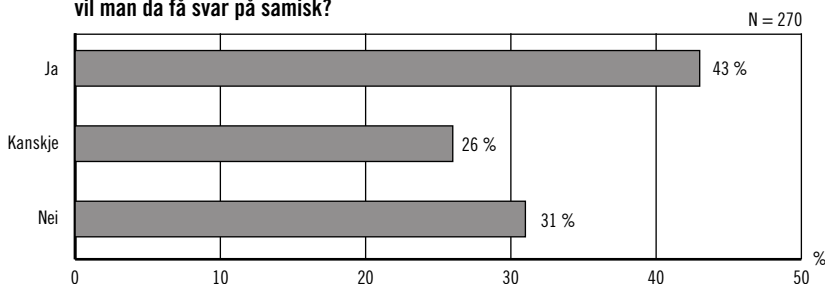
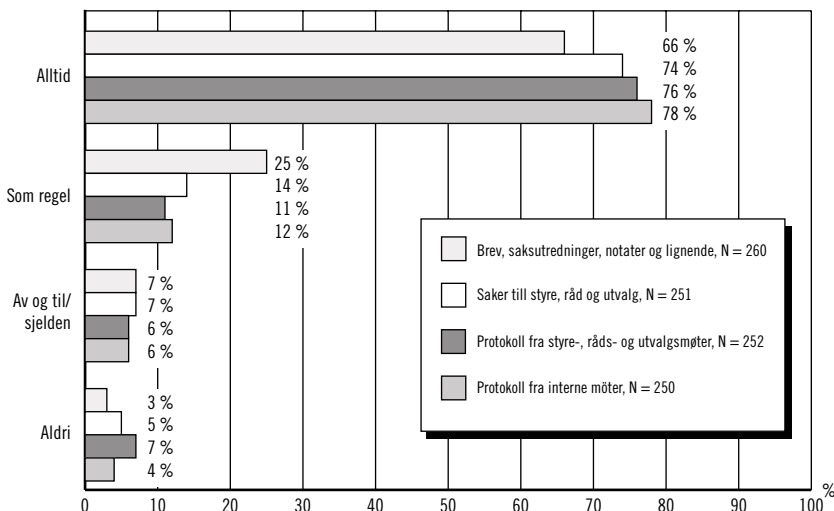

Diagram 6. Skriftlig språk: Hvor ofte skrives brev, styresaker, protokoller o.l. på norsk uten oversetting till samisk?

Av diagram 7 kommer det fram at det sannsynligvis er lettere å få svar på samisk fra de statlige institusjoner enn fra de kommunale. Omtrent halvparten av statlige institusjoner svarer at det er mulig å få skriftlig svar på samisk. Også her ligger de fylkeskommunale institusjoner dårlig an.

I §3-3 første ledd sies det at den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk. Det gjelder dog ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.

Både diagram 8 og 9 viser hvor vanskelig det fremdeles er å bruke samisk på møter. De fleste møter foregår på norsk.

Diagram 7. Skriftlig svar: Hvis man skriver till institusjonen på samisk, vil man da få svar på samisk?

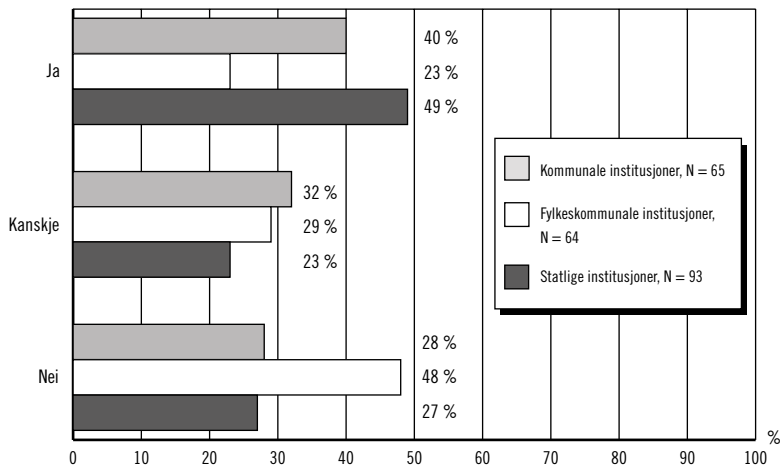

Diagram 8. Skriftlig svar: Hvis man kontakter institusjonen muntlig på samisk, vil man da få svar på samisk?

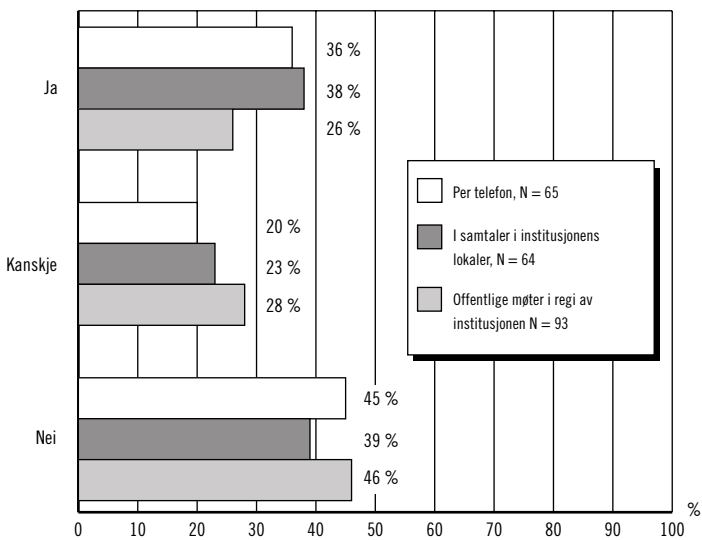

Diagram 9. Muntlig språk på møter: Hvor ofte snakkes det bare norsk på møtene?

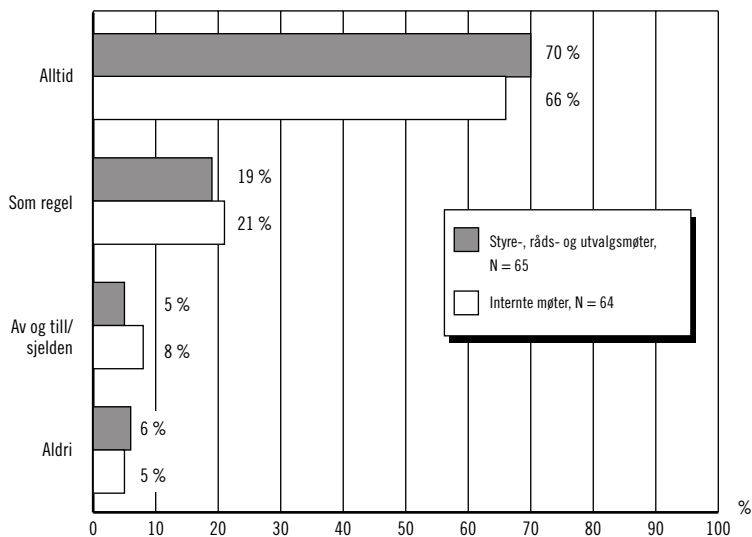
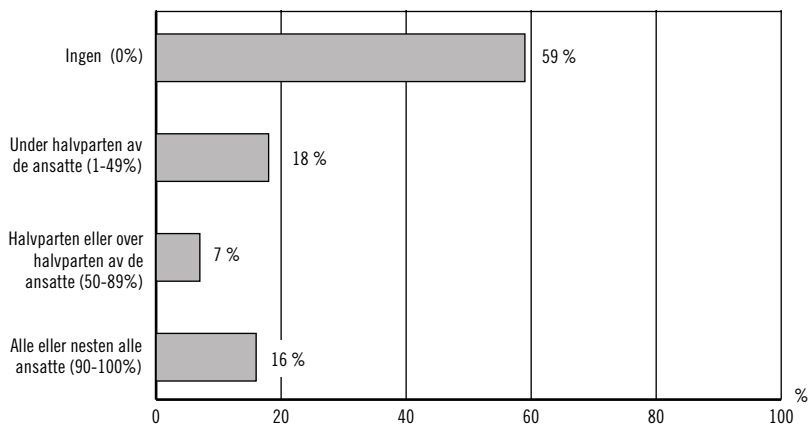

Diagram 10. Morsmål: Hvor stor del av de ansatte % har samisk som morsmål?

Siste diagrammet (10) viser kunnskaper i samisk for ansatte i offentlige institusjoner i forvaltningsområdet.

Til tross for samelovens språkregler har samisk språk kummerlige forhold i offentlige forvaltningsorganer. De færreste arbeider bevisst for å utvikle, styrke og fremme samisk. Bruk av språk i offentlige organer overlates til tolker og oversettere. Språkrådet har fått mange forskjellige svar på hvorfor offentlige organer bryter samelovens språkregler. Uten tvil blir manglende ressurser brukt som den største grunnen. Kulturdepartementet som er vårt fagdepartement har presisert at samelovens språkregler er minimumsregler. Det innebærer at alle offentlige organ oppfordres til å ta hensyn til brukerne av samisk språk, også utover lovens regler.

I Norge i hvert fall har vi forholdsvis gode ytre rammer for bruk av samisk i områder der samisk er et levende, daglig språk. Myn-dighetene ville med samelovens språkregler høyne statusen for samisk språk, samtidig som de ville stimulere og styrke den samiske språkutfoldelsen. Siktemålene var å legge forholdene til rette for at samisktalende skal kunne bruke sitt språk overfor offentlige organer. Det formelle grunnlaget for samisk språk er i dag mer solid enn noensinne i historien. Hensikten med samelovens språkregler var å gjøre samisk til et gangbart språk, men vi må erkjenne at offisiell bruk av samisk i dag som oftest er begrenset til de tilfeller der samer ikke forstår norsk. Forholdene legges sjelden til rette slik at samisktalende har noen valgmuligheter.

Til tross for gode ytre rammer opplever vi daglig nederlag i forhold til retten til å bruke samisk. Ofte bruker offentlige organer tidsaspekt og økonomi som grunn til ikke å bruke samisk, og ”høflighet” gjør at vi samisktalende ikke krever rett til å snakke samisk når det er fremmede iblant oss. På en annen side har vi aldri hatt så gode redskaper og så solid kompetanse som nå til å tilby vår oppvoksende generasjon utviklingsmuligheter i samisk. Det blir en utfordring for alle som snakker samisk, for utvikling av samisk språk er vårt ansvar.

Kilder

Ot. prp. Nr 60 (1989-90) Samisk språk.

Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš (SEG): Iskkadeapmi sáme-giela geavaheami birra. Deatnu 2000.

Samisk utdanning – utfordringer som det samiske samfunnet står overfor

Ellen Inga Olavsdaughter Hætta

1. Innledning

Som det fremgår av tittelen, kan det synes som om disse utfordringer skal overlates til enkeltindivider i det samiske samfunnet. Mitt perspektiv er hvilke utfordringer dette gir Sametinget, ja gjerne Sametingene.

Jeg skal i dette innlegget gi en oversikt over noen av de utfordringer det samiske samfunnet står overfor. For å kunne snakke om utfordringene er det nødvendig med et tilbakeblikk; dvs. forsøke å vise hva som har skjedd på utdanningssektoren de senere år, og hvordan dette har virket inn på samisk utdanning. Det er videre viktig å koble dette opp mot det som er offisiell samepolitikk i Norge – med andre ord knytte dette opp mot vedtak gjort av Sametinget, Storting og andre organer som er i befatning med politiske saker som berører det samiske folk.

2. Oversikt over utdanningsreformer i Norge og andre forhold som virker inn på opplæring for det samiske folk

Jeg har ikke tenkt å foreta en historisk gjennomgang av det som har skjedd i samisk utdanning, men konsentrere meg om det siste tiåret. Det er ikke tilfeldig. Det er bortimot sammenfallende med eksistensen til Sametinget.

Årene mellom 1990 og 2000 kan gjerne kalles for reformtiåret. I dette tiåret hadde man en rekke skolereformer/endringer som berører vesentlige deler av utdanningssektoren. Jeg vil her gi en oversikt over noen viktige dokumenter som er fremlagt, og som har fått innflytelse *også* på samisk utdanning.

Jeg begrenser beskrivelsen til å omfatte det som omtaler utdanning. Jeg har forutsatt at Samisk språkråd omtaler samisk språklov.

- 1993 Læreplan for grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring, generell del
- 1994 Reform 94 for videregående opplæring
- 1996 Ny rammeplan for barnehager
- 1996 NOU 1996:22 Norsk lærerutdanning
- 1996 Lov om universiteter og høyskoler
- 1997 Reform 97 – med L97 og L97S
- 1998 St.meld 23 (1997-98) om opplæring for barn, unge og voksne med særskilde behov
- 1999 Ny opplæringslov
- 2000 NOU 2000:3 Utredning om samisk lærerutdanning
- 2000 NOU 2000:14 Frihet med ansvar

Det siste tiåret har hatt stor betydning for videreutvikling av samisk utdanning. Jeg vil her kommentere noen av dokumentene for å forsøke å gi et bilde av hva som har skjedd, og hvordan dette har påvirket samisk utdanning. Det har også skjedd andre ting som har innvirkning på samisk utdanning, for eksempel etablering av Samisk høyskole. Det har selvsagt hatt en positiv utvikling på samisk utdanningssektor.

I 1993 ble læreplanens generelle del utarbeidet. I dette dokumentet heter det:

Samisk språk og kultur er en del av denne kulturarv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever og vår felles kunnskap om samisk kultur.

Dette burde fått en konsekvens for det videre arbeidet med læreplaner for fag i videregående opplæring, men det fikk det ikke. Planene for fag i videregående opplæring har ikke et innhold som er i tråd med de forpliktende føringer som er gitt i generell del. Dermed blir videregående opplæring som et mørkt hull i utviklingen av et fullverdig samisk innhold i videregående opplæring.

Rammeplan for barnehager er en forskrift til lov om barnehager og ble gjort gjeldende 1.1.96. I rammeplanen er det et eget kapittel som omhandler samisk innhold i barnehager med samiske barn. I innledningen til dette kapittelet sies det at definisjonen på samiske barn er barn av foreldre der enten den ene eller begge foreldre er samer. Rammeplanen er det viktigste dokumentet for barnehager i tillegg til lov om barnehager. Når denne omhandler samisk språk

og kultur som viktig, vil dette prege innholdet i det som skjer i barnehager i det ganske land.

I 1996 kom det en egen utredning om lærerutdanning i Norge. Da denne ble utarbeidet, var L97, reformen for grunnskole, allerede ferdig. Det førte naturlig nok til at innholdet i NOU 1996:22 bærer preg av at grunnskolereformen har ivaretatt forhold av stor betydning for det samiske. Dette tilsier at lærerutdanningen også må ivareta dette.

I 1996 fikk vi en felles lov for universitet og høyskoler. I loven blir det slått fast at Sametinget skal foreslå de eksterne medlemmer i styret for Samisk høyskole. Det som er bemerkelsesverdig i den nye loven, er at det sies at målformen i all høyere utdanning normalt er norsk. Med andre ord klarte man ikke å få inn i lov om universitet og høyskoler at målformen ved Samisk høyskole normalt er samisk.

Grunnskolereformen bærer preg av to ting. For det første bærer L97 preg av at man ønsket å ta det som står i læreplanens generelle del, på alvor. Læreplanen for grunnskolen er forskriftsfestet, og i alle læreplaner for fag er det et innhold som ivaretar ulike sider ved samisk språk, kultur og samfunnsliv. Det medfører at det i alle fag som det undervises i i Norge, må være noe om samer. I samfunnsfagplanen er ett av 6 felles mål for faget ”*at elever utvikler kunnskap om historia, kulturen og samfunnslivet til samefolket og innsikt i den stilinga samane har i det norske samfunnet.*”

Dette viser at alle norske skoleelever skal lære om samer og samiske samfunnsforhold.

L97S eller Det samiske læreplanverket er på mange måter en historisk hendelse, sett med samiske øyne.

Det er første gang i historien at man kan snakke om et helhetlig samisk læreplanverk. Grunnen til dette er at det i tillegg til læreplaner for fag ble utarbeidet et eget prinsippdokument som omhandler prinsipper og retningslinjer for opplæring etter L97S. Også bildestoffet bærer preg av at det er et samisk læreplanverk, ved at det er samisk kunst og duodji som er i fokus. Om innholdet i tilstrekkelig grad ivaretar et samisk innhold, får en evaluering av L97S belyse.

I 1999 fikk Norge en ny opplæringslov. Denne loven er i tillegg til L97S en milepæl i samisk utdanning. Loven gir samiske elever en individuell rett til opplæring i samisk. Det er ingen vilkår knyttet til retten. Loven gir også Sametinget utvidet makt. Sametinget kan ifølge loven gi forskrifter om læreplaner for opplæring i samisk og

om læreplaner i særskilte samiske fag i den videregående opplæring. Sametinget kan også gi forskrifter om samisk innhold i norske læreplaner. Med andre ord sier loven at det skal gis pålegg om å lære om språket, kulturen og samfunnslivet til den samiske folkegruppen.

Også st. meld 23 om opplæring for barn, unge og voksne med særskilte behov gir Sametinget utvidet makt ved at Sametinget får hånd om midler til kompetanseutvikling innenfor spesialpedagogikk i tillegg til at Sametinget får midler til utvikling av spesialpedagogiske læremidler.

De to sistnevnte dokumenter, som nå er ute på høring, omhandler høyere utdanning og forskning. NOU om samisk lærerutdanning omhandler både høyere utdanning og forskning, mens NOU 2000:14 har et eget kapittel om høyere utdanning og forskning i det samiske samfunnet. Det er vanskelig i dag å si hvor mange av de forslagene som ligger i disse dokumentene, som vil bli realisert.

3. Utfordringer innenfor utdanningssektoren som både det samiske og det norske samfunnet står overfor

Under punkt 2 har jeg forsøkt å gi en beskrivelse av det som har skjedd det siste tiåret. Ved en slik gjennomgang ser man at det har skjedd utrolig mye positivt. Da er det ikke så galt å stille spørsmål ved om det i det hele tatt finnes flere utfordringer.

Utfordringene står imidlertid i kø. Den samiske utdanningssektoren er fortsatt i en startfase. Nå har man fått en del plandokumenter som skal danne grunnlag for opplæring. Nå gjelder det å sette planene ut i livet.

Den første og største utfordringen det samiske samfunnet står overfor, er et bevaring av språket. Det pågår en "snikfornorskning", under dekknavnet "internasjonalisering og globalisering". Det er ikke det at forholdene ikke er lagt til rette for en positiv utvikling. Problemet er imidlertid at samisk taper i kampen på svært mange områder. Samiske barn "surfer" på internett mer enn noensinne, og det er svært lite samisk de er i befatning med. Videre er det lagt opp til at informasjon skal hentes fra nett, men den er sjelden på samisk – dermed er det alle andre språk enn samisk de leser.

Jeg vil her forsøke å se på de øvrige utfordringer man står overfor – og som Sametingets politikere har tatt opp med sentrale myn-

digheter en rekke ganger. Mange av sakene må ses som tapt i første runde, samtidig som jeg tror det på sikt finnes en løsning.

Innenfor alle utdanningsnivåer finnes det utfordringer. Sameetinget får fra år 2001 ansvar for forvaltning av det særskilte tilskuddet til samiske barnehager. Dette tilskuddet, dersom pengebeløpet økes i samsvar med det Sametinget har bedt om, vil kunne føre til at barnehager som i dag ikke faller inn under ordningen, får dra nytte av den. Dette vil i neste omgang kunne føre til en positiv utvikling og stimulering av samisk språk i områder der samisk språk står svakt. Utfordringen for Sametinget blir å utarbeide et regelverk for forvaltning av tilskuddet som gir resultater.

Samiske elever har fått en individuell rett til opplæring i samisk. Den individuelle retten til opplæring i samisk ser i utgangspunktet positiv ut. Retten til opplæring er uten vilkår. Nå begynner Sameetinget å få inn noen erfaringer på hvordan loven fungerer. Sameetinget må samle disse erfaringer og legge opp et strategisk arbeid på bakgrunn av erfaringene. Sametingets visepresident Ragnhild Nystad har allerede tatt opp to saker med kirke-, utdannings og forskningsministeren som viser svakheter ved loven.

For det første har samiske elever ikke kompensasjon for å velge opplæring i samisk ved opptak til høyere utdanning. Sametinget har foreslått at elever som har samisk som førstespråk, skal få 3 ekstra poeng ved opptak til høyere utdanning. Dette kravet er ikke innfridd, men en del justeringer i opplæringsloven er på høring, og saken vil bli fremmet på nytt. Den andre svakheten knyttet opp mot den individuelle retten er at samiske elever som bor utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, ikke får tilstrekkelig antall timer til samisk språkopplæring. Dette på tross av at loven er en lov uten vilkår.

Et eksempel fra videregående skole viser følgende:

Ifølge læreplan i samisk som førstespråk skal samiske elever ha 112 timer samisk i første klasse i videregående skole. Staten dekker opplæring i 60 timer for enkeltelever, noe som fører til at elever som går på skoler der det er få elever, ikke får det antall timer som gir dem rett til standpunktkarakterer. Dette er helt uakseptabelt og kan i verste fall føre til at elever velger bort sitt morsmål. De ser ingen hensikt i et språk som ikke gir status i form av ekstra poeng, og som heller ikke har den status at det tildeles tilstrekkelig midler til opplæring. Problemene blir enda større når det finnes lærere som kan

gi nettbasert opplæring, men skolene ikke tildels midler til slik opplæring.

Innenfor grunnskoleopplæring med et eget samisk læreplanverk er det også en del utfordringer, spesielt knyttet opp mot den individuelle retten. Problemene med manglende ressurser er i like stor grad til stede som i videregående opplæring. Sametinget har igangsatt et evalueringsarbeid for å se på samiskopplæringen utenfor forvaltningsområde for samisk språk. Det er nedsatt en arbeidsgruppe på 7 personer for å gjøre dette arbeidet. Gruppen skal levere sin innstilling i april 2001.

En annen stor utfordring for Sametinget både i forhold til grunn- og videregående opplæring er utvikling av gode samiske læremidler. Stortinget har bestemt at ordningen med godkjenning av lærebøker skal falle bort. Sametinget mente at godkjenningsordningen fortsatt burde gjelde for samiske læremidler. Sametinget fikk ikke medhold, og godkjenningsordningen er opphørt.

Utfordringen for Sametinget i denne saken blir å lage gode og entydige kriterier ved tildeling av støtte til utvikling av læremidler.

Sametinget står overfor store utfordringer i forhold til Reform 94. Som jeg tidligere var inne på, er videregående opplæring det skolenivå som i dårligst grad ivaretar samiske emner i opplæringen. Reform 94 er nylig evaluert, og det er avdekket store mangler ved reformen. Dette gjelder spesielt i forhold til et samisk innhold.

Det må arbeides politisk for at det utarbeides nye læreplaner for fag i videregående opplæring som i større grad ivaretar det overordnede målet som er i læreplanens generelle del. Det er også behov for å justere noen av de eksisterende planer med sikte på et bedre innhold. Sametinget har også ønske om at det utarbeides egne prinsipper og retningslinjer for opplæring av samiske elever i videregående opplæring.

Når det gjelder lov om universitet og høyskoler, vil Sametinget be om at lovteksten endres, slik at det lovfestes at målformen ved Samisk høyskole er samisk.

Innenfor norsk lærerutdanning ligger en utfordring i å få lærerutdannere til å ta det samiske innhold på alvor. Her ligger forholdene formelt sett til rette, men utfordringen ligger i å få norske lærerutdanningsinstitusjoner til å sette samiske emner på dagsorden. Sametingets arbeid i dette tilfelle vil være å drive med informasjon og motivasjon.

Det spesialpedagogiske fagområde er et fagområde der det er gjort svært lite. Dette innebærer at det må skje en utstrakt satsing på dette fagområde. Sametingets utfordring blir å bruke kompetansehevingsmidlene slik at det gir best mulig uttelling. Det er spesielt viktig å fordele stipendmidler slik at det bygges opp en spisskompetanse. Midlene bør ikke brukes til å bygge opp kompetanse i bredden.

Jeg har til slutt tenkt å komme inn på to forhold som vil kunne få og bør få stor betydning for utvikling av samisk utdanningssektor. Det gjelder innenfor høyere utdanning og forskning. Sametinget har ikke avgitt høringsuttalelse til de to NOU'ene som er på høring, og det er derfor ikke riktig å gi et bilde av hva Sametinget vil prioritere i sin høringsuttalelse. En ting er imidlertid sikkert, og det har Sametinget uttalt ved behandling av sin egen forskningsplan; Sametinget må få mulighet til å bli premissleverandør i forhold til både høyere utdanning og forskning. Sametinget må få gjøre prioriteringer og foreta veivalg også på dette fagområdet. Sametinget kan ikke bare være bisitter i en utvikling som berører utviklingen av det samiske samfunnet.

Samisk litteratures reise ut i verden

Vuokko Hirvonen

Begrepet ”samisk litteratur” omfatter litteratur skrevet på samisk, og også litteratur skrevet av samer. Årlig utgis det mellom 5 og 10 nye bøker, dette antallet omfatter også barnebøker. Bøkene utgis vanligvis av små samiske forlag. Det finnes mindre enn 10 slike forlag, og de største av disse finnes i Norge. Forlagene forsøker også å medvirke til å gjøre samisk litteratur kjent ved å oversette samiske forfatters tekster til de statlige hovedspråkene.

Samisk litteratures utbredelsesområde svarer til de samiske bosetningsområdene i Finland, Norge, Sverige og Russland. I dette området, som strekker seg fra Midt-Skandinavia til Kola, snakkes det 9 ulike samiske språk. Seks av disse er offisielt godkjente skriftspråk, og det er utgitt litteratur på disse språkene. Antall samisktalende beregnes til å utgjøre 25-30 000 mennesker, og av disse snakker 80-90 % nordsamisk. Dette tallet gir en pekepinn på antall potensielle lesere av samisk litteratur, men situasjonen er likevel slik at ikke alle samisktalende kan skrive eller lese på sitt morsmål. Mangelen på leseferdigheter på morsmålet er størst blant de som er eldre enn 30 år. Årsaken til dette er at de ikke har fått morsmålsopplæring på skolen. Samisk litteratur må derfor overvinne mange hinder før den når fram til sine lesere.

Det er blitt skrevet på samisk allerede fra 1600-tallet, og de første samiske ”diktene”, tekster fra Olaus Sirmas joik, ble gitt skriftlig utforming i 1673. Etter dette har mange samer forsøkt å gi skriftlig uttrykk for sine følelser og erfaringer både på sitt morsmål og på majoritetsspråket. Utgivelser av samisk skjønnlitteratur ble imidlertid først gjort på begynnelsen av 1900-tallet, da Matti Aikios verker ble utgitt på norsk. Deretter fulgte samiske utgivelser av verkene til Anders Larsen, Johan Turi og Pedar Jalvi.

Dersom man sammenligner dagens situasjon med situasjonen på begynnelsen av 1900-tallet, så har samisk litteratur tatt store skritt framover i løpet av de siste 30 årene. Vi har aldri hatt så mange samiske forfattere som i dag, nå lever nesten 80 forfattere som har utgitt minst én bok. Nå har vi også forfattere som skriver på kil-

din-, øst-, enare-, nord-, lule- og sørsamisk. Dette betyr likevel ikke at språksituasjonen er god. Størsteparten av de samisktalende forfatterne skriver på nordsamisk. Gruppen av lulesamisktalende kommer som nummer to, som en langt mindre gruppe, og deretter de andre små språkgruppene. Det er likevel viktig at de ulike samiske språkene brukes ved utgivelser av samisk litteratur. Selv om antallet samiske lesere er lite, så skriver de fleste forfatterne på samisk. Dette sier selvsagt noe om morsmålets betydning, aktelse og verdi; størrelsen har da ingen betydning. I løpet av de ti siste årene har det norsksamiske forlaget Davvi Girji o.s. også brukt store ressurser spesielt på å få oversatt og utgitt litteratur for barn på de små språkene, som enare-, kildin-, lule- og sørsamisk.

I 1979 ble Samisk Forfatterforbund grunnlagt, med en målsetting om å fremme samisk språk, utdanne og støtte forfattere og samarbeide med andre kunstnere. I løpet av disse tiårene har forbundet klart å bedre forfatternes økonomiske situasjon, fremmet utgivelsen av samisk litteratur og gjort slike utgivelser kjent. Fra og med 1981 har forbundet vært medlem av Nordisk 3 forfatterråd, og har også fått representanter inn i Nordisk forfattersenter. Samiske forfattere deltar også aktivt på EWC's (European Writers Center) kongresser.

Forfatterforbundets arbeid har også resultert i at Nordisk ministerråd i 1984 vedtok at også representanter for små språkgrupper kan tildeles Nordisk råds litteraturpris. Små språkgrupper omfatter samisk, grønlandsk og færøysk, og nå kan forfattere som skriver på disse språkene, bli nominert til denne litteraturprisen. Representanter for disse språkene har samtidig rett til å være med når det bestemmes hvem litteraturprisen skal tildeles. Ordningen gir også nominerte forfattere mulighet til å få gjort en grovoversettelse av sitt verk, til et nordisk språk. De kan senere få støtte til oversetting fra Ministerrådet. Samiske forfattere som har vært nominert til litteraturprisen, er Hans Aslak Guttorm, Rauni Magga Lukkari, Nils-Aslak Valkeapää, Synnøve Persen, Risten Sokki og Rose-Marie Huuva. Én samisk forfatter har fått denne litteraturprisen, nemlig Nils-Aslak Valkeapää. Han fikk prisen i 1991, for sitt verk *Beaivi, áhčážan*. Da Valkeapää fikk prisen, økte dette interessen for samisk litteratur. Dette kan en se av forlaget DAT's opplagstall for den skandinaviske versjonen av diktverket: Det er solgt over 5000 eksemplarer av *Solen, min far*, og verket ble også utgitt på engelsk i 1997 og er solgt i ca. 600 eksemplarer.

Den nye oppblomstringen av samisk litteratur som begynte på 70-tallet, førte også med seg kvinnelige forfattere. På samme tid oppstod samisk barnelitteratur. Særlig kvinnelige forfattere så betydningen av å lage barnelitteratur på sitt morsmål, og ennå i dag er denne litteraturgenren en av de største, i tillegg til lyrikken.

Gjennom arbeidet med barnelitteratur oppstod det også et behov for illustrasjoner til bøkene, og på denne måten har samiske billedkunstnere fått muligheter til kunstnerisk framføring, og til å nyttiggjøre sin kulturbakgrunn i dette arbeidet. På denne måten har litteraturen samtidig vært med på å synliggjøre samisk kunst og samiske kunstnere, i tillegg til at litteraturen har fremmet og styrket bruken av samisk språk.

På 80-tallet ble særlig kvinnenes stilling i samisk litteratur styrket: Omfanget av litterære genrer ble større, slik at romaner, noveller, drama og selvbiografisk litteratur fikk sin plass ved siden av barnelitteratur og lyrikk. De kvinnelige forfatternes produksjon har også fått oppmerksomhet utenfor den samiske verden. Som et eksempel kan nevnes Kirsti Palttos roman *Guhtoset dearvan min bohccot*, som ble nominert til den finske Finlandia-prisen i 1986, og Aagot Vinterbo-Hohrs prosadiktroman *Palimpsest*, som vant Tarjei Vesaas-prisen i 1987. Det er også bemerkelsesverdig at mange av forfatterne har en bred genreskala: fra litteratur for barn til dikt og epikk.

Den sterkeste genren på 90-tallet var lyrikken, i dette tidsrommet ble det utgitt om lag 30 nye titler. Til sammenligning ble det utgitt bare om lag halvparten så mange romaner. I løpet av dette tiåret var kvinnene i flertall både som lyrikere og romanforfattere. Gjennom lyrikken og epikken skriver kvinnene om hva det innebærer å være kvinne, de gransker kjønnsrollemønster, og de søker etter nye former for kvinneidentitet og samisk identitet.

Utviklingen av samisk litteratur

Utviklingen av samisk litteratur fra 70-tallet og fram til i dag gjenspeiler endringer i samenes minoritets- og urfolksstatus. 70- og 80-tallets forfattere, de fleste av disse er født på 40-tallet, har erfart at skoleverket har frarøvet dem deres morsmål, identitet og kultur. Gjennom forfatterskapet har de arbeidet med disse kollektive erfaringene, og de har samtidig, gjennom skriftspråket, fremmet mors-

målets uttryksformer. På mange måter var deres forfatterskap et etnopolitisk forsvar av samenes rettigheter som minoritetsfolk. Mange forfattere har gjennom sine verker gitt skjønnlitterær form til sine egne erfaringer. Slik har det vært mulig å distansere seg fra, og se på bitre erfaringer knyttet til det samiske, gjennom erfaringene til oppdiktete personer eller framstilt som fiktive hendelser.

På 90-tallet ble samenes plass anerkjent på ulike nivå i samfunnet, og gjennom lovverket. Blant annet har samiske språkregler trådt i kraft i de nordiske landene, og samisk kulturelt selvstyre er styrket. Det er mulig å få morsmålsundervisning ved mange skoler gjennom skolepliktig alder. Slik sett har ikke dagens forfattere de samme kollektive saker å fremme som forfatterne hadde for få tiår siden. Nå er ståstedet endret til å omfatte subjektets kritiske granskning av seg selv og av nærmiljøet – men spørsmål som angår majoritet–minoritet-forhold, behandles ennå.

Opp gjennom årene har samisk litteratur på sin side styrket en positiv samisk identitet. Forfatterne har tatt med mange samiske kulturelementer inn i sine verker, noen av disse elementene lever nå kun gjennom litterær dokumentasjon, andre er fremdeles deler av en levende tradisjon. Bruk av muntlig tradisjon, som eventyr, fortellinger, mytologi og joik, i forfatterskapet er en kraft som gjør det mulig å bygge opp en positiv identitet. Ved å synliggjøre det som gjennom århundrer har vært bortgjemt og skammelig, ønsker forfatterne å gi samisk fortid og kultur den aktelse den fortjener sammenlignet med andre kulturer. For eksempel ble joiken et av de viktigste symbolene på kultur og identitet på 70-tallet, og joikens betydning påvirket også litteraturen: spesielt unge forfattere følte at joikens formspråk passet til det de ønsket å formidle: joikens direkte tilknytning til naturen og joikens formspråk har vært viktig for lyrikerne. Diktene til dagens lyrikere ligner talespråket på samme måten som joiketekster. Episke former er på sin side påvirket av muntlig fortellertradisjon og mytologien, og dette kan konkret sees i fortellingenes formspråk og i måten tradisjonsmateriale blir brukt episk.

Det er likevel mange utfordringer som venter samisk litteratur. En av dem er: hvor kan våre majoritetsbefolkninger lese samisk litteratur? Selv om begynnelsen av samisk litteratur kom i det 20. århundret, og det etter det er utkommet en god del bøker, er det lite som er oversatt til de skandinaviske/nordiske hovedspråkene. Som eksempel kan nevnes at det har gått nesten 30 år siden den eneste

finskspåklige samiske antologien ble utgitt (*Skabmadolak/Tulia kaamoksessa* 1974). Men på den annen side er en del antologier oversatt til skandinaviske språk (*Ildstedene synger* 1984, *Våjå vâja nana nana* 1991, *Vårt liv. Samiska dikter* 1991) og også til engelsk (*Beyond the Wolf Line: An anthology of Sámi Poetry* 1996, *In the Shadow of the Midnight Sun*) og én til italiensk (*Canti Lapponi* 1992). I 1999 utkom en Barentsområdets antologi *Tästa alkaa tie/Där vägarna börjar* til finsk, svensk og samisk. I det siste tiden har mange forfatters verk utkommet på to språk samtidig, og noen forfatters verk er også oversatt til andre enn skandinaviske språk (se mer i f.eks. *Girjin. Aspekter till samiska litteratur* 2000).

Et sentralt spørsmål som ofte høres, er: hva skjer med samisk litteratur i framtiden? Dagens forfattergenerasjon trekker på årene, og de yngre forfattere står ikke umiddelbart klare til å ta over. Hvordan kan man oppmuntre de yngre til å ta del i morsmåslitteratur og forfatterskap? Hva skjer med samiskspråklig forfatterskap i det store og hele, når dagens datateknologi ikke klarer å støtte opp om det samiske språket og dets brukere i tilstrekkelig grad? Hvor blir det av en felles dataløsning for det samiske skriftspråket? Det er mulig man kan se litt lysere på situasjonen i og med at det aldri har vært så mange samiske elever og studenter som nå. Det er en viktig oppgave for foreldre, skole, forfattere, forlag og bibliotek å se til at barn og unge får bli kjent med samisk litteratur, og på den måten oppmuntres til å skrive og til lese litteratur på sitt morsmål.

Massemedier – samiske medier og samisk i mediene

John T. Solbakk

1. De første samiske avisene – perioden 1873-1903

Begynnelsen til samisk pressehistorie kan skrives tilbake til 1872. Da søkte den samiske læreren Peder Larsen Ucce om støtte til å utgi en samisk avis. Søknaden sendte han til Finnmarkens amtsting, Kirkedepartementet og biskopen. Ucce anførte at det nå var nødvendig å komme i gang med en ukeavis for samene med nyheter og dagsaktuelle temaer. Han understreket betydningen av å spre informasjon og nyheter til samene og blant samene. Han mente at samene lå langt etter alle andre folk i ”den siviliserte verden når det gjelder opplysning”. De manglet aviser, bøker og blader på eget språk, og leseferdigheten var dårlig. Dessuten fikk ikke samene noen form for opplæring i eget språk eller på eget språk i skolen, der alt nå foregikk på norsk.

Ucce fikk følgende svar: ”Det kan ikke nektes for at en flink lærer kunne spre nyheter og opplysning til samene, men søknaden blir likevel ikke tatt til følge.”

Året etter, i 1873, får samiske lesere likevel en samiskspråklig avis i hendene. En forening kalt ”Vieljažiid Searvi” (Broderlaget) bestående av i hvert fall tre personer, fisker Samuel Samuelsen fra Ráttovuotna (Smalfjord) i Tana, lærer Johan Eriksen Soffa fra Stáh-pogieddi i Tana og lensmann Christian Andreassen i Polmak, begynner å gi ut en månedsavis med navnet *Muittalægje čuvgetusa haliduvvidi sami gaskast*. Christian Andreassen er redaktør sammen med den før omtalte lærer Peder Larsen Ucce. Avisen ble trykt i Vadsø. Allerede etter to år, i 1875, er det slutt. Årsaken til den korte levetiden gir redaktør Christian Andreassen: – avis ble for han personlig både en for stor økonomisk belastning og altfor tidkrevende.

To kristelige publikasjoner bør nevnes i denne sammenhengen, nemlig *Nuorttanaste* (Østenstjernen) og *Sami usteb* (Samenes venn – som bladet blir hetende senere). Den siste av disse to ble gitt ut av

Norges Samemisjon, i sin tid kalt Finnemisjonen, fra 1899 til 1903, og hadde utelukkende et kristent formål, uttrykte utgiveren. Grunnen til at jeg nevner denne publikasjonen, selv om den eksisterte i bare fire år, er at den ser dagens lys ved århundreskiftet da undertrykkningen av samene i Norge er satt i system, og da også kristelige organisasjoner er redde for å bli stemplet som motstandere av myndighetenes fornorskningsspolitikk. Styret i Samemisjonen legger ved oppstart stor vekt på at bladet ikke skal blande seg opp i politikk, så som skolesak og den pågående fornorskningen. De mener at de med publikasjonen skal være til velsignelse for samene i den situasjonen de er i. De skal først og fremst berge sjeler, og gjøre den utdøende rases livsaften mer utholdelig.

Det er godt mulig at det ligger en utilsiktet dobbelkommunikasjon i en oppfordring i nummer 2 av bladet fra 1899. Tittelen er "Diehtu lea fápmu" (kunnskap er makt). Oppfordringen er en motivering av foreldrene til å sende barna til skolen. "Tiden stiller helt andre krav til barna nå enn da dere var unge," heter det bl.a. Bladets måte å ikke blande seg inn i myndighetenes anliggende på er å ikke nevne hva det er for en slags skole barna må til. Og de må – for skoleloven krever det.

Dobbelkommunikasjon – ja – for jeg tror mange samiske foreldre og ledere nå hadde innsett at nettopp kunnskap ga makt. Men ikke nødvendigvis den kunnskap som øvrigheten hadde å tilby. Derfor er skolesak, språksak og avissak nærmest tre sider av samme sak for samebevegelsen i de første årene av dens historie, og faktisk også noen av de viktigste årsakene til dens tilblivelse for hundre år siden.

Nuorttanaste var en noe annerledes kristelig avis, eller kanskje det er riktigere å kalle den for et tidsskrift da det har kommet ut månedlig. I tillegg til at bladet kan smykke seg av å være den samiske publikasjonen som har holdt ut lengst, kan en kanskje ikke vurdere høyt nok dens betydning som et samisk "åndehull" da assimilasjonspolitikken rådde grunnen, og samene ikke hadde andre samisk-språklige publikasjoner. Vi har mange eksempler på at samebevegelsens talsmenn i nord ofte sendte inn leserinnlegg med manende appeller, og disse ble trykt. Bladet fungerte i perioder med andre ord også som et samepolitisk diskusjonsforum, og som oftest langt unna myndighetenes vaksomme øyne. De kunne jo ikke samisk – for samisk var de primitives språk som siviliserte mennesker ikke behøvde å tilegne seg. Språket kom jo likevel til å forsvinne om kort tid, mente ikke minst øvrigheten den gang.

Nå er det nok mange i dag som synes å være av samme oppfatning, at samisk språk ikke har noen framtid. Med henvisning til i praksis negative holdninger til samisk språk i både norsk og samisk offentlig forvaltning, mener en å ha en velbegrunnet frykt for at språket ikke har noen framtid på sikt. Dette på tross av at en i både Norge, Finland og Sverige har fått en språklov som skal bidra til å sikre språkets videre eksistens. Bakgrunnen for en slik frykt ligger bl.a. i svaret en får ved å stille spørsmålet om hvor mange i administrasjonen i samekommunene Karasjok og Kautokeino som skriver og bruker samisk i sitt virke. Og hva med Sametingene i Sverige, Finland og Norge? Hvis det er slik at det står dårlig til – er årsaken den at vi først nå høster resultatene av den langvarige undertrykkelsen av det samiske språket i de nevnte landene?

Jeg kommer i det følgende for det meste til å holde meg til forholdene på norsk side. Det har kanskje å gjøre med det at det historisk sett er først og fremst her den mest *synlige* kampen har stått og står for det samiske språket, og ikke minst for å få etablert egne samiskspråklige medier. Men jeg skal kort få med det som skjer i Sverige og Finland også.

Appendix til kap. 1

Oversikt over samiskspråklige publikasjoner fra perioden 1873-1903.

Den første samiske avisa

1873-75 **Muittalægje** – nordsamisk
Utgiver: ”Broderlaget”
Redaktør: Lensmann Christian Andreassen og lærer Peder Larsen Ucce
Sted: Redaksjon i Polmak, trykt i Vadsø, Finnmark

To kristelige publikasjoner

1898- **Nuorttanaste** – nordsamisk
Utgiver: Fram til 1999 Den Norske Evangelisk-Lutherske Frikirke.
Kort opphold i 1999-2000, nå gitt ut av en egen stiftelse
Redaktør: Første redaktør: Gustav Lund.
Sted: Sigerfjord, Nordland (i dag Karasjok/Lakselv)

1899-1903 **Sami usteb** – nordsamisk

Utgiver: Samemisjonen

Redaktør: Sogneprest Jens Otterbech og reisepredikant Gudbrand Tandberg, mens Lærer Peder Larsen Ucce var språkmedarbeider.

2. Samebevegelsens første aviser – perioden 1904-1927

Den samiske organisasjonsbyggingen kommer samtidig i gang i Sverige og Norge. Det skjer på begynnelsen av 1900-tallet. Vi taler om samebevegelsens, altså den samiske motstandsbevegelsens, fødsel. Motstanden er selvfølgelig rettet mot myndighetenes assimilasjonspolitik. Uavhengige publikasjoner er ektefødte produkter av denne motstandsbevegelsen.

Låkkamus samita (lesning for samene) er det første forsøket på å få til en samisk publikasjon på svensk side. Bladet kommer ut med elleve numre fra 1905 til 1907. Bladet var på lulesamisk. En kort periode, fra 1904 til 1905, får den gryende samebevegelsen på svensk side ut noen numre av *Lapparnas Egen Tidning*, men da på svensk. Målet er å spre nyheter, hevde samenes rettigheter overfor myndighetene i Stockholm og ta til motmæle mot de svenske avisenes feilaktige informasjon om samene. Bladet får en oppfølger i 1919 kalt *Samefolkets Egen Tidning* – som har kommet ut siden da, etter 1961 under navnet *Samefolket*. Men først i 1980-årene begynner dette månedsbladet også å bruke noe samisk, da for det meste nordsamisk.

Tilbake til eksemplet Norge. Jeg har vel allerede mer enn antydning at avissak og språksak er viktige kampsaker for samebevegelsen allerede fra de første spede forsøk på organisert motstand mot undertrykkningen fra begynnelsen av 1900-tallet. De første sameforeningene ble som nevnt stiftet på denne tiden. Det samiske språket blir av samiske ledere på den tiden betegnet som selve livsnerven for folket, for uten språket ingen samisk nasjon, er en felles forståelse av språkets betydning. Samtidig har de også erkjent at uten en egen avis vil det være umulig å mobilisere til kamp for den samiske nasjonen.

Slik er også bakgrunnen for den første betydelige samiske avisa, *Ságai Muittalægje* (1904-1911). Han som blir den første samiske stortingsmann i Norge, kan uten tvil takke denne avisa for at han får mange nok stemmer ved valget i 1906, og på nytt i 1909. Foranledningen til at avisa tok til å komme ut i 1904, er åpenbart et brev fra

Isak Saba i 1903 til sin skolekamerat fra seminaret i Tromsø fire år tidligere, nemlig Anders Larsen. Saba foreslår at de sammen begynner å arbeide med samepolitiske saker, og at det de behøver for dette arbeidet, er en egen avis som bruker samisk. Larsen tar utfordringen. Året etter har han sammen med sine tre brødre stiftet Kvæningen sameforening med det formål å gi ut avis. Anders Larsen blir sekretær i foreningen og redaktør for avisa. Jeg tror vi i dag har vanskelig for å forstå hvilken betydning denne avisa egentlig hadde for samene på den tiden. Jeg mener det også er hevet over enhver tvil at de spirer til motstand mot undertrykkningen og troen på egne verdier som avisa gjennom sin åtte årige eksistens fikk sådd, faktisk gjorde at samebevegelsen på norsk side gjenoppstår etter siste verdenskrig nesten uendret, etter mange tiår borte fra den for myndighetene synlige arena. Forandringen er selvfølgelig at det nå er nye aktører på arenaen.

3. De siste forsøk fra pionerene

På midten av 1920-årene er samebevegelsen på norsk side brakt til taushet. Noen har til og med karakterisert opphøret etter de to siste mislykte forsøk på avisdrift i begynnelsen og siste halvdel av 1920-årene som bevegelsens endelige død, og ment at fornorskningspolitikken dermed hadde vunnet. Det siste forsøk på å få til en egen avis skjer med Daniel Mortensons *Waren Sardne*, som kom ut på Røros fra 1910 til 1913 og på nytt fra 1922 til 1927. Avisen kom ut på norsk. Ønskene fra nordsamisk side om å få til en samisk- og norsk-språklig *Waren Sardne* etter at Sagai Muittalægje gikk inn i 1911, førte ikke frem.

I nord realiserer man på nytt en avis i 1921. Navnet er *Samealbmug* (Samefolket), og bruker samisk og norsk. Målet på kort sikt er å mobilisere samiske velgere i Finnmark for å gjenta suksessen fra 1909, til å stemme inn sin egen stortingsmann ved valget høsten 1921. Dette lyktes bevegelsen ikke med. Avisens redaktør Josef Baukop hadde tatt mål av seg til å føre både Anders Larsens og Daniel Mortensons arv videre, dette forklarer også hans språkvalg. Grunnen til at avisa går inn året etter, etter at bare syv numre er kommet ut, er som for de tidligere forsøk økonomi. Redaktør og utgiver, i realiteten i en og samme person, hadde ikke egne midler til fortsatt drift. Dessuten hadde bevegelsen og avisa fått nye usynlige mot-

standere. Det ene er at avisa hans hadde en slem tendens til ikke å nå fram til alle de som ønsket avisa, usynlige hender underveis hindret avisa i å komme fram, slik også valginformasjon fra samebevegelsen ikke nådde alle samiske velgere gjennom posten ved stortingsvalget høsten 1921.

Den andre bøygen var redaktøren tydeligvis klar over, noe en kan lese i hans avis. Men heller ikke han var på det tidspunkt klar over kraften hos denne motstanderen. Den systematiske undertrykkelsen av folket siden 1850-årene hadde begynt å gi resultater. Samene hadde begynt å tro på det de lærte om og ble lært til i skolen og samfunnslivet, nemlig at samene og ikke minst samisk språk ikke var verdt noe, og at språket snart ville være borte. For i det hele tatt å skaffe seg noen verdier i livet var det derfor om å gjøre snarest å skifte ham, bli norsk på alle måter. Det var derfor tryggest å ta avstand fra alt det samiske, da ble man ikke identifisert som et mindreverdige individ. Når Josef Baukop, redaktøren av den siste samiske avisa fra samebevegelsens ungdom, skriver i egen avis i 1922 at han skal ha et kortere opphold med avisutgivelsen for å reise rundt blant sine brødre og søstre for å tale samesak og avissak, så tror jeg at det er nettopp dette han så altfor ofte møter blant sine egne. Han kjenner ikke igjen sine egne, og de vil knapt kjennes ved han, i hvert fall ikke når han taler samesak. Fortsatt avisdrift anså nok Josef Baukop derfor som en umulig oppgave. Josef Baukop forsvinner dermed også fullstendig fra den offentlige arena.

Det er ingen tvil om at Josef Baukop må ha følt en enorm skuffelse og sterk bitterhet etter nederlagene, når en i både *Nuorttanaste* og senere hans egen avis (1921-22) kan lese hvilken tro han hadde på både avisprosjektet og organiseringen av samene til kamp for egen sak. Jeg tror han personlig opplevde nettopp det som sørsamen Daniel Mortenson, som hadde stått bak *Waren Sardne* i sør, beskrev som en fryktet skjebne for en ny samisk avis i en hilsen til Josef Baukop sin avis, nemlig: ”– misforstaat, forhaanet og forkastet av det folk, som disse i al beskjedenhed ærlig har villet tjene”.

4. Et personlig møte

En digresjon: Denne mannen, Josef Baukop, møtte jeg i 1966, en uanselig liten grå gubbe på 75 år. Når jeg hørte hans navn ved vårt første og eneste møte, så skjønte jeg jo at han måtte være en slekt-

ning på fars side. Jeg hadde ikke hatt samisk språk (samisk var bare hva vi talte hjemme) eller noe samisk historie i den norske skolen, så jeg visste ikke hva denne mannen egentlig representerte. Jeg visste ikke at han hadde vært en av pionerene. Jeg var 20 år ved vårt korte møte, og mine kunnskaper om samisk historie og såkalte samiske forhold var nærmest lik null. Vår foreldregenerasjon, generasjonen etter de første pionerene – som Josef Baukop tilhørte – må fullstendig ha gitt opp troen på at det var verdt å ta med seg noe fra foreldrenes kamp for samisk likeverd, og bringe noe av det videre til neste generasjon. Derfor visste vi i vår oppvekst lite om at fars foreldregenerasjon hadde ”stått på barrikadene”. Da nederlaget var et faktum i 1920-årene, må tilbaketrekkingen bl.a. ha gitt som resultat at mange i neste generasjon søkte til de som stod igjen som de sei-rende, dersom de hadde interesse for politisk arbeid. Men da snakket en ikke samesak. Far var i hvert fall en temmelig lojal tilhenger av det rådende norske politiske partiet i etterkrigstiden, der såkalt samesak ikke hadde noen plass.

Når jeg noen år etter mitt møte med Josef Baukop hadde tilegnet meg kunnskapen om vår nære historie, var det for sent å få Josef i tale. Han hadde i sin gamlehjemstilværelse sluttet å snakke med folk. 13. desember 1980 var jeg med å bar Josef til hans grav ved Lakselv kirke i Porsanger. For meg stod det klart at en viktig bit av vår uskrevne samiske historie hadde jeg bare fått anledning til å få et lett håndtrykk av. Hvem skal en bebreide?

Appendix til kap. 2-4

Oversikt over samiskspråklige publikasjoner fra perioden 1904-1927

Publikasjoner i Sverige

1904-1905 **Lapparnas Egen Tidning**

Svenskspråklig

Utgiver: Lapparnas Centralförbund, Sverige

1918- **Samefolkets Egen Tidning (Samefolket)**

Fortsettelse av Lapparnas Egen Tidning. Svenskspråklig

– noe samisk fra ca 1980.

Utgiver: Opprinnelig: Lapparnas Centralförbund Sverige.

Redaktør: Første redaktør var jurist Torkel Tomasson (til 1940).
Skifter navn til Samefolket i 1961 og begynner senere også
å bruke samisk.

1905-1907 **Låkkamus** samita
Lulesamisk.

Aviser fra samebevegelsens første periode – Norge

1904-11 **Sagai Muittalægje**
Utgiver: Návuona sámi searvi/ Kvæningen sameforening
Stiftet 1903 for utgiverformålet
Redaktør: Lærer Anders Larsen.
Sted: Redaksjonen fulgte redaktøren, trykt i Sigerfjord,
Nordland (Nuorttanastes trykkeri)

1910-1913 og 1922-1927 **Waren Sardne**
Norskspåklig avis fra sørsamisk område
Utgiver: Søndre Trondjems Amts Lappforening/ Daniel Mortenson
Redaktør: Daniel Mortenson
Sted: Røros, Sør Trøndelag

1921-22 **Samealbmug**
Utgiver: Josef Pedersen Baukop – Samisk sentralorganisasjon
Redaktør: Josef Pedersen Baukop
Sted: Vadsø, Finnmark

5. Samiske aviser i dag

Det skulle gå 35 år etter at *Samealbmug* gikk inn før en ny samiskspåklig publikasjon på norsk side så dagens lys. I mellomtiden kommer en i gang med en samiskspåklig publikasjon i Finland, nemlig *Sápmelaš* fra 1934. Dette månedsbladet kommer fortsatt ut. Det er verdt å nevne at dette bladet har hatt og fortsatt har lesere også på norsk side. Bladet er i dag kjent for sine lange artikler, og har vel derfor en begrenset appell til de som søker nyheter på samisk om samiske forhold. Det er vel mulig at holdningen hos utgiverne i dag er den at avisfunksjonen ivaretas av de to samiskspåklige avisene som kommer ut på norsk side, i og med at de også dekker samiske forhold i Finland og Sverige.

Et interessant poeng etter min mening sett ut i fra et historisk perspektiv er den at *Sápmelaš* også må ha fungert som et nyttig

åndehull for den slumrende samebevegelsen på norsk side inntil det igjen realiseres et nytt avisprosjekt på norsk side i 1956. Enkelte leserbrev i *Sápmelaš* fra norsk side i Tanadalen i mellomkrigstiden kan tyde på nettopp dette.

Avissak, styringen og valg av språk i en samisk avis står igjen i sentrum når den nye samebevegelsen oppstår etter siste verdenskrig. Begge disse temaene viser seg å ha slik sprengkraft i seg at det ikke bare er etterdønninger av en regelrett aviskrig fra midten av syttiårene vi delvis også må forholde oss til i dag. *Ságat* ble i 1956 etablert som en samiskspråklig avis. På begynnelsen av syttiårene begynner den etablerte maktelite i Finnmark, den gang først og fremst representert ved personer med tilknytning til Det Norske Arbeiderpartiet i fylket, å reagere mot avisas og redaktørens kompromissløse prosamiske linje. Avisa ble ved organisert andelstegning før årsmøte i 1974 overtatt av disse kreftene. Redaktøren ble avsatt, og avisa skulle nå, som det het, være talerør for de moderate samene. Det betydde også at avisa nå kom ut på norsk. Samisk har siden da vært sporadisk brukt i spaltene, med unntak av fast andakt som trykkes som reprise fra 70-årene. Avisas redaksjonelle medarbeidere produserer ikke noe på samisk. Det som eventuelt kommer på samisk, er stort sett opptrykk av pressemeldinger fra offentlige eller private institusjoner og organisasjoner, og er kun et alibi og for å rettferdiggjøre bruken av navnet "samisk avis", noe som også åpner for å få samisk pressestøtte, sier kritikerne av avisa. Avisas eiere er i dag bl.a. ca. 50 nordnorske kommuner og fylkeskommuner, norske politiske partier og ca. 600 privatpersoner. Man har med andre ord sikret seg godt mot eventuelle motkupp fra de opprinnelige eierne av avisa.

Det må også bemerkes at avisa gradvis har endret profil i forhold samepolitiske saker etter at Sametinget i Norge ble etablert i 1989. Hva det kan skyldes, skal vi la ligge i dag. Kritikerne har selvfølgelig sin mening om det, en fortsatt antisamisk holdning ville kanskje utelukke avisa fra en samisk pressestøtteordning forvaltet av samiske myndigheter.

Som en direkte følge av at den nye samebevegelsen mistet *Ságat* i 1974, realiserte man en ny samiskspråklig avis i 1979. På en måte kan det sies at samebevegelsen tapte slaget, men vant krigen. Grunnen til at det er fristende å bruke et slikt bilde, er at denne striden gjorde at flere samer nok våknet, noe som også resulterte i et stort engasjement for den nye avisa, som fikk navnet *Sámi Áigi*. Eiere av

en ny stiftelse som ga ut avisa, var de samiske organisasjonene Norske Samers Riksforbund, som var stiftet i 1968, og Norske Reindriftsamers Landsforbund, stiftet i 1948. Avisa gikk konkurs i 1993. Et nytt selskap fortsatte avisdriften umiddelbart, og den nye avisa fikk navnet *Min Áigi*. Avisa har i dag også en nettavis på samisk. Avisas utgiver er et aksjeselskap eid av Norske Samers Riksforbund, noen lokallag av samme riksorganisasjon, Samenes Landsforbund, enkeltpersoner og arbeiderpresseavisen Finnmark Dagblad – som i dag er den største eieren. Avisa omfattes av den samiske pressestøtteordningen forvaltet av Statens medieforvaltning i Oslo.

Da *Sámi Áigi* gikk konkurs, ble det satt i gang en aksjon for å etablere den nye samiske avisa i Guovdageaidnu/Kautokeino. Sterke krefter innen Norske Samers Riksforbund med daværende leder, som for øvrig var fra Kautokeino, i spissen, arbeidet aktivt for dette prosjektet – delvis med organisasjonsapparatet i ryggen. Da den nye avisa likevel startet opp igjen i Karasjok, bidro aksjonistene innen organisasjonen til at det likevel ble etablert en ny avis i Kautokeino, og da med NSR som medeier. Argumentet som skeptikerne innen organisasjonen kjøpte, var at den nye avisa ikke skulle være en konkurrent til organisasjonens allerede etablerte avis, men et supplement. Avisa skulle være en ukeavis med hovedvekt på kulturstoff.

Den nye avisa fikk navnet *Áššu*, og startet faktisk opp med en profil som måtte kunne sies å være lik en kulturavis. Etter kort tid lignet avleggeren i Kautokeino på moderproduktet i Karasjok. I dag har vi derfor to nesten identiske bittesmå samiskspråklige aviser. Også denne avisa er berettiget til samisk pressestøtte. Utgiver er et aksjeselskap med tre like store aksjonærer, nemlig Norske Samers Riksforbund, Norske Reindriftsamers Landsforbund og avisa Altaposten.

En av eierne av den nye avisa, som må kunne sies å ha stor innflytelse når en særlig tenker på avisdrift, nemlig Altaposten, som også trykker avisa, har uttrykkelig sagt at det skal være konkurranse i den samiske avisverden. Derfor er situasjonen med to konkurrerende samiske aviser som i dag meget bra. Den største enkeltaksjonæren i *Min Áigi* i Karasjok er Finnmark Dagblad, konkurrent til Altaposten, som på sin side trykker *Min Áigi*. Begge disse norske avisene har en årlig inntekt ved trykking av de samiske avisene på ca. en halv million kroner.

Her kan en se interessante utviklingslinjer fremover. Jeg kan tegne et scenarium for dere, et skrekkscenarium, vil kanskje noen samer hevde – nemlig følgende: Da det i det samiske samfunnet ikke finnes større mediebedrifter eller lignende, eid av samiske interesser eller av samene selv, med tilgang til kapital, må en søke denne kapitalen utenfor de samiske miljøer. Krav til moderne mediebedrifter, også samiske, når det gjelder både den teknologiske utvikling og oppbygging av kompetanse innen avisdrift, gjør at der hele tiden må være et meget solid fundament av egenkapital. Dermed kan det se ut for at de moderne samiske avisene snart vil være eid av profesjonelle mediebedrifter utenfor det samiske samfunnet.

Appendix til kap. 5

Publikasjoner som fortsatt kommer ut

Publikasjoner i Finland

- 1934- **Sápmelaš**
Utgiver: Sámi čuvgetussearvi og Sámiid Lihttu
Redaktør: Flere
Sted: Ivalo / Helsingfors
- 1986- **Anaraš**
Utgiver: Anaraškiela Servi (Foreningen for det enaresamiske språket)
Sted: Enare

Publikasjoner i Norge

- 1956- **Ságat**
Norskspåklig – opprinnelig samisk
Utgiver: Ságat Samisk Avis as
Redaktør: Geir Wulf
Sted: Lakselv i Porsanger
Opplag/ab: ca. 2300. 3 ganger i uken, tirsdag, torsdag og lørdag
- 1993- **Min Áigi** (fortsettelse av Sámi Áigi – etablert i 1979)
Samisk (nordsamisk)
Utgiver: Min Áigi AS, eid av samiske organisasjoner, Karasjok kommune og Finnmark Dagblad (A-pressen)
Redaktør: Ann Irene Buljo

- Sted: Redaksjon i Kárášjohka / Karasjok, trykkes hos Finnmark
Dagblad i Hammerfest
Opplag/ab.: Ca 1150, 2 ganger i uken, onsdag og fredag
Gir også ut et barneblad 2 nummer i året
- 1993- **Áššu**
Samisk (nordsamisk)
Utgiver: Sámi Áviisa AS, eid av Norske Samers Riksforbund og
Norske Reindriftsamers Landsforbund og Altaposten
Redaktør: Mikkel A. Hætta
Sted: Redaksjon i Guovdageaidnu / Kautokeino, trykkes hos
Altaposten i Alta
Opplag/ab.: Ca. 1000, 2 ganger i uken, tirsdag og fredag
- 1898 - **Nuorttanaste** – nordsamisk
Utgiver: Fram til 1999 Den Norske Evangelisk-Lutherske Frikirke.
Kort opphold i 1999-2000, nå gitt ut av en egen stiftelse
Redaktør: I dag: Ann Solveig Nystad
Sted: Redaksjon i Karasjok, trykt i Lakselv, Finnmark
- 1918- **Samefolket**
(fortsettelse av Samefolkets Egen Tidning fra 1919) Svenskspråklig
– noe samisk fra ca. 1980. Gir også ut en nettavis på svensk.
Utgiver og Sjefredaktør: Gustav Jillker
Redaktør: Katarina Hällgren
Sted: Östersund, Sverige

6. Mediene og myndighetene – samisk pressestøtte

De samiske organisasjonene arbeidet sammen med avisene målbevisst overfor de norske myndigheter for å få etablert sikre støtteordninger for samiskspråklige publikasjoner. Tidlig på 80-tallet ble en samisk språkstøtteordning etablert. Ordningen har gjennomgått noen revisjoner, og mottakerne av den har alltid vært usikre på om revisjonene har hatt til hensikt å sikre språkets stilling eller ikke. Med den siste revisjon fra 1997 som bevis så hevder de to samiskspråklige avisene at igjen viser det seg at samisk språk blir taperen.

Bakgrunnen er bl.a. den at Statens medieforvaltning ville ha alle aviser som definerte seg selv som samiske uansett språk, under én ordning. Dermed måtte også den norskspråklige Ságat inn på samme tilskuddspost. Så laget man en ny definisjon som passet formålet. Nå heter det at ”Med Samisk avis menes her avis som har den

samiske befolkning som målgruppe”. Grunntilskuddet er det samme, i tillegg kommer tilskudd regnet etter antall produserte nummer multiplisert med antall sider. I tillegg yter man noe ekstra for produserte samiskspråklige sider.

Appendix til kap. 6

Samisk pressestøtte

Tilskudd til samiske aviser – alle tall i 1000 kr. Tall fra Statens medieforvaltning. Endelige fordeling mellom avisene ikke klar.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ságat	1 701	389	2 669	2 660		
Min Áigi	2 389	2 707	2 601	2 552		
Áššu	1 620	2 069	2 478	2 537		
Nuorttanaste	136	250	250	250		
Sum	5 848	7 416	7 999	7 999	7 999	10 000

Opplagsutvikling:

	1996	1997	1998	1999	2000
Ságat	2 519	2 370	2 303	2 300	2 300
Min Áigi	925	945	925	960	1150
Áššu	811	855	767	960	1 000

7. Radio og fjernsyn

Siste kapittel skal handle om de mest betydningsfulle samiskspråklige massemedier. Historisk gjelder dette selvfølgelig i første rekke radioen. Dette mediets betydning i forhold til det skrevne ord kan bl.a. forklares med det faktum at helt opp til i dag har leseferdighetene i eget språk vært svært mangelfulle pga. manglende språkopplæring i skolesystemet. Dermed har den muntlige overføring av informasjon spilt en sentral rolle, da særlig i forhold til dagens mellom- og eldregenerasjon. De samiske radiosendingenes betydning i utviklingen av det samiske samfunnet etter siste verdenskrig må ikke minst vurderes i forhold til nettopp dette.

De samiske radiosendingene har da også til tider vært kontroversielle. Norske politiske miljøer som fortsatt i 1960-, -70 og -80-

årene var sterkt preget av de gamle antisamiske holdningene, erfarte jo etterhvert at ikke minst NRKs samiske radiosendinger kunne spre informasjon til samiske lyttere som ikke var i tråd med de oppfatninger som var gjeldende i ledende politiske miljøer. Frykten var at radioen faktisk kunne nøre opp om samisk nasjonalisme, noe som i neste omgang kunne true etablerte sannheter i forholdet mellom samer og nordmenn. For de samiske lytterne var radioens virksomhet ensbetydende med trygghet i egen identitet på tross av et en var i en minoritetssituasjon.

Starten på samiskspråklige sendinger i Norge var i 1946, i Finland i 1948 og i Sverige i 1952. Fra 1965 fikk en også i tillegg felles nordiske nyhetssendinger på nordsamisk.

På norsk side begynte en høsten 1946 med 15 minutter ukentlige radiosendinger på samisk fra Tromsø. Dette er siden den gang utvidet til 32,5 timer i uken. *NRK Sámi Radio* er siden 1976 etablert med hovedredaksjon i Kárášjohka / Karasjok og har til sammen 8 lokal-kontorer rundt om i landet. Sameradiobygget i Kárášjohka / Karasjok er oppført i 3 byggetrinn hvorav det første ble tatt i bruk sommeren 1984 og det siste høsten 1999 som et bygg for fjernsynsproduksjon.

Organisatorisk er *NRK Sámi Radio* en egen divisjon i Norsk rikskringkasting. Sameradiosjefen er direkte underordnet kringkastingsjefen og inngår i NRKs ledelse. På denne måten kan same-radiosjefen være med og utforme NRKs samiske kringkastingsstilbud på et strategisk nivå. Sameradiosjefen har redaktøransvar for alle samiske program og sendinger som lages av *NRK Sámi Radio*.

NRK Sámi Radio har 2 programredaksjoner; nyhetsredaksjon og magasinredaksjon. Begge redaksjonene er flermediale og skal produsere for radio, fjernsyn og internett. Nyhetsredaksjonen har et tett samarbeid med nyhetsredaksjonene i YLE Sámi Radio og SR Sámi Radio. Resultatet av det samarbeidet er 3 daglige fellesnordiske nyhetssendinger som ledes og avvikles fra *NRK Sámi Radio*. Disse sendingene kom i gang i april 2000 og vil bli ført videre som et permanent tilbud til samisktalende lyttere i de nordiske landene. Samarbeidet vil bli ført videre for den øvrige programvirksomheten og internetttilbudet.

NRK Sámi Radio lager faste radiosendinger for den lule- og sør-samisktalende befolkningen. Begge dialektene har 30 minutter radioprogrammer hver uke og faste nyhetssider på Tekst-TV. Tilbudet vil etterhvert også omfatte internett. Det er lokalkontorene

i Tysfjord og Snåsa som lager programtilbudet på lule- og sør-samisk.

Norsk rikskringkasting vil høsten 2001 sammen Sveriges televi-sjon (SVT) starte 10 min. daglige nyhetssendinger på samisk. Fin-lands Rundradio (YLE) ga våren 2001 beskjed om at de ikke kan være med før fra nyttår 2001. Sendingene vil bli laget av *NRK Sámi Radio* og tilsvarende samiske redaksjoner i Sverige og Finland, og sendes på riksfjernsyn i Norge, Finland og Sverige. I tillegg til dette lager *NRK Sámi Radio* ukentlige barneprogrammer på samisk. Også dette sendes på riksfjernsyn i Norge. Dessuten følges den samiske samfunnsdebatten og de samiske kulturaktiviteter gjen-nom månedlige samiske magasinprogrammer på fjernsyn.

Gjennom et samnordisk prosjekt har sameradioene etablert en nyhetstjeneste på internett. Det arbeides nå med å øke internett-tilbudet med både kulturtilbud og underholdning.

Når en så til disse ”kalde fakta” føyer til den programpolicy *NRK Sámi Radio* har vedtatt for sin virksomhet, en policy som også gjel-der for de felles nordiske samiske sendingene, ser en også hvilken nasjonsbyggingsoppgave radio- og fjernsynsvirksomheten i reali-teten har tatt på seg. Dette er nemlig det uttalte formålet:

”NRK skal i de kommende årene være et av de viktigste redskapene i beva-ringen og utviklingen av det samiske samfunnet. NRK har derfor satt føl-gende som det langsiktige målet for sin programvirksomhet: Hovedmål: NRK skal i sin programvirksomhet være med å virke til at samene kan og vil være samer.”

(NRK Sámi Radio langtidsplan, godkjent av NRKs styre 25.08.92)

I denne artikkelen er samisk forlagsvirksomhet fraværende. Dette medietilbudet er i dag så pass omfattende at det fordrer en egen artikkel.

Joik og lyrikk – samisk poesi inn i en ny tid*

Harald Gaski

Noe av det mest spennende som har hendt i samisk kulturliv de seneste tiårene, er den multikunstneriske innfallsvinkelen som mange samiske artister har valgt som sin form. Stikk i strid med anbefalinger om å spesialisere seg innen bare én kunstart for å renndyrke den inntil det perfekte, har flere av de mest fremstående samiske kunstnerne tvert imot spredt seg over flere uttrykksformer. Det er selvsagt mulig å betrakte dette som en opposisjon mot en altfor firkantet inndeling av menneskelig estetisk praksis som en kan finne i vestlig kunst, kontra et mer holistisk perspektiv innen urbefolkningens kunst, men det er nok likevel neppe hele forklaringen. Tradisjonen går helt tilbake til det samiske kunsthåndverket, til brukskunsten, som på samisk heter *duodji*. Duodji omfatter så vel åndelig som materiell skapende aktivitet, så en forfatter kan på samisk like gjerne kalles for *sátneđuojár*, ordhåndverker (i likhet med engelsk *wordsmith*), som *girjecálli*, bokskriver. "Kunst" kalles på samisk for *dáidda*, og er i denne sammenheng et nyskapt begrep for "art" i motsetning til "craft". Imidlertid går det en viktig linje fra *duodji* til *dáidda*, fra brukskunst til kunst i moderne forstand.

Innenfor duodji-tradisjonen har en tings nytteverdi vært mest avgjørende for gjenstandens anseelse. Anvendbarheten har naturligvis vært viktig for et folk og en kultur som har hatt sin eksistens på grensen av den menneskelige tåleevne langt nord i Arktis. Til tross for dette har en alltid verdsatt det skjønne i f.eks. et vakkert tilvirket knivskaft, en pent sydd kofte og en formfullendt joik. Joiken har alltid hatt en særegen plass i den samiske bevisstheten både pga. dens tradisjonelle rolle som identitetsmarkør og som sjamanens musikk i den gamle troen. Joiken har også tjent som en måte å min-

* Dette essayet bygger i stor grad på tidligere publiserte artikler og bøker av undertegnede, deriblant "En himmel fylld av kärva vindar – identitet i skrift" i *gotal*, (1999) *Skriftbilder: Samisk litteraturhistorie*, (Davvi Girji 1998), "Den hemmelighetsfulle teksten: Joikelyrikken som litteratur og tradisjon" i *Vinduet*, 1998 og "Da tyvene ble herrer i sjamanenes land" i *Bilden av det samiska*, Umeå universitet 2000. Der ikke annet er markert, er oversettelsene ved artikkelforfatteren selv.

nes kjente og kjære på, og har i de senere årene opplevd en renesanse som inspirasjonskilde for moderne musikere både innen world music og eksperimenterende tekno- eller jazzjoik, som Mari Boine og Wimme Saari står som fremragende eksponenter for. Samtidig har all denne nye opptattheten omkring nye måter å gjøre både tradisjonell og moderne kunst mer kommuniserbar på for nye brukergrupper, resultert i en sprekning av tradisjonelle genre-grenser for hva som primært kan defineres som litteratur, billedkunst og musikk. I det tradisjonelle samfunnet var nemlig joiken både litteratur og musikk i den grad en kan bruke slike definisjoner i det hele tatt; ut fra ordenes musikk vokste bildene fram, bilder som kan gjenfinnes både i helleristninger og sjamantrommefigurene.

Det er noe av denne gamle tanken om en helhet som f.eks. Nils-Aslak Valkeapää prøver å holde på i sin kunst; han er samtidig både poet, billedkunstner, musiker og performer uten å definere noen av genrene som hans primære uttrykksform. Også i de bøkene han designer og lager lay-out til, tar han tradisjonen på alvor. En bok er et moderne *duodji*-produkt, den skal være vakker å se på, god å ta i ved siden av at innholdet skal være godt. I sine egne bøker formidler han ulike lag av budskapet gjennom så vel dikt som måten de er satt opp rent typografisk og utseendemessig, men han holder også en egen inter-kommunikasjon gående mellom de ulike utgivelsene ved stadig å vende tilbake til tidligere temaer og utdype dem fra bok til bok både mht. genre, form og innhold. Synnøve Persen gjør noe av det samme i sine diktbøker utgitt på forlaget Idut, og i musikken kan en si at Mari Boine utvikler joikens litteraritet til å sprengte rammene for å definere hennes musikk som kun musikk. Hennes bidrag til moderniseringen av tradisjonelle uttrykksformer er å la joiken være både litteratur og musikk nettopp i den enheten som oppstår på scenen i selve performance-delen: Som joikeren må ha en lytter, så trenger den moderne artist å nå fram til tilskueren gjennom summen av litterære, billedassosiative og musikalske elementer smeltet sammen til én uttrykksform.

Muntlige fortellinger og joikepoesi

Samisk litteratur har lange tradisjoner å bygge på i den muntlige litterære arv som er blitt holdt oppe av flinke fortellere og sangere. På

prosa-siden er den rike sagn- og eventyrskatten en uvurderlig kilde å øse av, og for utviklingen av modeme samisk lyrikk har joikepoesien betydd enormt. Den har representert en egen tradisjon å gå ut ifra, som også har vært spennende og nyskapende for den moderne diktningen.

Joik, av *juoigan*, er den samiske musikkformen. Joiken har tradisjonelt hatt en viktig funksjon i å skape er følelse av samhold i gruppen. Den har bekreftet en sames identitet ved å la han eller henne føle tilhørighet i slekten og samfunnet. Når en hadde fått en joik, ble en også regnet med blant folk. På en måte kunne joiken fungere både som dåp og konfirmasjon i det gamle samiske samfunnet. Personjoikene, som er de best kjente i dag, har vanligvis den musikalske utformingen som sitt hovedelement – ordene er et tillegg som tjener til å beskrive personen ytterligere. Både det musikalske og det verbale portrettet som slik sett lages av den joikede, er oftest en kort, konsis og treffende karakterisering av personen. Joiken kan revideres eller utvides alt ettersom den det joikes om, forandrer seg eller blir til noe annet enn det samfunnet rundt vedkommende hadde ventet seg av han eller henne. Egentlig joiker en ikke om noen, en joiker selve personen – også det et bevis for hvor tett miljøet oppfattet forbindelsen mellom objektet og den musikalske beskrivelsen å være.

La oss kort se på et eksempel av en personjoik og metaforikken i den. Denne joiken må nok kunne karakteriseres som en humoristisk-ironisk kommentar til en gammel-ungkar, en som har hatt et godt øye til noen jenter, men som likevel aldri har kommet så langt som til å finne seg en kone. Andre menn har nemlig bestandig stukket av med hans kjærester. I joiken finner subjektet, mannen, på gode grunner for å forklare det faktum at han ennå ikke har kommet seg på frierferd. Reinsdyrmetaforikken i teksten har dobbel funksjon, den skal betegne kjørereinen, men samtidig representerer den også kvinnebildene. ”Gabba” er en lyshåret rein, og altså en lyshåret kvinne, mens ”muzet” betyr en mørkhåret rein, og kvinne. ”Sággi” forteller dessuten at hun er slank. Det er for øvrig veldig vanlig i joiketekster å bruke ulike reinnavn som metaforer for ulike typer kvinner.

Selve joiken lyder som følger, på samisk, og i en fri norsk oversettelse:

Gumpe borai soagnovuoján
Sáhpán ciebai gabbabeaskka
Báhcán lei vel muzetsággi
Gean ii oktage lean guoskkahan

*Ulven åt oppfrierreinen
Musa gnagde hull i den hvite staspesken
Tilbake var den mørke tynne
Som ennå ingen hånd har rørt*

Det teksten forteller oss på overflateplanet, er at mannen ikke kunne dra på frierferd fordi trekkdyret hans ble oppspist av ulven. Dessuten ødela musa den hvite pesken han skulle ha på seg, og en kan jo ikke dra på frierferd uten de vakreste klærne. Selv om ulven hadde spist opp kjørereinen, så var det en annen, mørk rein han likevel kunne reist med, men den var ikke temmet, i teksten uttrykt gjennom informasjonen om at den ikke var rørt av noen hånd ennå. Og en utemmet rein er ikke noe godt trekkdyr, spesielt ikke for en frierferd, der det er viktig å ankomme med stil.

Om vi tolker *gabby* og *muzet* som metaforer for en lys og en mørk kvinne, får vi fram fram en del andre ting i teksten. Mannen kommer seg fremdeles ikke på frierferd, men denne gang er det fordi en annen mann har stukket av med den lyse jenta som han egentlig var mest glad i, i teksten presenteret som en ulv. Fremdeles har han imidlertid sjansen på den mørke tynne, og det fordelaktige med henne er det faktum at hun fremdeles er urørt. Dermed får joiken også antydning noe annet om den lyse jenta som han ikke fikk. Selv sagt vil det være mulig å tolke teksten i enda mer abstrakt betydning, tolke joiken som et moderne dikt som tematiserer kampen mellom det gode og det onde, mellom den lyse og den mørke, men mitt poeng her er bare å vise hvordan joiketekstene i prinsippet kan minne om moderne lyrikk i måten de leker med (i dette tilfelle: tradisjonelle) språklige begreper som f.eks. ulike termer for rein til også å beskrive mennesker og derigjennom menneskelige relasjoner.

Denne tolkningen av joiken er naturligvis først og fremst litterær, det vil si at joiken i sin opprinnelige kontekst kan ha hatt et mer direkte forhold til personen den omhandler. Det er nemlig viktig å understreke at joiken primært hører til i en intim sosial og kommunikativ sammenheng der (i prinsippet) alle kjenner alle, men

også der vil joiken gi rom for tolkninger. En litterær lesning av en joiketekst kan sies å representere en utvidelse av tekstens potensi-ale, samtidig som det kan hevdes at tolkningen forringes i forhold til den opprinnelige mening.

”Fri som vinden til å stryke kvinnekinn...”

Den eldste samiske diktningen er da også joiketekster. Disse tekstene inneholder både korte kjærlighetsdikt og lengre myter, historiske fortellinger og poetiske småstykker som karakteriserer både mennesker, områder, dyr og fisk. En del av de gamle episk-poetiske tekstene kan faktisk leses som førstehånds samiske kommentarer til de endringsprosessene som det samiske samfunnet ble utsatt for på grunn av koloniseringen utenfra. Det temaet skal jeg imidlertid la ligge denne gang, og konsentrere meg om to dikt som den samiske prestestudenten Olaus Sirma (ca. 1650–1719) skrev ned slik han husket dem, og gav til professor Johannes Schefferus, som i 1673 gav ut en bok på latin om samene, *Lapponia*. Boka ble forholdsvis raskt oversatt til flere europeiske språk, og på den måten ble også Sirmas joikedikt kjent langt utover Samelands grenser. Begge diktene var egentlig kjærlighetssanger, og de ble utgitt på en tid da man i Europa var på vei inn i den romantiske epoken.

Diktene heter ”Moarsi fávrrot” og ”Guldnasas”. I begge er kvinnen fraværende, og mannen uttrykker sin dype kjærlighet til henne. I det første diktet drømmer han om ulike måter å komme til henne på; hun er nemlig langt unna, og det var smått med raske kommunikasjonsmidler på den tiden. Den unge mannen legger ut om alle bestrebelsene han er villig til å utføre for å komme seg til sin elskede, men han unnses heller ikke for å nevne både bånd og lenker som kan binde dem sammen. Det er nemlig tydelig at han har latt jenta vente ganske lenge på at han endelig skal finne ut av det med seg selv. Nå er hun åpenbart lei av å vente på mannen som er så full av kjærlige ord, men likevel i vindens vold, ”bártni miella lea biekká miella” (guttens sinn er vindens lynne). Det virker som om mannen er tvunget til å velge mellom sitt slektskap med vinden – den som er fri til å stryke på alle – og sin egen nøling og utsettelse som faktisk kan føre til at han mister sin elskede. Mot slutten av diktet ser det likevel ut til at han har bestemt seg for å reise til sin kjære, og det er der det neste diktet tar til – ved reisens begynnelse.

I "Guldnasas" er det allerede vinter, mens "Moarsi fávrrot" tydelig er lagt til sommerlige omgivelser. Slik sett kan det ene diktet også være en kommentar til det andre, det har tatt sin tid før han omsider bestemte seg for å dra til kjæresten. Når valget først er tatt, er heller ikke de følelsesmessige konfliktene i mannens sinn lenger så framtreddende. Nå er det viktigere at kjørerene holder god fart, og at naturen ikke griper forstyrrende inn på vandringen. Vi må huske på at dette var i en tid da en aksepterte at naturen hadde sjel, og at guders og menneskers vilje kunne øve innflytelse på naturen. Derfor var det viktig å joike vanskelige fjelloverganger, isen på innsjøene og snøen på myrene til å fare pent med den reisende. Vi forlater imidlertid mannen før han når fram til sin utkårede. Joiken ender i et åpent spørsmål: Vil han noengang nå fram til henne, og på den annen side, vil hun fremdeles ha ham?

"alltid fremmed / men desto deiligere" ...

Et eksempel på hvordan moderne lyrikk kan hente inspirasjon fra tradisjonelle joiker med hensyn til både form og innhold er følgende dikt av Inger-Mari Aikio fra debutboka *Almmi dievva gollebiekkat* (En himmel full av gullvinder) fra 1989:

Ásllat,
guosseviessu,
guhkes mátkki beallemuttus

Jovvna,
arvedávggi geahči
nu lahka muhto iskkamat fáhtet

Piera,
lieddu skáhpi
mii šaddada murjjiid earáide

Juhán,
agálaččat vieris
muhto dade njálgaset šaddu

*Asllat,
gjestestue
halvveis på en lang reise.*

*Jovvna,
regnbuens ende
så nær men prøv å fange*

*Piera,
blomstrende rogn
som bærer frukt til andre*

*Juhán,
alltid fremmed
men desto deiligere smak*

Dette diktet minner både i form og i innhold svært mye om en tradisjonell joik fra Tanadalen, som jeg her gjengir etter Ingvald Guttorm. Guttorm er en anerkjent joiker fra Tanadalen, og var bl.a. en av de sentrale medlemmene i Tanabreddens Ungdom da de gjorde suksess både lokalt og nasjonalt på 1970- og 80-tallet som pop-joike-gruppe.

Hánás Lásse maiddá ledjen oažžut
muhto hiitamat ledje nu bere vuollin
ja lávkkit ledje dego čuotnjá lávkkit

Jovvna Lemet maiddá ledjen váldit
bihkkii ballen darváneames

Jalvvi Jovvna maiddá ledjen váldit
muhto Geavgñái ballen heavvaneames

Báhpa maiddá livččen oažžut
muhto gáhtašiin in de bállen

*Hanas Lasse kunne jeg fått
men han var for sid i buksa
og hans gange var som gåsas*

*Jovvna Lemet kunne jeg fått
men jeg fryktet for å bli sittende fast i tjæra*

*Jalvvi Jovvna kunne jeg fått
men jeg var redd for å drukne i Storfossen*

*En prest kunne jeg fått
men fikk ikke fred for de avundsyke*

I samme bok har Aikio et annet dikt som minner mye om det ovenstående. Den ironiske distansen hun skaper, er typisk for hennes stil samtidig som den har et helt klart slektskap til joikens uttrykksmåte.

vuosttamuččas
ledje guhkes čalbmeguolggat
nuppis
roggi gáibbis
goalmmádis
golbma golleskearru
njealljádids
stuorra gávpi

geasge
ii lean váibmu

*den første
hadde lange øyenvipper
den andre
kløft i haka
den tredje
hadde tre gullplater
den fjerde
stor butikk

ingen av dem
hadde et hjerte*

En omsvermet frøken

En annen joik som også har klart moderne poetiske kvaliteter ved seg, er Joatkka-Elle sin joik. Den eksisterer i alle fall i to versjoner, der den ene finnes i Thor Frettes Notatbok V: Joiketekster, notater om joik m.m. fra 1961.

Joatkka lei stuorra
lei buoiddes lei Elle
go stuorra go buoiddes
go luosttat go biellu
go čoalkkaša Ginosis

Buot oazžubehtet váldit mus eret
beare dan Joatkka Elle ehpet váldde

I norsk oversettelse lyder den slik:

*Joatkka var stor
Elle var rund.
Rund og stor
den lyshårete reinen. Bjellen
klinger på Ginos.

Alt kan dere ta
bare ikke Joatkka-Elle.*

Den andre versjonen finnes på Piera Baltos joike-LP fra 1978:

Dan duoddara Giron go girddaša nu

Buot vikkaidet váldit

buot oažžubeht' váldit

dan bivnnut-go-vuoda dii ehpet ain váldde

Gea' duoddara giron go girddaša nu

Se viddas fjellrypa hvor den flyr

Alt prøvde dere å ta

alt kan dere ta

Men min omsvermethet kan dere ikke gjøre noe med

Se på fjellrypa hvor vakkert den flyr

En tekst som denne er det selvsagt mulig å forstå, et stykke på vei, uten å kjenne til verken samisk joik eller samisk kultur. Man kan i den første teksten ane noe om enten sjalusi eller en bønn om ikke å miste kjæresten. Den norske oversettelsen er til en viss grad tilpasset både språklig og poetisk for å kunne forstås bedre. Joatkka er et sted, eller riktigere, et geografisk område. Den "lysstripete" er en rein, en oversettelse av "luosttat", som betyr en rein med en lysere stripe på siden. Ginos er også et sted, eller et fjellparti, der den lysstripete reinen beiter. Joatkka-Elle betyr altså Elle som er ifra Joatkka.

Joiken åpner med å fortelle at Joatkka er stor, og går deretter rett over på en jevnførelse med Elle fra Joatkka. Hun er åpenbart en lubben og kraftig kvinne, eller som det heter i den samiske teksten, tykk. Tredje linje gjentar adjektivene fra første og andre linje, og understreker dermed parallelliseringen mellom geografien og objektet for joiken. I fjerde linje presenteres vi for et nytt objekt, nemlig reinen med en lysere stripe hår på siden og denne reinens bjelle. Det er åpenbart at det etableres en forbindelse i utseende også mellom denne reinen og personene i joiken. Vi kan av sammenstillingen skjønne at Elle ikke er helt mørk, men har visse likheter med "luosttat". Reinbjellen klunger på Ginos, som er et fjellparti sør for Suossjavri. Etter denne innledende presentasjonen av joikens hovedperson og geografiske plassering går vi direkte over til en

annen persons perspektiv på Elle, det må være joikerens synspunkter som framføres, tror vi eller forledes vi til å tro; ”Alt kan dere ta / bare dere ikke tar Joatkka-Elle”, altså underforstått; bare dere ikke tar Joatkka-Elle fra meg.

Det er imidlertid neppe joikerens perspektiv vi presenteres for, det er nemlig svært vanlig i joiketekster at perspektivet skifter fra første til tredje person, og at joikeren egentlig joiker om en annen person, selv om hun eller han framfører joiken i jeg-form. Dette er også understreket av den samiske litteraturforskeren Vuokko Hirvonen, der hennes poeng er at perspektivskiftet skaper spenning for forståelsen av innholdet og bringer vekselvis lytteren lenger bort fra og igjen nærmere objektet for joiken ved at synsvinkelen skifter mellom første og tredje person. Derigjennom forandres objektet til subjekt – det skjer en metamorfose (1991: 22).

Slik er det også i Joatkka-Elle sin joik. Det er for så vidt uvanlig at joiken har navnet til den som egentlig ikke er hovedperson i joiken, nemlig i dette tilfellet den fraværende mannen som er redd for å miste Elle. Hun synes å være en omsvermet kvinne, som flere kunne ha lyst til å bli bedre kjent med. Det er vel også hovedpoenget ved joiken – og årsaken til at den bærer hennes navn, altså er til-egnet henne – at den primært beskriver Elle sin popularitet. Hun er den eneste personen som nevnes direkte med navn i teksten, ”jeg”-personen er bare fraværende til stede gjennom sin frykt for å miste Elle.

Joiken skifter fra et kollektivt perspektiv innledningsvis der vi får høre hvordan Elle ser ut, om hennes boplass eller hjemsted, og om Ginos. Fra denne innledningsfasen går vi direkte over på et subjektivt nivå, der ”jeg” uttrykker sin kjærlighet til Elle på en den litt finurlige måten. Joikeren er i denne tolkningen bare en ren ”performer” av denne *luhti*.

Tolkningen kan gjøres enda mer subtil om man vil, fordi både form og innhold tillater det. Jeg snakker her i den betydningen at det kun er joiketeksten vi holder på å analysere, ikke hele joiken i sin totale kontekst, fordi min ’friere’ tolkning av teksten i så fall ville bli begrenset av joikens referensielle funksjon. Dette er en *luhti* om personer som faktisk har eksistert eller fremdeles lever, og der joiken i det nære miljøet, i lokalkonteksten, fremdeles blir forstått som et uadskillelig hele som faktisk gjør en tolkning og analyse av innholdet vanskelig fordi vi da vil støte på en del (forsknings)etiske problemer som ikke bare kan avvises som irrelevante, selv om de nød-

vendigvis ikke vil endre på tolkningen. De vil derimot kunne føre til at en samisk utøver av joiken kunne få problemer med å tolke teksten fritt i offentlig sammenheng – fordi den dreier seg om personer hvis nære slektninger fremdeles er i live og kan oppfatte tolkningen – eller avsløringen – som uhøflig og frekk.

Tradisjonstekster og en holistisk kunstforståelse?

Det er verdt igjen å understreke at selv om jeg har beholdt de opprinnelige navnene på personene, så er alle mine tolkninger og analyser løserevet fra den eksakte, lokale forståelsen av joiken. Den forståelsen innbefatter også – og er egentlig umulig uten – selve joikemelodien og den kulturelle sammenhengen joiken inngår i. Med det mener jeg en tolkning som prøver å gjøre seg identisk med lokalsamfunnets ”lesning” av joiken. Dette kan være interessant, og i enkelte tilfelle også spennende, men rent metodisk vil en gjennom en slik tilnæringsmåte råke ut for de samme problemene som i en litteraturvitenskapelig lesning av dikt der en benytter en ren historisk-biografisk tilnærming til tekstene. Bare for å presisere, så har jeg stor sympati og forståelse for den kulturinterne, innforståtte måten å bruke joiken som et kommunikasjonsmiddel på, men det er nesten umulig å generalisere fra denne kommunikasjonsintenderte begrensede forståelsesramme til en videre, felles oppfattelse av både språklige og musikalske uttrykk, samt an- og hentydninger til familiære og svært lokale tildragelser, som det vil være fullstendig umulig for en utenforstående å fatte fullt ut, uten å ha en lokal interpretør som informant hele tiden.

En kan selvsagt påstå at dette problemet avslører og blottlegger litteraturvitenskapens begrensning i forsøket på å nå fram til den opphavlige forståelsen av en framført tradisjonstekst – en påstand det absolutt er et poeng i, men som likevel i denne sammenheng blir underordnet andre faktorer, som f.eks. hensynet til den omjોકede. En kulturbevisst litteraturkritisk tilnærming til teksten vil kunne interpretere joiken både som tradisjonell performance og som moderne kunststykke i samme miljø og kontekst som den som joiken opptrer i. Bare for å gjøre en liten parallellisering til andre urfolks tradisjonelle uttrykksmåter, har jeg lyst til å sitere hva den amerikanske litteraturforskeren og etnokritikeren Arnold Krupat sier om indiansk storytelling:

I mean to say that contemporary singing and storytelling goes on in communities that use those performances as means of affirming and validating their identities as communities – communities, which insofar as they are traditionally oriented, do not separate those stories from their performers, audiences and occasions, and so have no reason to develop any distinctive category of "criticism" about them. This is not in the least to say that Indian people have no ideas or thoughts about the "literature" they perform or participate in; it is to say that they have no need to produce a body of knowledge about it that is separate and apart from it" (1992: 187ff).

Dette er nok en bekreftelse på urfolkssamfunnenes mere holistiske forståelse av i alle fall den tradisjonelle kunstens plass som del av et hele – mer kollektivistisk innrettet og ment enn dagens individualistisk orienterte kunst er. Men også dette holder på å endre seg i dag i og med det faktum at en CD-utgivelse nødvendigvis må ha en utøver og en produsent, som begge skal tjene penger på produktet. Da holder det ikke å skrive "trad." bak alle melodiene, for da kan ingen og alle kreve opphavsrett og utbytte av CDen. Dette er interessante og viktige spørsmål å diskutere videre, men det får bli i en annen sammenheng. Men så tilbake til joiken: De tre første linjene betyr fremdeles det samme, er en innledende presentasjon. Det er imidlertid underlig om Ginos skulle nevnes som bare nok et stedsnavn der Elle oppholder seg i og med det faktum at det er en annen person som egentlig framfører "jeg"-personens joik. Dessuten er både Elle og området allerede beskrevet, og skulle således ikke trenge til (enda) en repetisjon. Det som derimot er naturlig å tenke seg, er at det også finnes en annen frier som konkurrerer om Elles gunst med den fraværende "jeg"-personen. Rivalen holder til på Ginos, i alle fall deler av året, og kan der ha lagt merke til Elle.

En annen mulig tolkning av betydningen til "luosttat" i denne sammenheng kan være at den ikke viser til Elle i det hele tatt, men derimot betegner rivalen – at det er hårfargen til mannen på Ginos som betegnes som *luosttat*. I så fall har vi ingen annen beskrivelse av Elle enn at hun er rund og dessuten sammenstilles med Joatka, mens "luosttat" er den mørkblonde mannen som holder til på Ginos, og konkurrerer med joikens "jeg"-person om Elles gunst. Vi får med denne tolkningsmuligheten ingen beskrivelse av joikens subjekt, bare av objektet og rivalen.

Betraktet fra et slikt perspektiv forteller den første versjonen av joiken om et trekantdrama, der det avsluttende subjektet i joiken –

den sjalue mannen – uttrykker sin frykt for å miste sin kjære til en annen mann, mao. altså en slags parallell til ”Gumpe borai”-joiken. Det kan i dette tilfellet synes underlig at joiken likevel bærer kvinnens navn som tittel, men det kan for så vidt forklares enkelt med at det fremdeles primært dreier seg om Elle, fordi det er hun som er så omsvermet at hennes beilere ender opp med å framføre bekymrede ”ta-henne-ikke-ifra-meg” joiker.

En ”innenfra” lesning med sikte på kommunikasjon

Elles omsvermethet er da også tema for den andre versjonen av Joatka-Elle luohiti, den som Piera Balto bl.a. har framført på LP. Her er Elle hovedpersonen og joikens subjekt, selv om hennes joik selvsagt også i dette tilfellet er laget og framført av en annen. Ordene er lagt i munnen på Elle, joikeren får fram de andre kvinnenes misunnelse overfor Elle fordi hun er så populær, men samtidig framstår Elle som en litt innbilsk og hoven person i joiken. Slik ville selvsagt ingen joike seg selv, men her er det nok atter en gang snakk om at hennes konkurrenter – de andre kvinnene – projiserer sin egen frustrasjon på Elle fordi hun kan velge og vrake i menn, mens de selv står helt uten beilere.

Begynnelsen og avslutningen på joiken er på en måte objektivt, slik at lytteren skal få inntrykk av at det som nå fortelles, er noe alle vet og er enige i, mens midtpartiet helt klart uttrykker subjektets oppfattelse av seg selv og sin egen situasjon. Fjellrypa er en vakker fugl, noe rundere enn lirypa, men samtidig også noe sjeldnere og derfor mer spesiell – mer ettertraktet, så å si. Parallellen til Elle er klar, også når det gjelder utseende og figur som den første versjonen understreker. Samtidig som fjellrypa oppfattes som en vakker fugl, er det imidlertid noe prangende over måten ”den” (les: Elle) flyr rundt på og viser seg fram. Mao. har vi igjen å gjøre med misunnelsesmotivet – denne gang fra de andre kvinnene. Det er en distinksjon mellom første og siste linje nettopp i det faktum at i første registreres det bare at fjellrypa flyr, mens det i siste linje påpekes hvor vakkert den flyr. Det kan joikeren gjøre fordi det så langt ute i joiken turde være klart for alle tilhørerne at den omtalte Elle er litt *gaddalas*, litt innbilsk. Derfor får avslutningsstrofen en sterkere snert av ironi enn det den i utgangspunktet ser ut til å ha.

Slik kunne en ha fortsatt med joik etter joik og plassert den enkelte tekst i sin kultur-historiske sammenheng helt ned til intimfæren for å få fram hele tolkningsspekteret som tekstene representerer i et såkalt "innenfra"-perspektiv eller ut fra en forståelses-horisont som en kanskje heller kunne kalle for *primæradressat-konteksten*. Meningen har primært vært å antyde tolkningsmuligheter som – kanskje – går utover de mest åpenbare litterære lesningene av de framlagte joiketekstene, lesninger som støter på begrensninger både på grunn av kulturelle ulikheter eller kanskje heller på grunn av mangel på sammenlignbare erfaringer mellom to språk og kulturer. I tillegg til disse begrensningene kommer dessuten joikens spesielle karakter som noe annet og noe mer enn kun et litterært uttrykk, det er i selve framføringen at de kontekstuelle særtrekk understrekes, framheves eller dempes. Derfor behøver vi en interpretasjonsmåte som er vid nok og åpen nok til å ta hensyn til flere sider – eller helst alle sidene, selvsagt – av joikens totale uttrykksrikdom. Min påstand er at en "etno-kritisk" lesning basert på respekt og kunnskap om kulturkonteksten åpner for tolkninger av joiketekster som både tar hensyn til dens særegenheter qua joik som kulturuttrykk, men som samtidig også gir oss anledning til å tolke joiketekstene som *litterære* og kommunikative uttrykksformer. Dersom en ikke tillater det, vil heller ikke joikens tekstlige plan være så interessant å forske på lenger.

Fra joik til lyrikk

Selvsagt kan ikke all samisk lyrikk tolkes ut fra joikepoesi og muntlig litterær tradisjon, men en stor del av den står i åpenbar takknemlighetsgjeld til den. Allusjonene til joik er da også påfallende mange, selv i den helt moderne samiske lyrikken. Nils-Aslak Valkeapää skriver om, og joiker om, Samelandets vidder både i boka *Ruoktu váimmus (Vidderna inom mig)* og på CDen *sámi eatnan duodariid (Samelandets vidder)*:

og viddenes vinder joiket
i skogene skarene dalene fjordene
tonet naturens symfoni
jeg søg av mor-Sápmis bryst
av kildenes sølvårer
i fjellurenes vugge av stein
vårsola vugget
åpnet knoppene i liene
isen på elvene

og viddenes vinder joiket

(fra *Vindens veier*, overs. av L. Stien)

Samelandets vidder
samebarnas hjem
Kalde harde steinkomse
varme myke favn

Vinden tar
vinden bringer
vidda er den samme
Bakom vidda
i viddas fang
samens favn
tryggheten

(fra CDen *sámiid eatnan duoddariid*)

En annen anerkjent samisk poet, Synnøve Persen, kaller sin første diktsamling fra 1981, *alit lottit girdilit (blå fugler flyr, 1983)* for ”dajahusat ja sánit”. ”Dajahus” er det samiske uttrykket for ordene i en joik, mens ”sánit” kort og godt betyr ord. Også dette er en henvisning til joikens bakgrunnskraft i Persens poesi. Rauni Magga Lukkari har flere referanser til joik i sin lyrikk. Klarest er hun kanskje i sin tidlige poesi, som f.eks. nedenstående tekst fra debutboka *Jienat vulget (Isen går)* fra 1980:

Juoiggastednot Lemet Sire liegga moji
litna askki
viiddis váimmu
Lemet Sire váiban muoduid
doŋgon suorpmaid
báššan čoavjji
losson lávkki allot juoigga

*La oss joike Lemet Sires varme smil
myke fang
vide hjerte
Lemet Sires trøtte ansikt
visne fingre
slappe mage
tunge steg skal vi ikke joike*

Paulus Utsi, som av mange regnes som selve hovedinspiratoren for den nye forfattergenerasjonen, gav helt klart uttrykk for at han hadde latt seg inspirere av joiken. Hans pedagogiske prosjekt gikk bl.a. ut på å oppøve samiske leseres kritiske språksans og metaforiske kompetanse slik at de dermed skulle bli bedre skikket til å vurdere også andre skrifers dobbeltbunn, eksempelvis myndighetenes pene ord og uforpliktende løfter om støtte til å styrke samekulturen. I et intervju fortalte Utsi at han ofte hadde registrert at samer brukte å skrive på snøen, og at det fikk ham til å tenke på dikt. Kanskje er det nettopp forgjengeligheten i den type skrift han har hatt i tankene når han i ett av sine dikt sammenligner den samiske livsformens utsatthet med et skispor over den øde vidda:

Vårt liv
er som et skispor
over den hvite vidda
Vinden visker det ut
før det gryr av dag

En kan også tenke på dette som et bilde på joikens passerende lyd(uttrykk) sammenlignet med den skrevne lyrikkens bestandighet – et tema som alltid vil komme tilbake i spenningen mellom muntlig og skriftlig kultur. Joiken kan også være ordløs, eller inneholde

få ord, og kanskje nettopp derfor har den, ifølge Utsi, en slik direkte innflytelse på sinnstemning og inspirasjon. Følgende dikt av den folkekjære samiske poeten er samtidig en av de mest antologiserte samiske skriftstykkene ...kanskje et bevis for at joiken kan glede og stimulere på tvers av både geografiske og etniske grenser og slik sett oppfylle Paulus' ord om å la kunsten stemme hjertene til kommunikasjon.

Joiken er tankenes fristed
som de føres til
Derfor har den ikke så mange ord

De frie lyder når
lenger enn ord

Joiken løfter ens sinn
lar tankene fly
over de små skyene
har dem som sin venn
i naturens skjønnhet

Referanser og forslag til videre lesning

- Gaski, Harald 1993 (1987). *Med ord skal tyvene fordrives*. Davvi Girji, Karasjok.
- 1994. "Om joiken i mediasamfunnet" I *Festskrift til Ørnulv Vorren*, s. 186–96. Tromsø Museums skrifter XXV. Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø.
- 1997 (ed.). "Voice in the Margin: A Suitable Place for a Minority Literature". *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience*. Davvi Girji OS, Karasjok/Univ. of Washington Press, Seattle.
- Graff, Ola 1993. "Den samiske musikktradisjonen". I *Fanitullen. Innføring i norsk og samisk folkemusikk*, s. 384–441. B. Aksdal and S. Nyhus (eds.). Universitetsforlaget, Oslo.
- Hirvonen, Vuokko 1991. *Gumpppe luodis Aillohazzii. Luodi sladjateorehtalas guorahallan ja Valkeapää divttat njalmmalas tradisuvnna joatkin*, Pro gradu-bargu. Oulu universitehtta. Suoma ja sàme-giela instituhtta.

- Jernsletten, Nils 1978. "Om joik og kommunikasjon". I *Kultur på kar-rig jorr*: Festskrift til Asbjørn Næsheim. Norsk folkemuseum, Oslo.
- Jones-Bamman, Richard 1993. "As Long as We Continue to Joik, We'll Remember Who We Are". *Negotiating Identity and the Performance of Culture: The Saami Joik*. Ph.D. dissertation, Ethnomusicology Department, University of Washington.
- Krupat, Arnold 1992. *Ethnocriticism. Ethnography, History, Literature*. University of California Press, Berkeley.
- Valkeapää, N.-A. 1984. "Ett sätt at lugna renar". *café Existens* No. 24. Göteborg.

Samisk språk i dagens samfunn – behov og muligheter

Nils Jernsletten

Behov og muligheter for et språk er det naturlig å se i sammenheng med samfunn. Språket har sin funksjon som kommunikasjonsmiddel og sosial faktor i et samfunn. Språksamfunn består i vår tid normalt av små lokalsamfunn, med sine dialekter, og i såkalte stor-samfunn, med riksspråk.

Språksituasjonen beror på historie og kultur, med arbeid som forutsetter kunnskap, med sosiale grupperinger, folkeflyttinger og kontakter, holdninger og politikk. Her kommer bl.a. nasjonalstaten inn med sin politikk, som på lang sikt er med og påvirker menneskenes holdninger til sin kultur og sitt språk.

Selv om jeg ikke skal belære dere om samisk språkhistorie, må jeg få lov til å skissere kort slik at dere har dette som bakgrunn for den utviklingen som våre samiske språksamfunn har gått gjennom frem til i dag.

Min erindring fra mitt eget lille språksamfunn for 50 år siden, slik jeg fremstiller den her, vil vel være både idyllisk og nostalgisk. Det er selvfølgelig fordi jeg har levd så lenge, men også fordi jeg virkelig mener at situasjonen var slik.

Jeg vokste opp i Skiippagurra 124 km i luftlinje nedover (dvs. nordover) Tanadalføret. Siden elva er så krokete, blir ferdselsåren, den gang for 50 år siden var det elva, i dag er det bilvei, 180 km. I dag er dette ikke noen lang vei, men den gang var det en ganske lang reise.

Vi fisket laks og fjellørret, for å nevne det morsomste først. Multer og andre bær måtte vi også plukke, og de var veldig tunge å bære. Ellers om sommeren slo vi gress, og vi skar sennegrass (til dere som ikke vet hva det: sennegrass er nødvendig for at man ikke skal fryse på beina om vinteren), og vi dyrket poteter som dessverre ofte frøs. Om vinteren var det å kjøre hjem ved som vi hadde hugget om sommeren, og især vi unge og ungdikarene fanget rype og hare i snarer. Ja, og ellers satt vi inne i mørket og kulden og snakket om lak-

sefiske og fortalte om stállu, huldrer, háldejaččat og andre farlige makter i naturen.

Våre foreldre hadde den nødvendige kunnskap for å klare seg i de naturgitte forhold. Språket hadde mange og presise nok ord for å kommunisere og formidle videre denne kunnskapen. De gode fortellere og joikere brukte et språk med de kunstneriske virkemidler som jeg senere har hørt om i litteraturvitenskapen.

Dette er en utpreget muntlig kultur som kan ha ulike strategier overfor offentlighet, som f.eks. tilbaketrekning, men med en klar identitet og faglig stolthet.

Anton Hoem har beskrevet forholdet mellom skole og hjem i de samiskspråklige bygdene, der skolen kunne karakteriseres som et fremmedelement. Vi kan si at i disse små ettspråklige samiske samfunn levde vi nesten i en språklig og kunnskapsmessig ”uskyldstilstand”. Senere kom jo storsamfunnet inn med forvaltning og teknologi, og skolens kunnskap ble nødvendig. Ute ved kysten og i de sørlige sameområdene var denne endringen kommet tidligere.

For oss barna virket skolen forstyrrende. Til dels forstod vi ikke hva som ble snakket. Men i vår skole snakket mer enn 9/10 av barna samisk, og enkelte av betjeningen snakket samisk, så jeg kan ikke huske at jeg følte meg undertrykket. Men skolen lærte oss ikke ting som var livsviktige i vårt hjemmemiljø.

Først som voksen oppdaget jeg at samer i andre områder snakket vanskelig, de snakket annerledes og brukte andre ord enn jeg hadde lært, eller de brukte ordene ”galt”.

Sameloven med språkbestemmelsene ble vedtatt i Det norske storting i 1990.

Loven stadfester at samisk språk i prinsippet skal være likeverdig med norsk. Samer skal ha rett til å henvende seg til myndighetene på sitt eget språk, og innenfor bestemte rammer og spesielt innenfor det samiskspråklige forvaltningsområde har de rett på å få svar på samisk. Det er pekt ut 5 kommuner i Finnmark: Kautokeino, Karasjok, Tana, Nesseby og Porsanger, og én kommune i Troms: Kåfjord, der samisk skal brukes i forvaltningen. Språkbestemmelsene skal ta sikte på å sikre samer visse grunnleggende språkrettigheter, og skal bidra til å sikre og utvikle samisk som et moderne kommunikasjonsmiddel. Det at språket har fått offisiell status, vil også ha en symbolsk og psykologisk virkning, særlig hos den oppvoksende generasjon. Samisk språk blir synlig i offisielle sammenhenger.

Men det at språket har fått offisiell status, er kommet inn i det offentlige, betyr også at det stilles nye krav til språket og språkbrukere.

I Samisk språkråds rapport 1996, *Språkrevitalisering og samisk-norsk tospråklighet i offentlige etater*, som Kamil Øzerk og Inger Marie Gaup Eira har utarbeidet, forteller de om en observasjon som eksempel på slik synliggjøring, der de politiske partiene og valglistene i et lokalvalg i Kautokeino hadde valgmateriell også på samisk, noe som var utenkelig for et par tiår siden.

La oss se litt på hvordan samisk ble brukt i forvaltningen i de 6 kommuner som etter loven har plikt til å bruke samisk, etter at Samelovens språkbestemmelser hadde virket i 5 år.

Rapporten viser at i Kautokeino og Karasjok kommuner foregår møtene både på norsk og samisk, men oftest på norsk. I Nesseby, Tana Porsanger og Kåfjord brukes bare norsk på de fleste møter.

Men møteprotokollene skrives bare på norsk. I Kautokeino og Karasjok oversettes de til samisk etterpå i en del etater. Forklaringen er nok i de fleste tilfeller at saksbehandlere ikke har lært å skrive samisk selv om de snakker språket. Men kan det også være det at de ikke ser noen hensikt i å skrive dokumenter på samisk, hvis det er slik at overordnede myndigheter ikke godtar politiske dokumenter på samisk, og at kommuner med samiskkyndige saksbehandlere ikke kan korrespondere skriftlig på samisk med andre kommuner?

Språkrådets rapport av 1996 drøfter måter – strategier – for å styrke bruken av samisk i forvaltningen. Bevisstgjøring av politikere og ansatte om Samelovens språkbestemmelser er en viktig oppgave, heter det. Holdninger hos språkbrukerne, ikke bare i det offentlige, men også hos det enkelte individ er avgjørende for språkets fremtid. De viser her til Joshua Fishman, en kjent språksosiolog med jødisk bakgrunn, som mener at til syvende og sist kan språket bare bevares i familien. Samfunnet utenfor kan stimulere og støtte bruk av minoritetsspråk, men det avgjørende er vår egen holdning og praksis.

Noen praktiske tiltak som Språkrådets rapport nevner, er bl.a. styrking av tolketjenesten i forvaltningen, og opplæring også for dem som ikke har samisk som førstespråk.

Nu nærmer jeg meg temaet for foredraget, om *behov og muligheter* for samisk språk i dagens samfunn. Jeg kan utdype Øzerks og Eiras poeng om at holdninger hos oss selv er viktige. For oss gjelder

det å arbeide for en kollektiv samisk språklig identitet, det vil si at samisk språk er viktig for vår kultur og vårt samfunn. Samiske språkarbeidere og -institusjoner må arbeide for å styrke alle språksamfunn, og dette vil si dialektene. Jeg kan ikke tenke meg at det i dag er aktuelt å arbeide for ett felles samisk bokspråk, på bekostning av de hoveddialekt-områdene som har egne skriftspråk. De språklige forskjellene er for store. Men la oss ta nordsamisk. Den ordboka som vi alle bygger på, og som de senere ordbøkene er basert på, Konrad Nielsen og Asbjørn Nesheim fra 1932-62, er basert på dialektene i Indre Finnmark: Polmak, Karasjok og Kautokeino. I og for seg er de jo utmerkede språk, og ordboka er på mange måter forbillig. Men når jeg i min undervisning bruker tekster fra Kåfjord, Skånland, Karesuando og Jukkasjärvi, så har jeg ikke noen høvelig ordbok der studentene eller jeg selv finner alle ordene. Samiske elever og studenter fra disse dialektområdene føler en avstand til vårt skriftspråk, siden det så til de grader ensidig representerer det som vi iblant kaller kjerneområdet, dvs. Indre Finnmark. Også for oss i Indre Finnmark vil det være en språklig berikelse å få f.eks. kystkulturen representert i det felles ordforråd.

Det å ta vare på den gamle kunnskap er en sentral oppgave for undervisningen på alle nivåer. Dette er en oppgave på flere felter. Lærebokforfattere og forskere må prøve å transformere denne såkalte "tause kunnskap" til moderne medier. At den er taus betyr bare at det ikke har vært tradisjon å dosere og undervise i emner som rypefangst, fiske i elver, innsjøer og på havet, kunnskap om sne og is, ordforrådet i reindrift, osv. Men det betyr slett ikke at de mangler begreper og ord, termer. Terminologien kan være like presis som i det såkalte vitenskapelige språket. Boka alene er ikke alltid det beste mediet for å formidle kunnskap og ferdigheter i erfaringsbasert kunnskap, f.eks i duodji, om reinbeite osv., moderne medier som video vil ofte egne seg bedre. Men det er viktig at man gjennom mediet kan formidle de språklige uttrykk og innhold, ordet og begrepet. Slik kunnskap kan man best få tak i ved hjelp av lyd- og bildemedier. Ennå finnes det kyndige informanter.

Bevaring av språket er ikke nok for å bevare det. Språket må hele tiden utvikles etter endringer i samfunnet. Språkforskeren Sammallahiti har i en artikkel om samisk fangsterminologi nevnt at et ordforråd har svært kort levetid etter at den virksomheten som det er knyttet til, er opphørt. Den tidligere rike selterminologien er et tydelig eksempel på dette. Det samiske samfunnet trenger ord og

uttrykk for forvaltning, jus og datateknologi, bilmekanikk osv. for å kunne bruke språket i arbeidslivet.

Arbeidet med nyere terminologi og fraseologi tok til i det små på 1960-tallet, med forskere som Erkki Itkonen (i Finland), Israel Ruong (i Sverige), Asbjørn Nesheim, Thor Frette og Knut Bergsland (i Norge). Det var alltid med kyndige samiske språkmestere med, som Pekka Lukkari fra Finland og Hans Henriksen fra Norge. Professor Israel Ruong fra Arjeplog hadde samisk som morsmål.

Problemet er ikke bare det å finne og lage nye ord, men like meget å få samene til å bruke ordene. Jeg kan minne om en gang på 1960-tallet da Thor Frette foreslo et samisk ordforråd for værmeldinger, for eksempel ord i samsvar med tallskalaen i vindstyrke. Samisktalende fra alle samiske finnmarksdialekter var misfornøyde og gjorde narr av ord som *hieibma*, som nu skulle bety bris.

Når det gjelder *mulighetene*, så er beskyttelse i form av lover og regler nevnt. Samisk språkråds rapport peker på at samisk språk må brukes i moderne medier: blader, radio, TV, video, CD – kort sagt alle medier som de norskspråklige har tilgang til, i ulike områder som teknikk, underholdning, sport, kunst og kultur. Disse mediene må brukes selv om vi ikke har utviklet et felles ordforråd innenfor alle felt.

Et moderne begrep er språkteknologi. Dette er nødvendig for å utvikle program for undervisning og allmenn bruk, som ordretteprogram i datamaskiner. Jeg kan her nevne Samisk språkråds forsøk på å etablere en samisk orddatabank, som alle med PC og modem kan ha tilgang til. Dette viste seg å være vanskeligere enn vi hadde trodd, da språkrådet engasjerte et profesjonelt firma. Ett av problemene er at dataindustrien ikke har utviklet program og tegnsatt for samisk som virker tilfredsstillende.

I de samiske samfunn ved kysten i de marginale samiskspråklige områdene lenger sør er det en særskilt utfordring å revitalisere språket hos barn og unge. Ofte har foreldregenerasjonen for dårlig ferdighet i samisk til at de kan støtte barnas språklæring. I New Zealand har maoriene prøvd med å aktivere besteforeldrene som språklig ressurs. Ut fra samme idé har Samisk språkråd gitt midler til å opprette samiske språksentre enkelte steder, for at disse skal kunne organisere språkvitaliseringsprogram bl.a. ved å engasjere eldre mennesker som behersker samisk godt. Dette er viktig for å gi de unge en språklig identitet bygd på stedets dialekt og tradisjoner.

Flerspråklighet i det samiske samfunnet

Nils Øivind Helander

Jeg vil i mitt foredrag snakke om to- og flerspråklighet både på det private og det offentlige plan, og både som et tale- og skriftspråksfenomen. To- og flerspråklighet vil i mitt foredrag kun gjelde forholdet mellom nordsamisk og riksspråkene.

”Hjemme snakker vi samisk, med en del av sambygdingene snakker vi finsk, som svenske statsborgere snakker vi selvsagt svensk og når vi er sammen med nordmenn i våre sommerbeiteområder, da snakker vi norsk.” Dette sitatet er fra en bekjent av meg fra svensk side, og det gir i et nøtteskall et bilde av flerspråklighetens mangfold i et samisk område. Et liv i nær kontakt med folk med andre morsmål gir muligheter for tilegnelse av flere språk. Det er viktig å understreke at det nettopp er snakk om *muligheter*, muligheter som man kan eller må gjøre seg nytte av, eller på den annen side muligheter som man lar være å bruke. I vår tid er vi mer oppmerksom på og opptatt av nettopp dette, at det kulturelle og språklige mangfold som omgir oss er en kilde til flerspråklighetens rikdom. Alle har riktignok ikke den mulighet at dagliglivet medfører omgang med så mange språkgrupper som det eksemplet som jeg nettopp nevnte, men den samisktalende som vokser opp i dagens samfunn, kommer tidlig i kontakt riksspråket som man etter hvert tilegner seg godt. Jeg vil komme nærmere inn på de forhold som enten hemmer eller fremmer en flerspråklig utvikling.

Flerspråklighet er jo ikke noe nytt i samisk sammenheng, – det har i mange generasjoner for en stor del av den samiske befolkningen vært den normale språksituasjon. Forutsetningen for flerspråklighet er ikke bare det at man kommer i kontakt med folk som snakker et annet språk, men det avhenger først og fremst av drivkreftene å ville og å måtte. Det er jo ganske enkelt så, at dersom man hverken må eller vil lære seg et annet språk, så forblir man enspråklig. Det er først og fremst fraværet av disse drivkreftene, som jo ikke hørte hjemme i en ideologi på den tid parolen lød ”Ett land, ett folk, ett språk!” som var årsaken til at så få norsktalende i samiskspråklige omgivelser lærte seg samisk. For en god del samiske

språksamfunn førte denne holdning, nedfelt som statlig politisk målsetting, til at muligheten for tospråklighet ble erstattet av språkskifte. Det er heldigvis et helt annet syn som ligger til grunn for språkpolitikk i dagens samfunn. For det samiske språk er det grunnsyn som er nedfelt i handlingsprogram for språklig samarbeide i Norden en trygg forankring. Før jeg gir noen korte glimt av historisk dokumentasjon på flerspråklighet blant samer, gjør det godt å kunne vise til fundamentet for det språklige og kulturelle fellesskap i Norden som er så klart målsatt at det er verdt å gjengi det også i denne sammenheng:

Sprogligt samarbejde i Norden skal bygge på gensidig respekt for alle nordiske folks sprog, kulturer, historier og traditioner. En sådan respekt er en del af det menneskesyn og den tolerance som bør kendetegne de nordiske nationer og deres samarbejde.

De fleste språksamfunn har kontakt med en omverden der det snakkes et annet språk. For mange språk, så også for samisk, kan man finne svært gamle tegn på slik kontakt, som f.eks. i form av nordiske og finske lånord. Det er således naturlig at ulike språkgrupper som omgås hverandre forstår og tilogmed snakker hverandres språk. Hvorvidt et slikt språkmøte blir en ensidig eller gjensidig berikelse avhenger bl.a. av tidligere nevnte utenomspråklige vilkår som i verste fall fører til at møtet mellom gruppene for den enes vedkommende fører til språkutslettelse.

Ser man på utbredelsen av flerspråklighet i det samisk samfunnet, kan man utfra historiske kilder konstatere at flerspråklighet har lange tradisjoner. Således berettter missionæren Johan Ferdinand Körningh fra sin missionsreise til Lappland årene 1659-60 at mange svenske samer også kunne finsk "liksom de danska lapparna kunna norska och de ryska slaviska språk"¹. Ut fra folketellinger og professor Jens Andreas Friis sine etnografiske kart får man et godt bilde av utbredelsen av flerspråklighet i de samiske områdene på norsk side i Troms og Finnmark i slutten av forrige århundre.

Opptegnelser gjort av den samiske læreren Salomon Nilsen fra Burfjord i Kvænangen i 1886: "Størstedelen av folket, også mange nordmenn, taler tre språk", (dvs. samisk, finsk og norsk). Han opplyser imidlertid at "Ungdommen har nå for tiden begynt svært å fornorskes."² I dag vet vi hvordan det gikk med flerspråkligheten i de aller fleste av disse områdene, – de ble enspråklig norske. Før vi

helt forlater fortidens flerspråklighet, kan vi se på forholdene i en del av Tana-dalen, strekningen på østsiden av Tanaelva fra Polmak til Tana bru. Friis sine etnografiske kart fra 1888 forteller oss at det bodde 13 samefamilier og en kvenfamilie i dette området. I samtlige samefamilier kunne minst en person tale finsk og i 11 familier kunne minst en person tale norsk. Det betyr at i mer enn 85% av familiene kunne man gjøre seg forstått på tre språk. Da jeg for vel ti år siden holdt et foredrag i Tana, spurte jeg forsamlingen på 32 norskkyndige personer om hvor mange som snakket samisk og finsk. 17 opplyste at de var samisktalende og 6 var finsktalende.³

Tospråklighet på familieplan

Familien er hovedarenaen for læring og utvikling av morsmålet. I samiskens tilfelle betyr det at dersom foreldrene ikke snakker samisk til sine barn og således ikke overfører språket videre til neste generasjon, er det i ferd med å skje et språkskifte. Et tydelig eksempel på dette er samiske språkområder der man ikke lenger hører samisk i barns omgang med hverandre. Denne overgangen kan skje ulikt og med forskjellig resultat for medlemmene i en søskenflokk. La meg illustrere det med medlemmene i familiene A og B. Begge familiene har samisktalende foreldre. I familie A er det fem barn og av disse blir den eldste og nestyngste tospråklig, de øvrige blir enspråklig norske. Familie B har sju barn av disse blir nr.1, 3 og 4 tospråklige, de øvrige blir enspråklige, men forstår samisk. Utgangspunktet for bruk av samisk hjemme var noe forskjellig for de to familiene. I familie A snakket foreldrene norsk til barna, i familie B snakket foreldrene samisk til sine barn. Med andre ord ble de tospråklige barna i familie A samiskspråklige selv om det ikke var dagligspråket i hjemmet. På den annen side ble de enspråklige barna i familie B enspråklig norske til tross for at foreldrene kun snakket samisk til sine barn. Så lurer vi naturlig nok på hvordan tospråklighet utvikler seg så forskjellig. Det er viktig å ha klart for seg at tospråklighet slik den kommer til uttrykk i disse to eksemplene er et produkt av en språkskifteprosess fra samisk til norsk som var typisk for etterkrigstiden. En viktig språkskifte-katalysator var skolen og den oppmuntring barn fikk til å lære norsk. Språkskifte for barna i familie B ble også påskyndet av det forhold at de var omgitt av norskspråklige familier som hadde barn i samme alder.

Tospråkligheten i disse familiene var ikke et resultat av en bevisst holdning som oppmuntret til det, – tidens ånd og holdninger til samiske kulturyttringer ga ikke grunnlag for det.

I dag er situasjonen annerledes. Idègrunnet for flerspråklighet er en helt annen, og vi opplever at samisk-norsk tospråkighet ansees som en ressurs. Folk med samme bakgrunn som de enspråklige fra eksemplene ovenfor, forsøker nå å gjenvinne det tapte morsmålet også for sine barns vedkommende der dette er mulig. Vi ser det i form av oppslutning om samiskspråklige barnehager og skoleklasser, og det er også satt i gang språkrevitaliseringsprosjekter flere steder.

Offentlig tospråklighet

Vi kan si at den samiske to- og flerspråklighet lever i spenningsfeltet mellom trusselen om et språkskifte og håpet om revitalisering og gjennvinnelse av språket. Samisk-norsk, -svensk og -finsk tospråklighet styrkes også med den oppslutning som etter hvert også en del majoritetsspråkstalende viser for å lære seg selv og sine barn samisk. For at det i det hele tatt skal være mulig å oppleve en to- eller flerspråklig situasjon der samisk utgjør ett av språkene, er det avgjørende med et språkmiljø der samisk har fotefeste som hjemmespråk. Men like klart er det at bruk av samisk i offentlig sammenheng styrker og videreutvikler det språklige grunnlag som oppdragerbastionene hjem, barnehage og skole står for.

I dagens informasjonssamfunn med e-post, tekstmeldinger og chatting har bruk av skriftspråket fått nye dimensjoner. Det er ikke lenger bare boka, avisen og tekst-tv som representerer teksten, og blyanten og skrivepapiret skrivemediet. Det er i denne virkeligheten at også samisk språk må greie å følge med. Skriftspråket representerer språkets synlige del, og det er ikke likegyldig hvorvidt språket er synlig eller ikke. Det er bokstavelig talt et bilde som forteller om språket er verdt å vises frem eller ikke. I de områdene der samisk kun brukes som hjemmespråk, kan tilreisende få inntrykk av at samisk språk ikke er i bruk i det hele tatt. Dette opplevde en språkforsker for en del år siden da vedkommende spurte kulturkontoret i kommunen hvor man kunne finne folk som snakket samisk. Den kommuneansatte som kom fra et annet sted i landet kunne opplyse at det ikke var noen samisktalende i bygda. Språkforskeren bega seg

likevel ut i bygda og fant dermed fram til de som snakket samisk. Dette eksemplet viser at det også er viktig med synliggjøring av språk. Hadde den kommuneansatte f.eks. hatt mulighet til å se noen av de mange samiske stedsnavnene på skilt, ville det også være nærliggende å anta at de i området kunne bo folk som snakket samisk.

Hvordan er det så med synliggjøringen av samisk språk i de samiske områdene? Vi kan like gjerne begynne med det offentlige for å se hvordan den såkalte utøvende myndighet forvalter lover og bestemmelser⁴ fattet av den lovgivende myndighet. La oss som eksempel se på hvordan loven om stedsnavn og lovbestemmelsene om bruk av samisk i offentlig forvaltning blir fulgt opp.

I Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn heter det bl.a. i § 3:

Når skrivemåten av eit stadnamn er fastsett etter denne lova og ført inn i stadnamnregisteret, skal skrivemåten brukast av alle offentlege organ, selskap som det offentlege eig fullt ut, og stiftingar som er oppretta av det offentlege. Andre skal bruke skrivemåten når dei gjer enkeltvedtak eller gir forskrift. Det same gjeld for skriving av namn i godkjeningspliktige lærebøker og i læremiddel utgitt med statsstøtte.

Samiske og finske stadnamn som blir nytta blant folk på staden, skal til vanleg brukast av det offentlege på kart, skilt, i register m.m., saman med eventuell norsk namneform.

Som man ser gir loven et godt grunnlag for bruk og synliggjøring av samiske stedsnavn. Virkningen av loven kan man bl.a. se som samiske navneformer på kart og som navneskilt i de mest sentrale samiske bosetningsområdene. Men ikke alle offentlige instanser ser det som like viktig å synliggjøre samiske stedsnavn på denne måten. Dette gjelder ikke minst postverket som har vist liten interesse for å ta i bruk samiske navneformer. Poststeder med offisielt vedtatte samiske navneformer som bla. Deatnu, Kárášjohka og Guovdageaidnu er ikke funnet verdig som poststempelnavn, kun de fororskede formene Tana, Karasjok og Kautokeino. Det er nærliggende å sammenligne med land som har lang tradisjon med flere offisielle språk som f.eks. Finland, der man finner poststempler med plass til både finsk og svensk navneform. Denne tradisjonen med offisiell finsk og svensk tospråklighet har også banet vei for bruk av finske og samiske navneformer i nord Finland på en helt annen måte enn tilfellet har vært ved innføring av samiske stedsnavn i Norge. Her

har man flere eksempler på hærverk av samiske navneskilt og i den offentlige debatt kommer også motstanden mot bruk av samiske stednavn klart til uttrykk. En positiv utvikling i synliggjøringen av samisk språk er det at mange private bedrifter i de samiske områdene tar i bruk samiske navn og gjør dem synlig i form av logoer og navneskilt. Problemet i denne sammenheng er imidlertid at skrevne samiske navn ikke får inneholde noen av de spesielle samiske skriftegnene (á č đ ŋ š t ž) da myndighetenes registre ikke er tilpasset slik bruk.

Fremtidige utfordringer for samisk språk i et flerspråklig samfunn

Den største utfordring er å utvide arenaer for bruk av samisk språk. I offentlig sammenheng vil det si å transformere den offentlige godvilje slik den er nedfelt i lovgivningen til gode konkrete språkhandlinger. Offentlige institusjoner må ta et ansvar og bli et forbilde for den rolle lovgiverne har ment samisk språk skal ha. I praksis betyr det at det samiske språkarbeidet ikke må forbli en oppgave som kun overlates til profesjonelle tolker og oversettere, men at samisk språk brukes som saksbehandlingsspråk, som informasjonsspråk, som undervisningsspråk og som behandlingsspråk i helse- og sosialvesenet. I et slikt institusjonalisert miljø er det samtidig en spesiell utfordring å bevare det språklige fellesgrunnlag slik at vi også i fremtiden skal kunne snakke samisk sammen uansett om vi bor på finsk, norsk, russisk eller svensk side av riksgrensene.

Noter

1. Körningh, Johan Ferdinand: *Berättelse om en missionsresa till Lappland 1659-60*. Översättning från latin av John Granlund. Med förord av Andreas Lindblom utgiven av Ernst Manker. Nordiska Museet: Acta Lapponica IX:I. Gebers. Almqvist & Wiksells boktryckeri aktiebolag. Uppsala 1956. S. 51.

2. Qvigstad, J. 1954: *Opptegetelser fra samenes liv*. Acta Borealia. B. Humaniora no. 3. Tromsø museum. A/S Peder Nordbye, Tromsø. S. 24.

3. Helander, Nils Øivind 1989: *Det flerspråklige Tana omkring 1900*. Artikkel i *Deatnu Tenno Tana* 1989. Lokalhistorisk skrift fra Tana historie- og museums lag. s.148-149.

4. Jfr. Sameloven kapittel 3 om samisk språk (tilføyd ved lov 21.12.1990 nr. 78).

Inarisaami – a minority in a minority

Marja-Liisa Olthuis

The Inarisaami language

The Inarisaami language is spoken around lake Inari in Finland (see map). It is one of the three Saami languages spoken in Finland. According to some older estimates there are about 400 people who still speak Inarisaami, but the newer estimates show that the number of speakers is still decreasing and now only about 350 people speak the language.

Inarisaami is traditionally divided into four main dialects: a northern, eastern, western and southern dialect. Today the differences between these dialects have become very small, and it is not possible to mark them as clearly as before. The reason for this lies in the fact that the speakers of Inarisaami no longer live in the same area they were born in any more and the dialects are clearly mixed up.

The decline of Inarisaami

The situation of Inarisaami has been alarming for the last 50 years. In 1959, Uula Morottaja, who was a native fisherman, very much engaged on the survival of the language, wrote an article in *Sabmelaš* titled: "Will the Inarisaami language be destroyed?". He warned:

"All the signs of the destruction of our language are clearly visible. The children do not hear even a word in their own language at school, and if they hear something in Saami language, it is not their own language but Northsaami they cannot understand." (1959 6–7: 145–146.)

According to Uula Morottaja, the elementary school is to blame for the rapid disappearance of the language. Children have to use Finnish at school leaving no space for their own Inarisaami language. This did not just concern Inarisaami people but, as we know,

all Saami people who were forced to bring their children to school. Many parents had to leave their children in the dormitory of the school for long periods. At home, the children used their own Saami language, but at school they were suddenly forced to learn a new language and were not allowed to use their mother language any more. This attitude caused a real identity crisis for the children: everything that had been familiar and safe for them at home was suddenly forbidden at school. This humiliation made many people decide to stop using Saami language. Later, when they grew up, they decided they did not want the same to happen to their children and started to use only Finnish at home. In fact one generation almost managed to change their language from Saami into Finnish and to cause the destruction of Inarisaami, as described by Uula Morottaja.

This was what the situation was like in the 1950's. Until then, most of the tuition was given at itinerant schools: the teacher travelled long distances from one village to the other, always staying a few weeks in one place before leaving for the next. The official languagem of tuition was Finnish, but the teacher communicated a lot with the children in Saami because there were still many children who did not speak Finnish at all. It was easier this way to bring the school closer to the children. The itinerant school system continued until 1954 when all children could go to elementary school. This had large consequences for Inarisaami: many children had to leave their homes and go to a school, often far away, and they were only able to go home for major holidays. The new system demanded that the children were educated in Finnish and many children could not adapt easily to the new school system. Such adaptation would have been much easier for the children had the Saami languages been accepted as a second language at school like some parents suggested.

The situation in a new elementary school surrounding with a new language was difficult for all Saami people, but, as Uula Morottaja writes, the smaller groups of Saami people— like the Inarisaami people – were exposed to yet another threat: the status of Northsaami was much stronger in the Saami society than the status of Inarisaami. It was obvious that if there was something done for "the Saami language", it was done for Northsaami and not for the smaller Saami languages. So the Inarisaami people were pressured from two sides: from the Finnish society and from Northsaami. The

latter has always had a stronger status in the Saami society compared to Inarisaami.

Although the main reason for the language change was the school renewal, it should also be taken into account that the Inarisaami people readily accepted the new circumstances and did not fight for the rights of their own tribe.

The Inarisaami Renaissance

For at least 25 years after the school crisis started, nothing was done to save Inarisaami. The Renaissance of the Inarisaami language started in the 1970's when people got interested in minority languages: Inarisaami got its place in Saami Radio, a few religious books were published, and Inarisaami started to be taught at school in 1976. However, this was not enough to reanimate the language, and therefore *Anarâškielâ servi*, the Society of Inarisaami, was established in 1986. This was the most important step in the short history of the Inarisaami language. Matti Morottaja, chairman of the Society of Inarisaami, writes in *Anarâš* in 1997:

”The society had to be established. There were many reasons for that, but the most important one was the fact that Northsaami seemed to become the literary language of all Saami people at that time, and Inarisaami did not have any value. On the other hand, it also was visible that among the Saami politicians there were no Inarisaami people, and all the benefits for Saami people went to the other two groups in Finland: Northsaami and Skoltsaami. Thirdly, the language of the meetings of different groups of Saami people was always Finnish in Finland – so that everyone could understand. There was need to discuss the issues of the own Saami group in its own language.” (1997 *njuh_âháánu*: 2.)

Today, *Anarâškielâ servi* has clearly managed to increase the status of Inarisaami. It publishes a quarterly paper *Anarâš*. The society also publishes books and music in Inarisaami. Their most important achievement has been the language nest of Inarisaami. It was set up for children who cannot learn Inarisaami at home any more, and at daytime they learn to use it as an everyday language. In 1997, the Society of Inarisaami got a grant of 1,5 million Finnish marks (about 250 000 Euro) from the Finnish Cultural Foundation which

made it possible to start the language nest in Inari, and its activities were guaranteed for five years. The activities of the language nest of Inari are still secured until 2002. A second language nest of Inarisaami was set up in Ivalo. It has been financed by the municipality of Inari but the funding of this language nest is only guaranteed for short periods at a time (usually for six months). It is clear that the language nest is an essential way to reanimate Inarisaami, and discontinuing its activities could be fatal for the future of the language. The best way to end this financial uncertainty is to ensure an official status of the language nest in the educational system.

The outcome of these two language nests has been very positive, and the functioning of them has also caused a snowball effect. The most important result is that the children who have left the language nest, are now learning Inarisaami as a mother language at primary school, and they also get a part of the other education in Inarisaami. A new development at school has recently taken place: teaching of mathematics and music in Inarisaami started a few weeks ago. The church and the local parish in Inari are taking care of Inarisaami too: they are planning to organise circles of Inarisaami for children and for teenagers.

Generally speaking one could say that the language nests have raised interest in learning Inarisaami. The children's parents and other adults are also learning Inarisaami now. Courses in Inarisaami are organised for them by The Educational Centre of Saami Area. Some of these students have taken part in a matriculation exam of Inarisaami which has been organised since 1998. It is possible to take Inarisaami as a foreign language and as a mother language. The possibility to take matriculation exams of Inarisaami has clearly given more status to the language.

There has been practically no teaching of Inarisaami at university level. In Oulu and Helsinki, where it is possible to take a university degree of Northsaami, short courses of Inarisaami are sometimes offered (a couple of study weeks) but not to the same level as Northsaami. A big step has now been taken: Together with the University of Oulu, the Educational Centre of Saami Area is organising a study entity of 15 study weeks of Inarisaami. According to plan, teaching should start in the spring of 2001. This is a big step forward for the status of Inarisaami, but even after this Inarisaami is still not taught at the same level as Northsaami.

The language law of Saami languages has guaranteed that Inarisaami has legal status in the municipality where it is spoken. The municipality of Inari is multilingual, and all the announcements have to be in Finnish as well as in three Saami languages: Inarisaami, Northsaami and Skoltsaami. According to this language law, all official forms have to be available in three Saami languages. This has given Inarisaami more status and the translating work has increased the vocabulary of all the Saami languages enormously.

Inarisaami research

Until now only a few researchers have researched Inarisaami. The most important researcher was Professor Erkki Itkonen who did research in many areas of Inarisaami, his speciality being Inarisaami phonetics. Another important research project he committed himself to was the large dictionary, *Inarilappisches Wörterbuch*. Other important researchers who did research on Inarisaami, are Frans Äimä and professor Pekka Sammallahti.

There are a number of research institutes for Northsaami – for example in Norway *Sámi Instituhtta* and in Finland *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus* but both these research centres only specialise in Northsaami. None of the universities that teach so called "Saami language" do any research into Inarisaami. The last researcher who did research of Inarisaami at university level was professor Erkki Itkonen, but after his death there was a decade practically without any reasearch of Inarisaami. It is now clear in all academic circles that there is no single language called "the Saami language" but that there are many Saami languages. It is obvious that research should also take place for smaller Saami languages.

Some research of Inarisaami is now done in Finland. This research does not take place in the research centres mentioned above but in Saami Assizes where these projects are in fact study material projects. Two research projects are currently going on for Inarisaami: a grammar project and a dictionary project. In spite of these study material projects, many basic aspects of the Inarisaami language still need to be specified, and the first step to reach a higher level of research should be taken now in order to place Inarisaami research at the same level as Northsaami research.

What next?

At the beginning of this paper I mentioned that the number of speakers of Inarisaami is still decreasing, a process that should be stopped. There is no quick solution to this problem: the old attitudes against the Saami languages still live very strongly in the minds of Saami people, and it still needs a new generation to get rid of them. Children are now growing up in a society where the Saami languages are no longer discriminated against but are supported by authorities.

Plenty of work has already been done to save the Inarisaami language: the language nests, the teaching of Inarisaami and the teaching in Inarisaami at school, both matriculation exams, the language law, further education in Inarisaami etc., all create possibilities for Inarisaami to survive. It is now up to the people to decide what happens in the near future: will people start using the language as an active language again? There is still time, but we cannot lose the language skills of yet another generation without losing our language altogether.

References

- Laitinen, Lea 1998: Inarinsaamen kielipesä. In: *Suomen Kulttuurirahasto 1998–1999*. Helsinki.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997: Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide. Jyväskylä.
- Morottaja, Matti 1997: Love-ihásâ_ servi. – *Anarâš njuh_âmaánu* 1997.
- Morottaja, Uula 1959: Tuššá-uv anarsämikielâ? – *Sabmelaš* 6–7.
- Mujo, Marja-Liisa 1991: Neljän valtakunnan kansa. Lyhyt katsaus saamelaisten kaksikielisyyteen. Äidinkielen opettajain liiton (ÄOL:n) vuosikirja XXXVIII.
- Olthuis, Marja-Liisa 1995: Suomessa puhuttavien saamelaiskielten asema nyky-yhteiskunnassa. In: *Minor Uralic Languages: Grammar and Lexis* (Ed. By Ago Künnap). Tartu–Groningen.
- Sammallahti, Pekka 1996: Professor Pekka Sammallahti juhlesaahâ Anarâškielâ Servi r.o. 10-ive juhleest Njellmist 30.II.1996. In: *Anarâš njuh_âmaánu* 1997.

The Eastern Sámi Languages and Language Preservation

Jelena Sergejeva

Introduction

The Sámi languages are traditionally divided into two main groups: the western Sámi languages – from Southern Sámi in Sweden to Northern Sámi in Norway – and the eastern Sámi languages – Inari, Skolt, Akkala, Kildin and Ter Sámi (*see Map 1*). This way of dividing is based on the most common linguistic point of view that the most distinct differences are found between northern Sámi and Inari Sámi. As to the use of Sámi in practice, it is known that Northern Sámi and Inari Sámi understand each other's language fairly well. The speakers of the more easternly located Sámi languages have difficulties in understanding Inari Sámi, although they understand each other's dialects more readily.

I intend to limit this presentation to Kildin, Ter, Akkala and Skolt Sámi, because in my own studies of eastern Sámi culture and religion I'm especially interested in the above mentioned Sámi groupings. In the following I shall refer to these Sámi languages by the term *eastern Sámi languages*. It is worth mentioning that in Norwegian it has been usual to use the term "østsamisk" with the meaning "Skolt Sámi". The question about the use of the term Skolt is quite problematical and requires a special investigation (see for example Niemi 1994:307-308). However, it can be mentioned in connection with the present report that the term *Skolt* has negative connotations; it was coined by representatives of the majority culture and can be compared with the term *lapp*. Nowadays in cultural and linguistic studies it is customary to use the term *Skolt Sámi* or *Skolt Sámi language*.

In this paper I will briefly present the historical background, and after that some facts that describe on the one hand the relationship between the eastern Sámi languages and on the other hand their position in the multicultural environment. When describing the

present language situation, I will focus on Kildin Sámi and present some suggestions concerning its preservation and development.

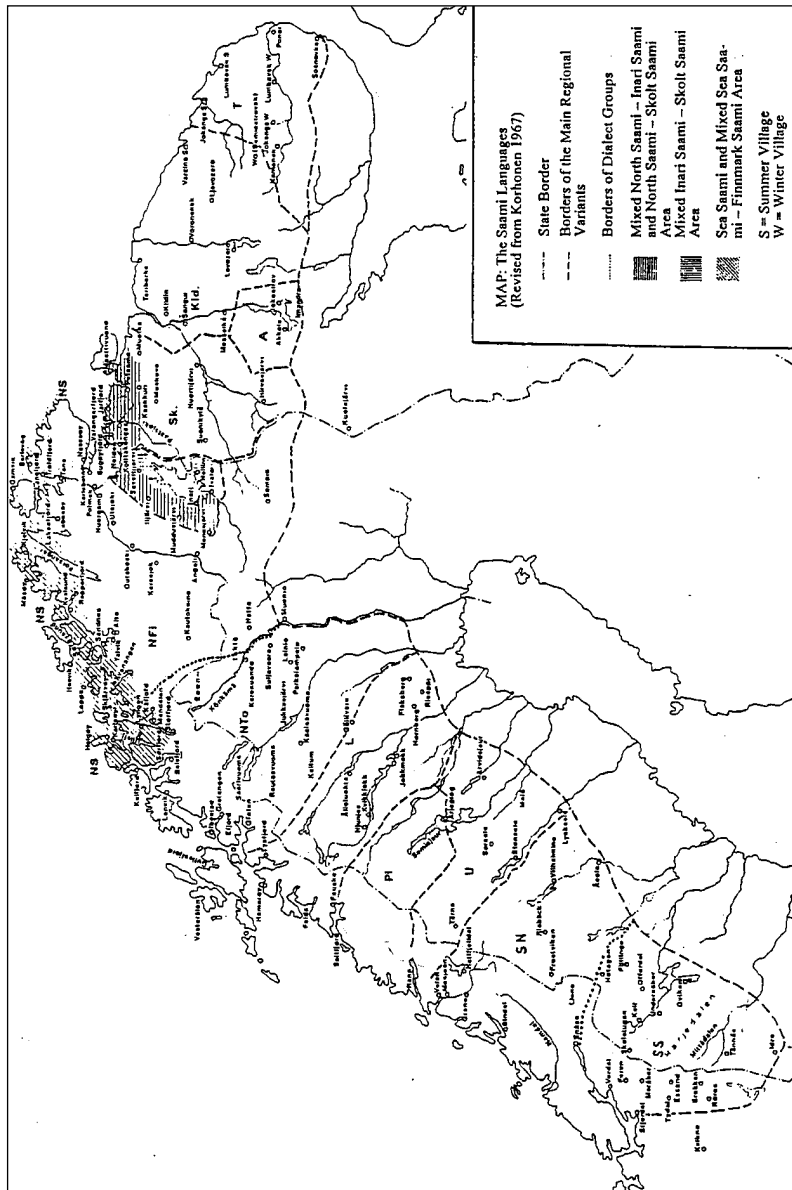
Traditional and present language areas

The eastern Sámi have traditionally lived on the Kola peninsula and its adjacent continent, but in earlier days – until the 17th century – the Sámi settlements were found in the territory of the present Karelia. Because the biggest part of the eastern Sámi areas historically belonged to Russia, the Sámi of that region were called *Russian Sámi* right down to the beginning of the 20th century. Already the early part of the 19th century, however, the designation *Russian Sámi* did not any more correspond to historical realities. At that time the new state borders which were drawn between Russia, Sweden-Finland and Denmark-Norway split the eastern Sámi into territories of different states. The most western Skolt Sámi became Norwegian citizens in the 1820s; the biggest part of the Skolt Sámi population became Finnish citizens in the period 1917-1940; the rest of the Skolt Sámi population as well as the other eastern Sámi have been citizens of Russia, later on the Soviet Union and nowadays the Russian Federation.

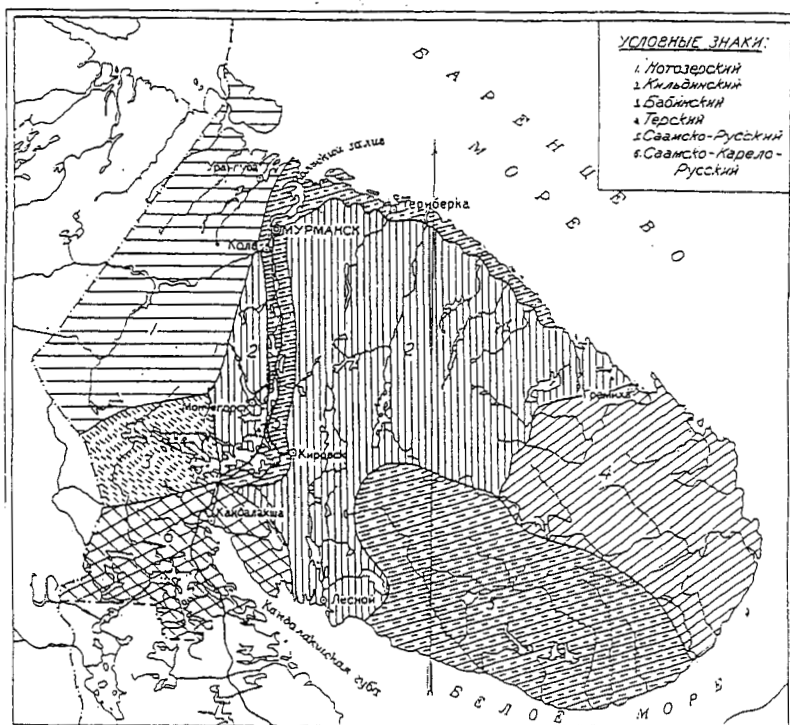
The above mentioned map no. 1 shows only the approximate dialect areas, which are linguistically described in detail by Pekka Sammallahti in his newest book about the Sámi languages (1998:26-38). The map can be compared with another map which was published in Russia in 1939 in the Geographical Dictionary of the Kola Peninsula (*see Map 2*). The map shows the distribution of the Sámi dialect areas in accordance to the place names. The map gives information about the areas where the dialects were historically spoken. It also shows how language contacts influenced the place names, and where the contacts with Russians and Karelians were the most significant.

The position of the eastern Sámi languages has been weakened during centuries. Some reasons for this should be mentioned. First of all the destruction of the traditional *siida*-system, which started already in the 19th century, has to be mentioned. The *siida* means a Sámi social entity that included a few Sámi families or kins and owned a number of territories; the *siida* was ruled by an elected village council. The term *siida* comes from Northern Sámi, its eastern Sámi counterparts are as follows: *sijdd* (Sk), *syjtt* (Kld), *sijjt* (T) (Sergejeva 2000). Among other events which weakened the position

Map 1: The Sámi languages and their main dialect areas
 (Sammallahti 1998:5)

Map 2: Dialects of the Sámi Language According to the Place Names
(according to the Geographical Dictionary published in Leningrad
in 1939)

1. The Dialect of Njuō'ttjärr (Sk)	4. Ter Sámi
2. Kildin Sámi (Kld)	5. Mixed Sámi-Russian area
3. Akkala Sámi (A)	6. Mixed Sámi-Karelian-Russian area

of the eastern Sámi languages can be mentioned the drawing of borders, the economic and assimilation policy of the states – Finland, Norway, Russia – especially during the 20th century, forced transfer of the Sámi from their traditional habitation areas, the collapse of traditional ways of living etc. There is already now every reason to say that the eastern Sámi languages are in peril of disappearing.

Skolt Sámi is still spoken in Če'vetjäu'rr (Sevettijärvi) and Njeä T'lem (Nellim) in Northern Finland. The Skolt Sámi speakers

are about 200 persons most of whom are representatives of the old generation; the Skolt Sámi of *Njauddâm* (Neiden) lost their language already at the turn of the 19th century.

As for the other eastern Sámi languages, nowadays one cannot any more speak about the areas where Sámi is spoken but rather about some places where Sámi-speaking persons live. This happened as a result of the national, cultural and language policy of Russia/ later on the Soviet Union. According to the most recent estimates, less than half of the Sámi population in Russia speak Sámi as their mother tongue. The estimates of 1994, done by Leif Rantala, showed that the language situation was as follows: there were 707 Kildin Sámi speakers, 20-30 speakers of the Skolt Sámi dialect of *Njuõ'ttjäu'rr* (Notozero), 6 speakers of Ter Sámi and 7 of Akkala Sámi (Rantala 1994).

At present the majority of the Russian Sámi live in one place called *Luujaavv'r* (Russ. *Lovozero*), which is a so-called capital of the Russian Sámi, artificially created by the Soviet authorities. At the beginning of the 1930s, and later on in the 1960s, many Sámi people were forced to leave the villages where their ancestors had lived for hundreds of years and move to *Luujaavv'r*. These forced transfers happened when the Soviet Union was creating extensive state reindeer farms (kolkhozes), building military bases and electric power stations (as a consequence many Sámi villages are currently under water) (Sergejeva 1995b). Destroying the traditional Sámi habitation areas caused the loss of many Sámi dialects.

The Akkala and Ter Sámi languages may disappear quickly because there are too few speakers left (at the time there is only one speaker of Akkala Sámi), and the younger generation do not learn to speak these languages as their mother tongue.

Before long, this might be the destiny of Skolt and Kildin Sámi too. The literary use of Kildin and Skolt Sámi has increased recently: orthographies were made for both languages in the 1970s and 1980s. The Skolt Sámi standardized written language is based on the Latin alphabet, whereas Kildin now uses a variant of Cyrillics instead of the Latin-based alphabet used in the 1930s.

A brief history of the use of the Latin-based Kildin orthography is worth mentioning. In the late 1920s and early 1930s the Institute of the Northern Peoples of the Soviet Union initiated work that resulted in orthographies for many so-called *Northern small nationalities*. This work was a result of the ethnic policy of the Soviet

Union of that time: every non-literary non-Russian nationality had to have the possibility to write and to get education in its own language. For Sámi the Latin-based Sámi orthography was developed by the beginner ethnologist Zakharij Chernjakov in 1933 on the basis of three different dialects (mixing of dialects was indeed a weak point of Chernjakov's primer). This orthography existed only for a few years, and in 1936 it was replaced by the Cyrillic-based one which was in turn very soon banned for decades because of changes in the Soviet ethnic policy. In the early 1970s work was started to reintroduce the Sámi language in schools. A new Cyrillic-based orthography for Kildin Sámi was formally accepted in 1982.

Similarities and differences

The Skolt, Akkala, Kildin and Ter Sámi languages have many common phonetic, grammatical and lexical features; even so, there are striking differences too. Each of the above mentioned languages possesses a vocabulary which is fully understood or can be easily understood by speakers of other eastern Sámi languages. However, each language also possesses words and forms that the speaker of another Sámi language would find it difficult to understand.

Nearly all Sámi villages had a dialect of their own which differed to some extent from other neighbouring dialects. The language changed a little from village to village. Since people in neighbouring villages kept in touch with each other, sharp linguistic differences could not develop (Korhonen 1981:17).

The greater distance between the language areas in question, the more conspicuous were the differences that existed between the languages. Thus the speakers of Skolt Sámi and those of Akkala Sámi could understand each other. Speakers of Skolt Sámi and of Kildin Sámi, on the other hand, must acquire knowledge of each other's languages in order to be able to communicate fairly well. If a Kildin Sámi who is inexperienced in the use of other languages is talking with a Skolt Sámi, he would at best understand every second word and the subject of conversation, but otherwise he would only be able to guess the details of the conversation. A Kildin Sámi speaker's conversation with a Northern or Inari Sámi would be limited for the most part to sheer guessing, since he would only understand a few individual words from the whole conversation. As to the Skolt Sámi, they do not usually understand Ter Sámi, even though that language is fairly well understood by the Kildin Sámi.

The Russian linguist Georgij Kert studied Kildin Sámi in the period from the 1950s to the 1970s. His study on the phonology, morphology and syntax of Kildin Sámi, published in 1971, is quite well known. In this book Kert draws a diagram (1971:24) showing correlation of vocabularies of Kildin and Ter Sámi (see Diagram 1). On the basis of Kert's diagram the author of the present article developed a new one which shows vocabulary correlation between the Kildin, Ter and Skolt Sámi languages (see Diagram 2). This diagram indicates that there are words – such as 'a hand', 'a candle', 'a bird' etc. – which are understandable to speakers of all three languages. There are also words which are common for only two of the languages, whereas the third one has its own term for the same thing. For instance 'a hare' is *njue'm'mel* in Skolt and *nuemmel* in Kildin Sámi (its counterpart in Northern Sámi is *njoammil*), but the Ter Sámi term for a hare is *kurja*. 'A disease', 'pain' is quite similar in pronunciation both in Kildin: *кєвр^(A)* and in Skolt Sámi: *kõpp*, but Ter Sámi has a completely different term *pačk(i)em*, which primarily means 'pain' and has its counterpart in Northern Sámi *bávččas*. The connection between Skolt and Ter Sámi can be shown as follows: the word 'a bear' is relatively a like in both languages *kuõbžž* (SK)

Diagram 1. Vocabulary Correlation (Kert 1971, 24)

On the left – Kildin Sámi On the right – Ter Sámi

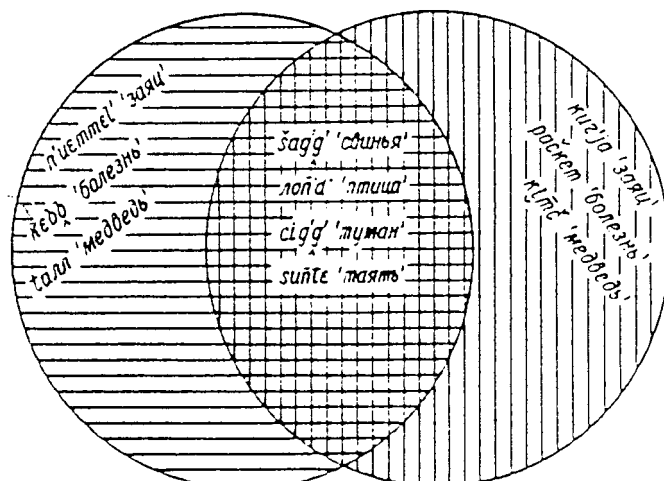
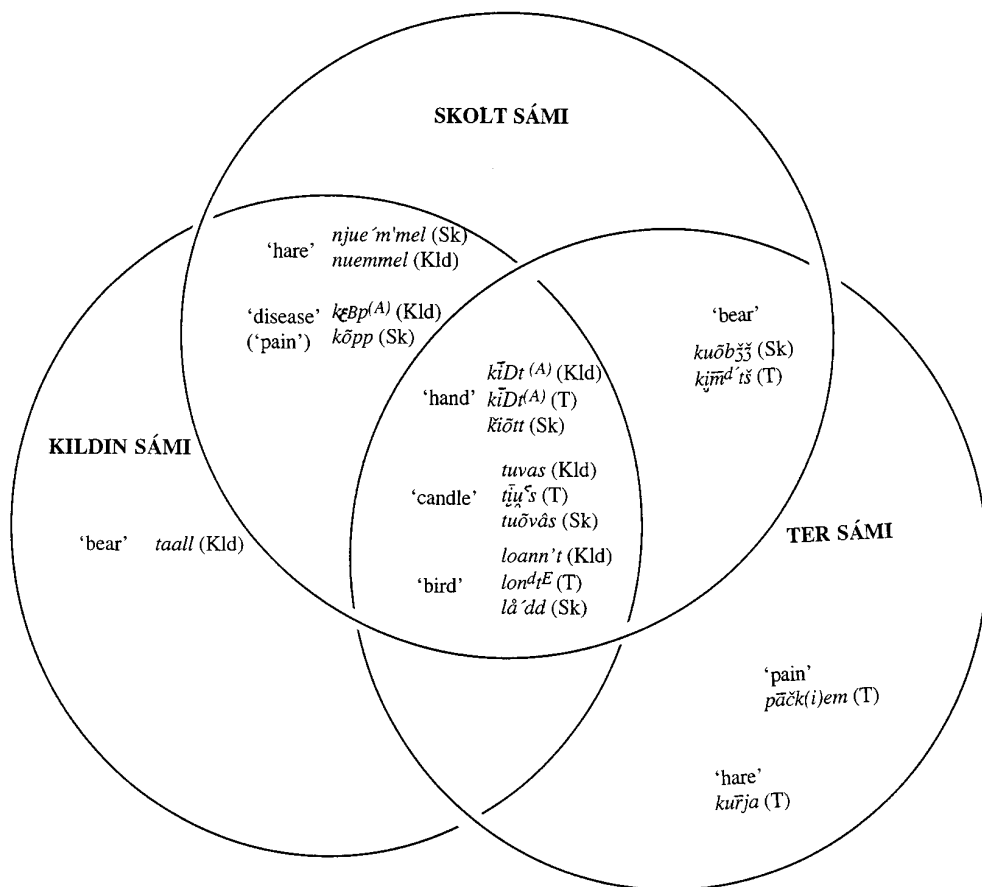

Diagram 2. Vocabulary Correlation between the Kildin, Ter and Skolt Sámi languages

and *kimm^dtš* (T) and has its counterpart in Northern Sámi *guovža*, but Kildin Sámi has its own term *taall*, which can be etymologically connected to *Stääll* (SK) or *Stállu* (NS) that is the name of an ill-natured and dangerous giant well known in the Sámi narratives all over Sámiland. Thus, there is a diversity of relationships between different Sámi languages, not only between that of the eastern Sámi group, but also between some eastern Sámi languages and Northern Sámi. Especially the fact that the most eastern Ter Sámi has some lexical features in common with the Northern Sámi language is of a great interest for Sámi language history.

When speaking about special characteristics of the eastern Sámi languages, language contacts should be mentioned. The territories of the eastern Sámi have historically belonged to the sphere of interests of many states. This required that the eastern Sámi should have a good command of different foreign languages. Since the earliest days it was necessary for the eastern Sámi to know Russian, Finnish/Karelian or Norwegian/Swedish in order to be capable of handling taxation, business and affairs with the authorities. Language contacts have left their stamp on the vocabulary and even syntax of the eastern Sámi languages. The relationship between Sámi and Finnish/Karelian is of special interest. The Finnish linguist Arvid Genetz, who studied the easternmost Sámi languages at the end of the 19th century, noticed that especially the Kildin Sámi vocabulary has very much in common with that of the Finnish language (see Genetz 1878, 1891). As yet there has been done very little research in this field.

The relationship between Russian and the eastern Sámi languages is of a different kind. The influence of Russian became quite strong with the Orthodox missionary activity that started first in the southern parts of the Kola peninsula and reached its northern coasts at the close of the 15th century. Among the Sámi of the inland the Orthodox Church did not gain ground until the 18th century. In the 1880s the Russian Church began to establish parish schools in the eastern Sámi area. At most church schools the language of instruction was Russian. Only a parish school of *Paaššjokk* (Pasvik) was an exception. In this school Skolt Sámi was taught by a priest K. Shchekoldin; after learning the Sámi language he translated the Gospel according to St Matthew into Skolt Sámi (1884) and published a primer in Skolt Sámi in 1895. Thus, in the late 19th century knowledge of Russian became more necessary for the Sámi than ever before, not only for use in business, for taxation needs or in their encounter with the church, but also in order to have the possibility to receive general education. The emphasis given by parish schools to the learning of Russian and to church services in Russian, as well as the continual dealings of Sámi with the Russian-speaking population, had a lasting effect on the vocabulary and syntax of the Sámi language. There was a great influx of loan-words from Russian into the eastern Sámi languages, i.e. the Skolt, Kildin, Ter and Akkala Sámi varieties. The Sámi vocabulary for use in church liturgy and ceremonies is all derived from Russian (Sergejeva 2000).

Sámi language in use

Up to the beginning of the 1980s the eastern Sámi languages were first and foremost spoken at home. During the last 50-80 years the position of the eastern Sámi languages has worsened. In Russia, for instance, even the Sámi of the older generation might now find it laborious to speak Sámi. Those who are around 30 years old have mainly a passive knowledge of the Sámi language. Full command of the Sámi language is rarely found among the young Sámi today.

The current language situation among the Skolt Sámi in Finland was described in a sociolinguistic study done by Anni Linkola in 1996 at the University of Helsinki (Linkola 1996). Generally speaking, the Skolt Sámi language situation has very much in common with that of the Sámi languages in Russia. The old generation, i.e. those born in the 1930s and 1940s have experienced great pressure from the dominant culture. Some refused to acknowledge their Sámi background or – e.g. in the Soviet Union – were forced to abandon the Sámi language and learn Russian. Wishing ”the best” their children Sámi parents in Russia urged them to speak Russian, whereas the Skolt Sámi in Finland wanted their children to speak Finnish. The intention of the parents was that their children should learn to ”survive” with the requirements of the majority, not to keep up and strengthen their own culture (Semenoja 1995). It is interesting to tell a story of one 50-year-old Sámi woman who was born in *Luujaavv’r*. She said that her parents worked in the tundra and spoke Sámi fluently but wanted their children to speak Russian. The woman was the oldest child. Now she speaks Sámi, but her sister, who is 35 years old, does not even understand Sámi.

Preservation and further development of the Kildin Sámi language

The constant contact of the eastern Sámi with the majority Russian population and mixed marriages have led to the spread of the Russian language in all aspects of life: at work, in social contacts, and even in the family. One of many conditions to preserve and develop the Sámi language is to strengthen its public functions. There is a lot to do on the local level in order to preserve, enrich and develop Kildin Sámi, but there are also activities which could be done in cooperation with the Nordic countries.

First of all Sámi has to be taught in kindergardens and schools that promote development of national identity. The Kildin Sámi

language has been taught in several schools since the 1980s. However, a method of teaching Sámi in schools is Sámi as a foreign language; in addition, Sámi has been taught only in the first three grades. In order to promote and develop Sámi language, teaching has to be a school subject on all levels starting from the first up to the last grade, but there is need for school textbooks in Sámi. Preparing and publishing such material has been very difficult. Besides the financial and technical problems, there is also need for methodical and linguistic help for those who are working with the textbooks.

Highly educated teachers specializing in teaching Sámi are needed. In order to train such specialists there is need for special courses in the Sámi language/languages in some Russian universities and high schools, such as the Murmansk Pedagogical College or the St Petersburg Pedagogical University. One possibility is to train the eastern Sámi students at the University of Tromsø or at the Sámi College in Kautokeino.

Furthermore, publication of books in the eastern Sámi languages should be increased for different age and social groups. There are eastern Sámi writers, and some books have been published in Sámi (see Sergejeva 1995c). There is need for professional editors, for people who command Sámi very well. As to the technical side of publishing, cooperation with the publishing houses in the Nordic countries could be fruitful.

All work on the development, protection, standardization and enrichment of Sámi should be led and directed by a special Language Committee, which has to include specialists who have a good command of their native language. Nowadays efforts are made to establish a Sámi Language Committee attached to the Sámi Parliamentary Council, which will deal with Sámi language issues across the national borders. This work must make international Sámi language-political cooperation productive. The eastern Sámi political organizations founded in Russia and Northern Finland should be asked to find representatives of each Sámi language for the Committee. It is worth mentioning that in Russia work with the Sámi language outside the school system – publications in Sámi for adults, TV and radio programs, language courses for adults etc. – seems to be a more easy task for international Sámi language-political cooperation, because it will not be limited by the Russian Education Law.

In order to publish books, magazines, dictionaries etc. one needs computers nowadays and — in the case of Kildin Sámi — a special computerized font with the Kildin Sami Cyrillic-based characters. At the time such a font has already been developed for Macintosh-computers by Michael Everson in Ireland; and a proposal concerning the use of some Cyrillic Sámi characters in the IBM-system is sent to the International Organization for Standardization. There are also fonts for Kildin Sámi developed by some linguists studying Sámi languages. At the time one can already write and print writings in Kildin Sámi, so computerizing of the eastern Sámi area may be carried out soon.

Courses in Sámi for youths and adults are also desirable. Many Sámi of different ages aspire to study Sámi. At present there are such courses organized in Murmansk and *Luujaavv’r* with financial support of the Norwegian Sámi Mission (Norges Samemisjon), but there are no textbooks aimed at those who want to improve their knowledge of Sámi. There is also need for computers, copying machines as well as financial and methodical help.

The amount of Sámi radio programmes should be increased. The local *Luujaavv’r* radio broadcast programmes in Sámi for about a half an hour each week up to the summer of 2000. At the time this article was written, the *Luujaavv’r* local radio was closed for lack of financing. Hopefully something can be done through the international Sámi cooperation in order to restore the Sámi radio to life.

One of the tasks nowadays is recording and linguistic study of the eastern Sámi dialects. It is a task for universities and linguists. The eastern Sámi languages are waiting for competent researchers. However, a researcher has to take into consideration the ethical side of the research: the policy of the previous research that took advantage of the material gathered among the indigenous peoples and gave nothing back to them was a policy of simple use of the indigenous peoples as objects of study. Nowadays the policy of decolonisation is gaining ground all over the world. The National Cultural Centre founded in *Luujaavv’r* has started collecting the recorded materials in the Sámi language in order to preserve the language for future generations. The aim is to create a phonoarchive which could be used by schools, teachers, writers, journalists, researchers etc. Scholars can — and are expected to — make their contribution to the Sámi phonoarchive if they will keep in mind the wish of the indigenous people to respect cultural and linguistic heritage.

Kildin Sámi is a school subject in primary schools, and some articles and books are occasionally published in this dialect. As a result of the opening of the borders, the Sámi on the Russian side are now involved in international Sámi cooperation. Participation in the Sámi language-political cooperation, international support of the Sámi projects, training of the eastern Sámi specialists, linguistic studies – are some of the ways to preserve and develop the eastern Sámi languages.

References

- Genetz, A. (1878) *Matkamuisteluksia Venäjän Lapista*. *Suomen Kuvalehti* 26, 50, 68, 87, 107, 116, 328, 339, 374.
- (1891) *Kuollan Lapin murteiden sanakirja ynnä kielinäytteitä/Wörterbuch der Kola-Lappischen Dialekte nebst Sprachproben*. Helsingfors.
- Geografičeskij slovar' Kol'skogo poluostrova* (1939) Volume 1. Leningrad.
- Itkonen, T.I. (1958) *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja*. Helsinki.
- Kert, G.M. (1971) *Saamskij jazyk (kil'dinskij dialekt): Fonetika, morfologija, sintaksis*. Leningrad.
- Korhonen, Mikko (1981) *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki.
- Linkola, Anni (1996) *Koltansaamen nykytilanne vähemmistökielenä Suomessa: Pro gradu -tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomalais-ugrilainen laitos.
- Niemi, E. (1994) Østsamene – ressursutnyttelse og rettigheter. In *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv: Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget*. (NOU 1994:21). Oslo: Statens Forvaltningstjeneste, Seksjon Statens Trykning. 299-350.
- Rantala, Leif (1994) *Samerna på Kolahalön: Deras situation i dag*. SUSA 85, 200–204. Helsinki.
- (1995) The Russian Sámi of Today. In Bjørklund, I., Møller J.J. & Reymert, P.K. (eds.). *The Barents Region*. Tromsø, 56–62.
- Sammallahti, P. (1998) *The Saami Languages: An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Semenoja, M. S. (1995) Suomen koltasaamelaiset. In Saarinen, T. & Suhonen, S. (eds.) (1995) *Koltat, karjalaiset ja setukaiset: Pienet kansat maailmojen rajoilla*. (Snellman-instituutin A-sarja 19/1995). Helsinki, 82–90.
- Sergejeva, J. (1995a) The Situation of the Sámi People in Kola. In Gayim, Eyassu & Myntti, Kristian (eds.). *Indigenous and Tribal*

- Peoples Rights, 1993 and after.* (Juridica Lapponica 11). Rovaniemi, 176–188.
- (1995b) Kuolansaamelaiset: menneisyys ja nykyisyys. In Saari-
nen, T. & Suhonen, S. (eds.). *Koltat, karjalaiset ja setukaiset: Pienet
kansat maailmojen rajoilla.* (Snellman-instituutin A-sarja 19/1995).
Helsinki, 67–82.
 - (1995c) Oktjabrina Voronova, The First Kola Sami writer. In Tuo-
himaa, Sinikka, Työlähti, Nina & Fyhn, Asbjørg (eds.). *On the
Terms of Northern woman: Articles Written by women Researchers in
Finland, Norway, Russia, Samiland and Sweden.* (Femina Borealis
Publication. Series Number 1), 148–152.
 - (2000) The Eastern Sámi: a Historical Account. In *Acta Borealia:
A Nordic Journal of Circumpolar Societies.* (Tromsø Museum, Uni-
versity of Tromsø). Oslo. (in the press).
- Shchekoldin, K. (1884) *Gospoda mij Iisusa Khrista Pas' Evangelie
Matveest' Same kille.* Arhangel'sk.
- (1895) *Azbuka dl'a loparej, zhivushchikh v Kol'skom uezde
Arhangel'skoj gubernii.* Arhangel'sk.

North Saami and majority languages

Tuomas Magga

Introduction

Traditionally we Saami have been used to the idea that changes in society just take place, and we cannot do anything about that. Maybe this attitude is mostly due to the fact that there never was anything like an independent Saami state or even self-governing Saami district in any of the majority states we live in. During many centuries various state officials and clergymen were the ones to impose duties and obligations on the Saami minority, and the Saami did not have options: they had to obey. Luckily they had their refuge in their vast wildernesses, where they could stay long times out of the reach of the officials.

The same attitude of resignation can also be traced in language matters. It was clergymen and missionaries who first took care of the literal use of the Saami language. Later when Saami became an interesting object of research, the linguists were members of the majority populations. The Saami were only good to serve as informants and provide research material. As time went on, the literal use of our native language became more usual among us Saami, but still the conditions were, by and large, dictated by majority experts. Of course, majority experts had, in addition to interest, a lot of good will towards the Saami.

If one wants to examine any variant of Saami, it is almost inevitable that it must be done, to some extent at least, in contrast to one or more majority languages. This is true not only in a socio-linguistic context but when taking into account purely linguistic matters as well because the people of this area have a common history. In this lecture I am going to deal with the case of the North Saami language. Its situation is special in some respects, but in some others it has a lot in common with other Saami languages.

Saami languages

Saami is a Finno-Ugrian language. Finnish, Carelian, Ingrian, Veps, Vot, Estonian, and Livonian are its closest cognate languages. A few decades ago it was customary to talk about one Saami language which consists of various dialects. As we Saami had our national revival about three decades ago (from the end of nineteen sixtees), we preferred to start talking about many Saami languages instead of many dialects. Obviously it is no good for the identity of any nation or ethnic group to speak only a dialect. Behind this feeling there is the fact that our language was badly neglected, even oppressed in those times. Saami school children heard at school that their language is no real language at all. Finnish, Swedish, and Norwegian were real languages, and of course German and English. It is understandable that we Saami as well wanted to have a language of our own. For example, the Inari Saami people did not want to speak the Inari dialect of common Saami, but the Inari Saami language, and neither did the Skolt Saami want to speak the Skolt Saami dialect, but the Skolt Saami language. If this sounds extraordinary, we may just think of why Swedish, Danish, and Norwegian are separate languages and not dialects of a common North Germanic language.

All of a sudden we were in a situation where we had ten or so Saami languages, six of which have standardized orthographies by now. All these languages are small, and the four varieties which do not have standardized written forms are spoken only by few elderly people. North Saami is the biggest of these small languages. According to a popular estimate the number of the North Saami speakers is somewhat lower than 20000. Maybe almost 80 % of all speakers of Saami have North Saami as their mother tongue. The North Saami speakers live in three countries, which makes our language situation both problematic and challenging.

It is easy to imagine that such a small language minority, which moreover lives in three countries, faces serious difficulties in promoting its language situation. We do not have to go far back in time to see this. It is obvious, too, that any language without a "homeland" of its own is much more vulnerable to the pressure from outside than are the languages which are official languages of a native state. The Saami language is not sheltered by the law in the same

way as the majority languages in Finland and Scandinavia are, even though some improvements have been made: in Finland we have the Saami language law from 1991, and in Norway they have the language paragraph in the Saami law from 1987. The Saami language law in Sweden came into force in 2000.

The North Saami area

The North Saami area extends over the northernmost parts of Sweden, Norway, and Finland. Geographically it is almost as large as the area of all the other Saami languages together in Finland, Sweden, Norway and in the Kola peninsula in Russia. In looking at the language map of Saami one realizes immediately that the borders in Saami land were drawn on other premises than in taking the living conditions of the Saami into consideration.

Traditionally the reindeer Saami spent summers on the Norwegian coast, but in the winter they used to live in the mountains and woods of the inland. Up to the Second World War the ancestors of the present-day Swedish reindeer Saami used to migrate to the coast. On the other hand many reindeer Saami who most of their time lived in Denmark-Norway, spent two or three winter months in the woodlands of Sweden-Finland. Similarly many reindeer herding families that spent most of their time in the area of Sweden-Finland migrated to the coast for the summer. All this had its effect on the language situation, because the Saami had some contacts with officials and clergymen in addition to the local population wherever they lived.

Actually there are only two state borders where language boundaries coincide, and even there the coincidence is more or less theoretical. The eastern boundary of North Saami in Sweden goes from Muonio to Övertorneå/Ylitornio along the Finnish-Swedish border, but in practice Saami is not spoken in the border area. The eastern boundary of the North Saami variant of the Saami, who migrated from the north and west to the area that nowadays is Sodankylä municipality, coincides with the Finnish-Russian border. Hardly any Saami-speaking people live in these border areas.

It can be stated that the North Saami area has been and still is a very "international" region. It is therefore not surprising that the North Saami language itself is international to some extent.

History of literary North Saami

The literary history of Saami goes back to 1617, when the first books were published in Saami in Sweden. The books (*ABC Book på Lappiska Tungomål*, "ABC book in the Saami language" and *En litten sångbook*, "A small songbook") were translations from Latin and Swedish. The Swedish pastor Nils Andersson (Nicolaus Andreae), who translated them did not master Saami well. There were features from several Saami dialects in the translations, which was typical for the translations into Saami in general for a long period of time. From 1617 on up to the middle of the nineteenth century almost everything that was printed in Saami was in translation. The texts that were published were almost exclusively first readers, catechisms, Church handbooks, parts of the Bible, and sermons or other religious texts.

Because several dialects were usually mixed in translations, it is difficult to say when exactly the first texts in North Saami came out. The first Saami to write and publish other than religious and educational texts in their native language were all North Saami: Johan Turi in Sweden (*Muitalus sámiiid birra*, "A story about the Saami" 1910), Anders Larsen in Norway (*Beaiveálgu*, "Daybreak" 1912), and Pedar Jalvi in Finland (*Muohtačalmmit*, "Snowflakes" 1915).

It took a long time, however, before publishing a book in Saami was no more a very special event, but rather a sign of normal literary activity. In this connection the role of various orthographies must be mentioned. There have been many orthographies for the North Saami language during many centuries, the creators of which were Danish (Rasmus Rask) or Norwegian (Knut Leem, Nils Vibe Stockfleth, Jens Andreas Friis, and Konrad Nielsen), and Finnish (Erkki Itkonen and Paavo Ravila). If there ever was an intention to create an orthography that would be useful for the Saami themselves, it cannot be traced in these orthographies themselves, possibly with the exception of the one created by Friis. His orthography was the one that is used in the Bible that was published in 1895 in Norway, and in the spiritual news magazine *Nuorttanaste*. Otherwise the orthographies were primarily meant for non-Saami students and researchers, who were interested in learning the sound system of the language. As I have pointed out another connection, the orthographies mentioned here can be learnt only

through the sound system of Norwegian. It is no wonder that many Saami have found it difficult to write in their native language.

There are other reasons for the difficulties that we Saami used to meet and will meet in writing our language, too. As is generally known, we Saami have been regarded as intellectually inferior to the majority people. Because we did not have many opportunities to learn literal skills in our native language, the only experts in literal Saami were outsiders. And since in Europe literal language skills have almost always been regarded as something higher than oral facilities, we Saami felt that we are no good in all aspects of our language use. I remember having heard comments like this from the people who were of the age of my parents: "I know only how to speak Saami, but such and such a Finn knows how to read and write Saami." This attitude of feeling inferior in one's own language is deeply rooted among the Saami.

We Saami are extremely shy about writing our native language. There is not only one reason for this. One of the reasons is the fact that the sound structure of North Saami is very complicated. Another reason is that the present orthography seems to be too elaborate for common use. In another connection I have called this "orthographic overloading". Still one reason, which is closely linked with the ones just mentioned is the fact that dialectal differences in North Saami are considerable, especially the way of writing.

Different language families

A very interesting and meaningful language boundary crosses the North Saami language area, namely the border that divides majority languages into Finno-Ugrian and Indo-European language families. In the Saami land in Finland the definite majority language is Finnish. Although Swedish is the second national or official language of Finland, it won't be heard in the Saami land at all. In Sweden and Norway, on the other hand, the majority languages belong to the Northern Germanic branch of the Indo-European languages.

In trying to promote the use of the Saami language this boundary has not always been taken into account, but it really has a very central meaning. Saami and Finnish are related languages, and both use a lot of inflection. Norwegian and Swedish are not related with

Saami, and they use preposition constructions rather than inflection. Since both majority language groups affect Saami, it is to be expected that the effects differ markedly from one another. In this paper I am going to give some examples of what kind of effects each language exercises on Saami and how these things affect the whole language situation. Of course I cannot go into many details now, but some examples seem to be necessary.

The language situation of the North Saami has changed a lot during the last hundred years or so. At the beginning of the 20th century rather few people knew how to speak the majority language of their country. This can be read e.g. in the letters by the Saami writer Johan Turi, who lived in Sweden. It is documented that up to the Second World War almost all Kautokeino Saami knew only their native language, and they needed an interpreter to communicate with the Norwegians. In Finnish Lapland the Saami who lived in the sphere of influence of the main roads learned the majority language already at the beginning of the century, while especially the Utsjoki Saami were monolingual much longer. I have described the language development of my home village Guhtur/Kuttura in Inari municipality from the end of the 19th century up to the present time in another publication.

Maybe because our literary tradition consists mainly of translations from Scandinavian languages, the effect of Swedish/Norwegian is so pervasive in North Saami. Here one can see traces from the old way of thinking according to which the structure of all languages used to be alike, but some languages have deteriorated in that their grammars have changed. Spiritual texts and especially the Bible that came out in 1895 obviously gave a model for many a Saami writer how good Saami texts should look like. The translating process of the Old Testament provides an illustrating example of this. The translator Lars Hætta, who himself was a Kautokeino Saami, got an instruction from his supervisor Jens Andreas Friis to aim to word-for-word translation. Although Hætta's language was especially good, the structure of Danish/Norwegian is seen clearly in his translation.

Focus on literary Saami

As I mentioned before, the early Saami orthographies were not meant to be used by the Saami but by majority language students

and researchers. One of the early attempts to make the written language the real property of ordinary Saami was made in Finland, when Paavo Ravila made a proposition for a North Saami way of writing. His proposition consisted of a simplified version from the scientific orthography of Konrad Nielsen. The so-called orthography of the Enlightenment Association for Lapland was created on the basis of Ravila's proposition, and it was in use in Finland up to the time when the common Nordic orthography was taken into use in 1979.

The language boundary between Finland on the one hand and Norway and Sweden on the other became a political border as well after the Second World War. Some Finnish lappologists summoned a meeting on the Finnish-Norwegian border at the end of the nineteen forties to devise a common way of writing for North Saami. The meeting was a failure, because the Norwegian participants were forbidden by their government to improve communication and cooperation between the Finnish and Norwegian Saami. On the contrary, a new orthography that differed markedly from the one that was used in Finland was promptly created for the Saami in Norway and Sweden (the Bergsland-Ruong orthography). It was in use up to 1979.

Language was an essential element in the national revival of the Saami from the end of nineteen sixties. It was thought necessary to have a common way of writing, because literal communication was becoming increasingly important among the Saami. There was little literature written by the Saami in our mother tongue, and one of the obstacles was differences between the prevailing orthographies. (There was still another unofficial way of writing in use, namely that of Friis. It was used mainly in the Christian news magazine Nuorttanaste in Norway.)

There was a debate that lasted several years on what the new common orthography should look like. This debate took place mainly in Saami newsmagazines and papers (Sápmela? in Finland, Samefolket in Sweden, Ságat and Nuorttanaste in Norway). Other forums were Saami meetings, especially the Nordic Saami conferences. A very positive thing was the activity many ordinary Saami showed on how their language should be written. It was quite a general notion that we were living historic moments. Actually it was the first time in our history that it was we Saami who decided something about our own language. Another thing is that the new

common orthography came to be a faithful copy of the scientific orthography of Nielsen.

A negative side in this language debate was the fact that orthographic questions were too much to the fore. It became quite a general notion that if only a common way of writing is agreed on, all or at least most language problems we were facing at the time would have been solved. This attitude still prevails, to some extent. Quite frequently one faces a situation in which the ability to write correctly in orthographic terms is equaled to the ability to use the language correctly in all literary respects. This has led many writers to neglect questions of word formation and syntax, as if they would be solved by orthographic correctness. It is not too difficult to find a Saami text which is written orthographically quite correctly, but which is almost totally unintelligible. Here we come to the effect of the majority languages especially on the syntax. Some texts that are written in Sweden and Norway may be difficult to understand for the Finnish Saami, and sometimes Swedish and Norwegian Saami have a hard time in trying to understand texts that are written in Finland.

Old loanwords

In the years not too far in the past it was common to talk about contamination when one referred to loans from another language. This term implicated that linguistic loans made a language less pure, and that there are languages which are not contaminated by foreign elements. Maybe there are so isolated areas that their languages are not affected by the forms of speech from outside. The living areas of the Saami, on the other hand, have never been isolated from the rest of the world. In spite of the fact that we live in the far north (seen from Europe), we have had contacts with Finns, Russians, Carelians, Nenetses, Swedes, Norwegians, Icelanders, and traders from many other regions as well. Is our language contaminated by foreign elements, then?

As the form of life of a group of people or a nation changes, it is necessarily seen in the vocabulary of the language of those people. We Saami are no exception. For example, when small farming was adopted by the Saami of the Atlantic coast and some inland regions in Sweden, not only the domestic animals were adopted

from the neighbouring Scandinavians but their names as well: *ku/ko* > North Saami *gussa* "cow", *okse* > *vuoksa* "bull", *sau* > *sávza* "sheep", *vær* > *vierca* "ram", *hest/häst* > *heasta* "horse". As can be seen, Scandinavian monosyllabics have become bisyllabics according to the most usual Saami word form. Pronunciation of old loan words follows the rules of that of native words. Hardly anybody would claim that North Saami is contaminated because of these old loans.

In the following I am going to explain in some detail the effect of Norwegian and Swedish on the one hand and that of Finnish on the other on North Saami. Although the effect is considerable, the situation is not alarming just now. Five or ten years ago we were really facing a threat that North Saami would split into two, namely into the variety that was spoken and written in Norway and Sweden and into the one that was used in Finland. That was before many of us North Saami realised that our language is in danger if we go on taking majority language elements almost without any control. Nowadays various schools, research centers, and universities are working in a goal-oriented way to change this development. One of the most important fields where we are working for this goal is the Bible translation project, which is carried out as a Norwegian-Swedish-Finnish cooperation.

New loanwords

As we all know, during the past twenty or thirty years a lot of new terms have emerged in many fields of life. Many of them have been taken from Latin or Classic Greek or they are formed according to the elements and word formation rules of these languages. Some are loans from "big" languages, here in Europe first of all from English. Quite usually new loan words bring along too much from the language they are taken from, which may cause irritation among those who try to take care of the purity of their native language. – By the way, the effect of English on Saami is minimal, maybe because the majority languages of our countries seem to form a kind of protective wall against it.

Creating new words, for example for the needs of modern technology, in Saami has been and still is a big challenge. It might have been possible to take most of these words from majority languages

or via them, but since the amount of the terms needed is so immense, the entire nature of our language would have changed. To accept the challenge a number of Swedish, Norwegian and Finnish linguists at the beginning of nineteen seventies held a meeting in Utsjoki, in which they formed new words and terms and published a list of them. Already earlier Erkki Itkonen had published tentative word lists in the news magazine *Sápmelaš*. Some of those words have taken their place in the language, e.g. *šleadga* "electricity" (although a loan *elektrisitehta* and semi-loan *elfápmu* or *elefápmu* from Norwegian/Swedish are in use as well). North Saami has a very productive and variable system of word formation, and this quality has been cultivated by the persons who have been working to promote the use of Saami. It can be stated that if new terms can be formed by using native elements, the very nature of the language will be protected. As far as I understand, the native nature of North Saami is preserved even when we speak or write about e.g. computers, laws, modern vehicles, and so on. The fact that we have been able to adapt our native language to new situations is another indication of the life force of our culture.

Strangely enough, North Saami more readily takes loan words from Norwegian (and Swedish) than from Finnish. Especially Norwegian verbs easily cross the language boundary, e.g. *prente* > *prentet* "print", *komparere* > *kompareret* "compare" (although there is a native word for this; quite often ad hoc loans tell us much more of the speaker than of the situation of the language), *parkere* > *parkeret* "park". This is due to the fact that in North Saami there is a bisyllabic contracted verb type, which gives a model for the loans, e.g. *feret* "behave, act". Traditionally North Saami does not have trisyllabic, quadrisyllabic or pentasyllabic contracted verbs, but since the basic verbal system is maybe too limited, it seems warranted to include this verb type, e.g. *turistet* "sell souvenirs", *kopieret* "copy", *tyranniseret* "tyrannize". These new verbs are inflected in the same way as the verb *feret*.

A group of new loans is formed of theoretical terms, the meaning of which is not easily or at all to be translated into other languages. Many of these loans are taken via neighbouring or majority languages into Saami, and usually they carry along some of the form they have in the majority languages. Examples: *psykologiija* < Norwegian/Swedish *psykologi* "psychology", *filosofiija* < No./Swe. *filosofi* "philosophy", *vearba* < "verb". Quite frequently the pronun-

ciation is adapted in the cases in which there are sounds or sound combinations unfamiliar in Saami in the loanwords, as can be seen even in the examples above.

There is a curious difference in the way some loans come into North Saami that is spoken in Finland and into the varieties that are spoken in Norway and Sweden. Let's take just one example, the word "boot". The Finnish Saami have taken the word from Swedish/Norwegian *stövel/stövel* > *stevvel*, while Swedish North Saami have taken it from Finnish *saapas* > *sáppat*, pl. *sáppahat*. It is good to know that Finnish is widely spoken in the Swedish North Saami area. An explanation here could be willingness to avoid too close a resemblance to the majority language. This is obvious in Finland, where the majority language is related with Saami. Quite evidently people do not usually recognize the origin of a loan, especially in cases in which a loan is not quite recent.

A very typical loanword type from Swedish/Norwegian are nouns and verbs with a prefix. As an inflectional language North Saami traditionally contains only few words of this type. An evident reason for taking these into North Saami is our literal tradition and especially the texts that were translated not only word-by-word but morpheme-by-morpheme. Especially spiritual translations consisted a lot of nouns and verbs with a prefix, because the translators wanted to be sure not to make any changes in the content. This tradition is still living both in literary translation and oral interpretation. Since the tradition is hundreds of years long, we have some nouns and verbs with a prefix that have to be considered an intergal part of North Saami. Examples: *badjelgeahčcat* "look down on", Swe. *förakta*, No. *förakte*, su. *ylenkatsoa*, *bajásčuožžileapmi* "resurrection", Swe. *uppståndelse*, No. *oppstandelse*, Fi. *ylösnousemus*, *russi-inávlet* "crucify", Swe. *korsfästa*, No. *korsfeste*, Fi. *ristiinnaulita*, *ovd-dasvástádu* "responsibility", Swe./No. *ansvar*, Fi. (*edes*)*vastuu*. These words cannot be split into two, maybe with the exception of *russi-inávlet* = *návlet russii*. Even in these few examples one can see that influence from majority languages can be direct or indirect. Quite often Finnish imposes a similar effect to that from Norwegian and/or Swedish, which is due to the strong effect from Swedish on Finnish during many centuries.

There are a lot of newer prefixal loans from Norwegian and Swedish which cannot be regarded either as necessary or formally warranted. Examples: *mielbargi* "fellow worker" < Swe. *medar-*

betare, No. *medarbeider*, *oasiváldit* "take part in" < Swe. *deltaga*, No. *delta*. As a rule there are already good words or expressions to cover the meaning of these new coinages: fellow worker would be *bar-goguoibmi* and take part is *váldit oasi*. There seem to be at least two factors in forming prefixal words in North Saami: one is an uncritical attitude towards the structure and word formation of a majority language (and towards that of one's own language), another is simply slovenliness.

Phrase loans

There are quite variable cases which fall under the heading "phrases", and maybe it is not possible to make a clear distinction between phrase loans and syntactic loans. In this paper, however, I try to deal with them separately. Different effects from Finnish on the one hand and Swedish and Norwegian on the other are usually quite evident in phrase loans. However, the number of Swedish-Norwegian phrase loans is considerably bigger than that of Finnish loans. Examples: *Johanas-evangelium* "gospel acc. to John" < No. *Johannes-evangelium pro Johanasa evangelium*; *man buorre lea go don gávdnot* "how good it is that you exist" < Swe. *hur bra det är att du finns*, No. *Hur bra det er at du finnes pro man buorre lea ahte don leat (dás, dán máilmmis)*. The word *gávdnot* of the last example can only be used in the meaning that something or somebody is really found (after having been lost or in an unknown place).

One of the most obvious Swedish/Norwegian effects on North Saami is the use of preposition structures instead of illative, locative, and genitive-accusative. Here again literal tradition is a strong factor, but the daily use of both languages by many Saami has its effect, too. Examples of a traditional phrase with a preposition structure could be *oskut Ipmila ala* "believe in God" < Swe./No. *tro på Gud* pro *oskut Ipmilii and rohkadallat Ipmilii* "pray to God" < No. *be til Gud* pro *rohkadallat Ipmila*. More modern cases are *joatkit boazodoaluin* "go on with reindeer herding" < Swe. *fortsätta med renskötsel*, No. *fortsette med reindrif* pro *joatkit boazodoalu*; *lihkku (riegádan)beivviin!* "happy birthday!" < No. *gratulerer med dagen!* pro *lihkku riegádanbeaivái/-beaivvi!*

Quite a similar case is in the expression *joatkkaskuvla Guovdageainnus* "the sixth-form college in Guovdageaidnu", which

comes directly from the Norwegian expression *videregående skole i Kautokeino*. Here the normal way of saying this would be the use of genitive-accusative instead of locative: *Guovdageainnu joatkkaskuvla*. There is another recent loan in which it is not easy to know why genitive-accusative is used instead of illative: *vástidit gažaldaga* "answer the question". In Norwegian and Swedish the verb *svare/svara* requires the preposition *på*: *svare på ett spørsmål/svara på en fråga*. This new "idiom" is spreading steadily both in speech and writing.

In North Saami the present tense serves to express the future as well, but as the future is expressed with a separate auxiliary verb in Swedish and Norwegian, that became a rule in the old translation Saami. This was confirmed by the fact that Swedish *skall* and Norwegian *skal* closely resemble the North Saami verb *galgat* among other things in having the meaning "have to". Spiritual translations, the Bible of 1895 included, almost as a rule used the verb *galgat* whenever there was the future tense in the original. The Bible Translation Committee, which is working on the Old Testament right now, is trying to expel *galgat* from its use to express the future.

The comparative and superlative are expressed in North Saami by means of inflection, but since in the Scandinavian languages they are expressed with *mer(a)* or *mest* plus positive in most adjectives, the same practice has been taken into Saami as well. Examples: *eambbo dovđđus* "more renown" pro *dovdoseabbo*, *eanemus duhtavaš* "most contended" pro *duhtavaččamus*.

If people think in Norwegian or Swedish when they write, they sometimes use the numeral *okta* "one" in place of the Scandinavian indefinite article *en, et/ett*: *okta dállu bulii ikte Kárášjogas* "a house was burned yesterday in Kárášjohka" < No. *et hus brann i går i Karasjok* pro *Kárášjogas bulii ikte dállu or dállu bulii ikte Kárášjogas*. The numeral *okta* definitely implies that one house was burned, not more. Another thing which is connected with numerals is the use of plural after the numeral two or above, e.g. *golbma muohtaskohtervuovdit* "three snow mobile sellers" pro *golbma muohtaskohtervuovdi*. Only if one is bragging of e.g. the number of reindeer, can the plural form be used after the numeral, otherwise the noun as a rule is in sg. genitive-accusative after the numerals above two.

A recent loan from Swedish or Norwegian is the habit not to inflect person names in a text, e.g. *soai attiiga iežaska raportta ja*

oaččuiga sundis, Røstad Fløtten, ovtta vahku gárvvistit loahpa "they handed their report to District Judge Røstad Fløtten and got from him one more week to finish it". In North Saami it is necessary to inflect the names too (in this case the family name). It is absolutely against the rules of the language to leave the names uninflected, which on the other hand is the rule in Germanic languages.

In Finnish it is quite usual that words that used to be very concrete are nowadays abstract. In North Saami, on the contrary, only few changes of this kind have taken place. One can pretty frequently read sentences like this one: *ášši ađa lea dat, mo dábálaš sápmelaš oaidná eatnigielas* "the core of the matter is the way an ordinary Saami views his/her native language." To be accurate, in this Saami sentence the word *ađa* means "marrow", and it cannot be used figuratively. In the same way *oaidnit* means usually seeing with one's eyes, not viewing e.g. a situation.

Syntactic loans

A very probable syntactic effect of Finnish is the use of long, heavy, and complex clauses. In such cases the writer has been thinking in Finnish and translating the outcome of this process into Saami. One of the factors to make clauses heavy and sometimes even incomprehensible (at least for the Swedish and Norwegian Saami readers) is the habit of beginning a clause with a long adverbial. An example: *mađimuš áiggiid dutkamiin ja soames láhkamearrádušviggamiid ja stuorrajuohkodoaimbajuid oktavuodas lea gidejuvvon earenoamáš fuomášupmi...* "in recent investigations/studies and in the connection of certain legislative aspirations (on the one hand) and general parcelling out of land (on the other hand) special attention has been paid on..." Another factor is beginning a clause with a long attribute: *meahcceguovlluid birastahtti giliid ja ovttaskas dáluid olbmui livččii goit vuoigatvuohta...* "the people who live in the towns and isolated houses around the wilderness areas, however, would have a right to..."

The use of long attributes, which is quite right in Finnish, cannot readily be accepted in North Saami, since the attribute in it is not in congruence with its main word. If, however, long attributes are used according to the model of Finnish, the meaning of the entire clause may sometimes be blurred. An example: *láhkkaaddimis*

ohppojuvvon bearraša meroštallamiid lassin... "in addition to the definitions that are learned in legislation concerning the family..." There is still another effect from Finnish as to the use of attributes: the present participle will be used as an attribute in connection with other qualifiers, e.g. *...mat sáhttet headuštit meahcceguovlluid herkket rihkkašuvvi luonddu* "...which may disturb the nature of the wilderness that is easily damaged".

A partial subject in Finnish will be expressed in the partitive, whereas there is no partial subject in North Saami at all. Obviously this seems sometimes to be a defect, and some writers imitate (knowingly or by accident) the use of Finnish by translating Finnish partitive subjects with the genitive-accusative, e.g. *buotlágan eallimii guoski odda ihtagat riegdáahttet odda sániid ja seammas boares sániid jávket ja odda sániid ihtet* "all kinds of phenomena connected with life produce new words, and at the same time some old words disappear and new words emerge"; *go ráhkaduvvojit plánaid...* "as new plans are being made..."

The effects of Scandinavian languages are even here different. Quite many cases have something to do with the order of words. Emphasizing will be done quite generally in the same way as in Norwegian and Swedish: *lei movttegis Janne, mii roahkkadit...* "it was the unyielding Janne that courageously..." < *det var urokkelig Janne som modig(t)*... This way of emphasizing does not work in North Saami, but must be done in another way. According to the rules of Norwegian/Swedish there is partial inversion in the main clause, if it begins with an adverb or object, e.g. *dál leat sii hutkamin vugiid, gos...* "they are now inventing ways to..."; *rievssahiid áigu son dál vuolgit bivdit* "he thinks to go hunting ptarmigans". Especially the latter effect of the Scandinavian majority languages has such a long tradition that the use of the indirect word order is usual in Norway and Sweden even in speaking, not only in writing.

There is still another type of syntactic effects on the order of words, the reason of which is only indirect. Quite often the objective or adverbial will be placed inside of verbal/predicate without an intention to emphasize them, e.g. *dán rádjai leat beare moaluid sámi teahterii juolludan* "up to this time only crumbs have been granted to the Saami theater". In North Saami it seems to be a rule that splitting the verbal this way means emphasizing the sentence constituents that are placed inside the predicate. This effect seems to be almost exclusively literary, as is the following quotation from

the Bible: *jos don dáhtut, de veaját don muo buhtistit* "if you want, you can make me clean". Here the main clause has an inverted word order (like in Norwegian / Swedish), because it is preceded by a subordinate clause.

One of the effects of the Scandinavian languages is the use of the agent structure that is in the locative case, even though the agent in North Saami (if it is expressed at all) will be arranged in a different way. An example: *N.N. oaidná aivve veadjemeahttumin ahte sáme-teáhter galgá jodihuvvot olbmuin geat eai máhte sámegeiela* "N.N. thinks that it is totally impossible that the Saami Theatre would be led by people who do not speak Saami". This structure was quite usual in old religious texts, but the example above shows that it persists even in modern texts.

There are only few prepositions in North Saami. Some postpositions can be used in prepositional positions as well, but most of them are always used only as postpositions. In the Scandinavian languages, on the contrary, the use of prepositions is predominant. This has led some writers to use a postposition as a preposition, e.g. *borgárbellodagat leat jienastan vuosta deatalaš buoridemiid bušeahτας* "non-socialist parties have voted against important improvements in the budget". Another expression in which the model is taken directly from the majority language is the use of apposition. A couple of examples may illustrate the practise: *eatnamat leat mearriduvvon dego guohtuneatnamin* "it's been decided that the lands will be pasture lands"; NBR 1996 *riikaèeahkkin lei N.N. vuosttaš riikačeahkkin nugo ovdaolmmoš* "the nationwide meeting of NBR in 1996 was the first meeting in which N.N. was active as host".

Concluding remarks

It has been a long process for the North Saami to become aware of the fact that it is not only the majority governments or languages that exercise some effect on our native language, but we can do something ourselves. In the first phase of this development the Saami used to think that our language is really destined to be ousted by majority languages. When some Saami writers emerged, there was enough for them to do with just having writings and books in our language, and they couldn't possibly have a critical eye on the

”purity” of the language they used in their writings. As I mentioned before, this was at least partly due to the fact that the varieties that differed most from Latin and Greek were regarded as deteriorated. Imitating the languages that were ”less spoiled” was regarded as natural, even to raise the level of Saami as well. This may partly explain the almost uncritical acceptance of foreign words or syntactic models.

During the past twenty years or so Saami linguists have pointed out certain negative effects from the majority languages, and obviously writers and media have lent an ear to the warnings. Big challenges still lie ahead, but now we have some reason to be positive, too. The North Saami language will not split into two parts each with the literal tradition of its own. Even though today we may have some difficulties in reading the texts which were written on the other side of the Finno-Ugrian and Indo-European language boundary, the differences are becoming smaller all the time.

I think that one of the most essential measures we have to take (or better, go on taking) is to add knowledge about the importance of taking care of the language we use. We know that quite often these measures are taken quite negatively by language users. That is why they must be made in a discreet way, because we Saami are fed up with those who just notice the mistakes we make in communicating. It should be possible to take care of a language in an encouraging way.

References

- Aarseth, B. (1989). Grenseoppgjørene og konsekvensene av disse for den samiske bosetning i Norge. In: Samiske samlinger XIII, pp. 43-82.
- Itkonen, E. (1951). Suomen tunturilapin kirjakielen kehitysvaiheet. Virittäjä, pp. 169-183.
- Kjølaas, P. O. (1995). Bibelen på samisk. En bok om samisk bibeloversettelse. Det Norske Bibelselskap. Oslo.
- Magga, O.H. (1994). Hvordan den nyeste nordsamiske rettskrivningen ble til. In: Festskrift til Ørnulv Vorren. Tromsø museums skrifter XXV, pp. 269-281. Tromsø museum. Bodø.
- Magga, T. (1994). Giellamolsun ja áddenmiella. Manin Guhtura

- sámit dál suomastit? In: Festskrift til Ørnulv Vorren. Tromsø museums skrifter XXV, pp. 290-9. Tromsø museum, Universitetet i Tromsø. Bodø.
- Magga, T. (1999). Saamelaiset – vähän totta ja paljon tarua. In: Suomen kartasto. Suomen Maantieteellisen Seuran 100-vuotisjuhlakartasto, pp. 126-9. WSOY. Porvoo – Helsinki – Juva.
- Magga, T. (1999). Orthographic overloading and morphological cues in Saami. In: Dieđut 3/99, pp. 13-25. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.
- Magga, T. (2000). The Rise of Language and Ethnic Consciousness Among the Saami. In: Maintenance, Revitalization and Development of Minority Languages. Theoretical Basis and Practical Measures. Sorbisches Institut. Bautzen.
- Muitalusat ja dáhpáhusat Guovdageainnus 2. (1994). Guovdageainnu historjasearvi.
- Sammallahti, P. (1998). The Saami languages. An introduction. Davvi Girji. Kárášjohka.
- Solbakk, A. (1999). ”Galbmasoahti” cakkai sámi ovttasbarggu. Sámi fágačállit ja jorgaleaddjit, miellahttolasttaš 1/99.

Foredragsholdere

Samuli Aikio

forsker i samisk ved Forskningscentralen for de inhemske språken, tidligere bitr. prof. i samisk ved Universitetet i Uleåborg – med doktorgrad fra samme sted – og forsker og avdelingsleder ved Nordisk samisk institutt; skrevet om bl.a. samisk joik, vært med på å utarbeide samisk atlas, og også publisert barnebok basert på gammelt sagn; mange verv bl.a. i Nordisk sameråd, Nordisk samisk språknevnd og Sametinget i Finland.

Harald Gaski

førsteamanuensis/professorstipendiat i samisk litteratur ved Universitetet i Tromsø; forsker spesielt på etnokritikk og urbefolkningslitteratur, og har utgitt bøker og artikler om samisk kultur og litteratur og oversatt samisk skjønnlitteratur til norsk og engelsk.

Nils Øivind Helander

førstelektor i samisk språk ved Samisk høgskole i Norge, tidligere amanuensis ved Universitetet i Tromsø og forsker ved Nordisk samisk institutt; arbeider med nordsamisk syntaks, semantikk, terminologiarbeid og språksituasjon; nestleder i Samisk språkråd i Norge.

Vuokko Hirvonen

førsteamanuensis i samisk språk og litteratur ved Samisk høgskole i Norge; doktorgrad i samisk kvinnelitteratur fra Universitetet i Uleåborg; forsker og underviser i samisk litteratur og folkediktning.

Anne Dagmar Biti Mikalsen

kontorsjef, Samisk språkråd, Norge.

Ellen Inga Olavsdotter Hætta

avdelingsdirektør ved Opplæringsavdelingen i Sametinget i Norge; lang erfaring fra grunnskolen i Kautokeino; tidligere ordfører samme sted; ellers bl.a. deltatt i utredningene *Lærerutdanning – mel-*

lom krav og ideal (NOU 1996:22) og *Samisk lærerutdanning* (NOU 2000:3).

Nils Jernsletten

professor i samisk språk ved Universitetet i Tromsø; har utviklet læremidler i samisk for grunnskole, videregående skole og universitet; vært med på å utrede språklige rettigheter og utvikle ny terminologi, bl.a. som representant i Sametinget og leder for Samisk språkråd i Norge; språklig leder i det nordsamiske bibeloversettelsesarbeidet.

Ole Henrik Magga

professor i samisk språk ved Samisk Høgskole i Norge; doktorgrad på avhandling om samisk infinitivsyntaks og ellers utgitt arbeider om samisk språk og kultur; hatt lang rekke verv, bl.a. som president for Sametinget i Norge, leder i Norske Samers Riksforbund, medlem av Nordisk Sameråd og leder av dets språknemnd, medlem av Verdenskommisjonen for kultur og utvikling.

Tuomas Magga

lektor i samisk på Universitetet i Uleåborg, tidligere seniorforsker ved Nordisk samisk institutt; doktorgrad på avhandling om samisk fonetikk og med kontrastiv lingvistikk og oversettelsesvitenskap som øvrige forskningsområder; medlem i bl.a. prosjektutvalg for ny nordsamisk bibeloversettelse.

Marja-Liisa Olthuis

forsker i enaresamisk ved Sametinget i Finland; utarbeider språklige læremidler (enaresamisk grammatikk, samisk-finsk ordbok); dessuten med i oversettelses- og redigeringsprosjekt, språkrøkt og språkundervisning.

Jelena Sergejeva

forskningsstipendiat ved Universitetet i Tromsø med prosjekt om østsamisk folketradisjon; har arbeidet spesielt med skolte- og kolasamisk kultur, folklore og religion og tatt lisensiatgrad ved Universitetet i Helsinki på avhandling om *Man and Nature in the Skolt and Kola Sami's World View*.

John T. Solbakk

forskningsstipendiat ved Universitetet i Tromsø med prosjekt om *Literature as an Institution in Building up a Modern Culture for a Minority Nation*; tidligere journalist og redaktør i samisk avis, radio og TV og leder av samisk forlag.

Mikael Svonni

dosent i samisk ved Universitetet i Umeå; drevet forskning om samisk språkinnlæring, språkbevaring og språkskifte i historisk perspektiv med doktoravhandling om *Samiska skolbarns samiska. En undersökning av minoritetsspråksbehärskning i en språkbyteskontext*.

NORDMÅL-FORUM 2000 · ”Samisk i et nytt årtusen”

Karasjok 20. – 22. september

Deltagerliste

Aimo Aikio

Sámi Oahpahuiguovddás
Pl. 50
FIN-99870 Inari, Finland
Telefon: +358 16671 209
Telefax: +358 16671 426
E-mail: aimo.aikio@sogsakk.fi

Samuli Aikio, Foredragsholdere
FIN-99980 UTSJOKI, Finland
Telefon: +358 1667 7330
Telefax: +358 1667 7331
E-mail: samuli.aikio@kotimaistenkielentutkimuskeskus.inet.fi

Ulla Aikio-Puoskari

The Northern Institute for
Environmental
and Minority Law
PL 60
FIN-996 01 Sodankylä, Finland
Tel: +358 4008 96957
Fax: +358 1661 8157
E-mail: ulla.aikio@samediggi.inet.fi

Paula Andersson

Finsk afdeling, Københavns
Universitet
Njalsgade 80
DK-2300 København S, Danmark
Telefon: +45 3532 8384
Telefax: +45 3532 8377
E-mail: andersson.paula@hotmail.com

Ravdna Anti

v / Karasjok Barneskole
Niittosjogas 19
NO-9730 Karasjok, Norge
E-mail: anti_ravdna@hotmail.com

Harald Balto

Statens utdanningskontor i Nordland
Postboks 1094
NO-8001 Bodø, Norge
Telefon: +47 7550 0859
Telefax: +47 7552 3502
E-mail: harald.balto@su-no.stat.no

Piera Balto

NRK Sámi Radio
Boks 183
NO-9730 Karasjok, Norge
Telefon: +47 7846 9200
Telefax: +47 7846 9223
E-mail: piera.balto@nrk.no

Susanne Bernth

Berlingske Tidende / Kulturred.
Pilestræde 34
DK-1147 København K, Danmark
Telefon: +45 3375 2277 (a),
3393 2552 (h)
Telefax: +45 3375 2020
E-mail: sbe@berlingske.dk

Anne Dagmar Biti Mikalsen,
Foredragsholdere
Sámi gielleráddi/ Samisk Språkråd
Boks 296
NO-9521 Guovdageaidnu, Norge
Telefon: +47 7848 7788
Telefax: +47 7848 7789
E-mail: anne.dagmar.bitimikalsen@samediggi.no

Nora Marie Bransfjell
Høgskolen i Nord-Trøndelag
NO-7600 Levanger, Norge
Telefon: +47 7402 2744
Telefax: +47 7402 2741
E-mail: nora.bransfjell@hint.no

Malin Bring
IPC
Vestergade 2
DK-1456 København K, Danmark
Telefon: +45 3311 1520
Telefax: +45 3391 1613
E-mail: mhbring@post9.tele.dk

Anne Kristin Bryne
Samepolitisk seksjon, kommunal- og regionaldepartementet
PB 8112 Dep
NO-0032 Oslo, Norge
Telefon: +47 2224 7160
Telefax: +47 2224 9548
E-mail: anne-kristin.bryne@krd.dep.no

Niels Davidsen-Nielsen
Institutt for Engelsk/
Handelshøjskolen
Dalgas Have 15
DK-2000 Frederiksberg, Danmark
Telefon: +45 3815 3173
Telefax: +45 3815 3845
E-mail: ndn.eng@cbs.dk

Ellen Sara Eira
Govdavuohppenjårga
NO-9520 Guovdageaidnu, Norge

Karin Ekström
Nordiska Ministerrådet
St. Strandstræde 18
DK-1255 København K, Danmark
Telefon: +45 3396 0283
Telefax: +45 3393 3572
E-mail: kme@nmr.dk

Birgitta Engman
Foreningen Norden
Box 12707
SE-112 94 Stockholm, Sverige
Telefon: +46 8506 11312
Telefax: +46 8506 11320
E-mail: foreningen@norden.se

Ragnhild Enoksen
Nordlys, boks 54
NO-9156 Storslett, Norge
Telefon: +47 7776 5000
Telefax: +47 7776 7088
E-mail: ragnhild.enoksen@nordlys.no

Aimo Ensio West
NO-9144 Samuelsenberg, Norge
Telefon: +47 7776 5000
Telefax: +47 7776 7088
E-mail: ragnhild.enoksen@nordlys.no

Lena Márjá Farvelund
Muotkenjårga
NO-9730 Kárásjohka, Norge

Kristin Fahlström
Høgskolen i Nord-Trøndelag
Røstad
NO-7600 Levanger, Norge
Telefon: +47 7402 2588
E-mail: kristin.fahlstrom@huit.no

Harald Gaski, Foredragsholdere
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Tromsø
NO-9037 Tromsø, Norge
Telefon: +47 7764 4259
Telefax: +47 7764 4239
E-mail: harald.gaski@hum.uit.no

Máret Guhttor
Kommunal- og
regionsdepartementet
Postboks 812 Dep.
NO-0032 Oslo, Norge
Telefon: +47 2224 7088
Telefax: +47 2224 9548
E-mail: maret.guhttor@
krd.dep.noForsker

Vesa Guttorm
Nordisk Samisk Institut
Boks 220
NO-9521 Kautokeino, Norge
Telefon: +47 7848 8013
Telefax: +47 7848 8030
E-mail: vesa.guttorm@nsi.no

Kjell Herberts
Åbo akademi
Finska kommittén inom European
Bureau for lesser used languages
FIN-65101 Vasa, Finland
Telefon: +358 6324 7152
Telefax: +358 6324 7457

Nils Øivind Helander,
Foredragsholdere
Goalseluodda 3
Boks 92
NO-9521 Kautokeino, Norge
Telefon: +47 7848 7758 (a),
7848 6012 (h)
Telefax: +47 7848 7702
E-mail: nils.helander@samiskhs.no

Vuokko Hirvonen, Foredragsholdere
Sámi allaskuvla
Hánnoluohkká 45
NO-9520 Kautokeino, Norge
Telefon: +47 7848 7743
Telefax: +47 7848 7702
E-mail: vuokko.hirvonen@
samiskhs.no

Kenneth Hyltenstam
Centrum for
tvåspråklighetsforskning
Stockholms universitet
SE-106 91 Stockholm, Sverige
Telefon: +46 816 3093
Telefax: +46 861 9428
E-mail: kenneth.hyltenstam@
giling.su.se

Johanna Ijäs
Samisk Institutt i Tromsø
NO-9037 Tromsø, Norge
Telefon: +47 7764 6519
Telefax: +47 7764 4239
E-mail: johanna.ijaes@hum.uit.no

Trygg Jakola
Statens Utdanningskontor i Finnmark
NO-9815 Vadsø
Telefon: +47 7895 0541
Telefax: +47 7895 0557
E-mail: trygg.jakola@su-fi.stat.no

Per Jernsletten
NRK Sámi Radio
Stálloláttu
NO-9730 Kárásjoka / Karasjok, Norge
Telefon: +47 7846 9239
Telefax: +47 7846 9223
E-mail: per.jernsletten@nrk.no

Nils Jernsletten, Foredragsholdere
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Tromsø
NO-9037 Tromsø, Norge
Telefon: +47 7764 4265
Telefax: +47 7764 4239
E-mail: nils.jernsletten@hum.uit.no

Jouni Kela
Suomen Tietotoimisto / Finnish News
Agency / Rovaniemi
Rovakatu 31 a 10
FIN-96200 Rovaniemi, Finland
Telefon: +358 1631 9599, 4001 03256
Telefax: +358 1631 2537
E-mail: jouni.kela.@stt.fi

Solvår Knutsen Turi
Årran Lulesamisk Senter
NO-8270 Drag, Norge
Telefon: +47 7577 5100
Telefax: +47 7577 5101
E-mail: solvar.turi@arran.no

Per Stefan Labba
Samiskt Språkråd, Sametinget Sverige
Borgargatan 2
SE-962 31 Jokkmokk, Sverige
Telefon: +46 9714 4004
E-mail: per-stefan.labba@same.net

Tuomas Magga, Foredragsholdere
SUOSALO, PL 1000,
FIN-90014 Oulun yliopisto, Finland
Telefon: +358 8553 3481
Telefax: +358 8553 3488
E-mail: tuomas.magga@oulu.fi

Ole Henrik Magga, Foredragsholdere
Sámi allaskuvla
Hánnoluohkká 45
NO-9520 Kautokeino, Norge
Telefon: +47 7848 7751
Telefax: +47 7848 7702
E-mail: ole-henrik.magga@
samiskhs.no

Nils Matti
Sametinget
Bergmästaregatan 6
SE-981 33 Kiruna / Giron, Sverige
Telefon: +46 9807 8030
Telefax: +46 9807 8031
E-mail: information@sametinget.se

Anne-Christine Mortensen
Loankodievvá 2
NO-9520 Guovdageaidnu, Norge

Endre Mørck
Hum.fak. Universitetet i Tromsø
NO-9037 Tromsø, Norge
Telefon: +47 7764 4238
Telefax: +47 7764 4239
E-mail: endre.morck@hum.uit.no

Pirkko Nuolijärvi
Forskningscentralen for de inhemska
språk
Sörnäs Strandv. 25
FIN-00500 Helsingfors, Finland
Telefon: +358 9731 5200
Telefax: +358 9731 5355
E-mail: pirkko.nuolijarvi@kotus.fi

Ellen Inga O. Hætta, Foredragsholdere
Sametinget – opplæringsavdelingen
NO-9520 Kautokeino, Norge
Telefon: +47 7848 4200 (a),
7848 5200 (h)
Telefax: +47 7848 4242
E-mail: ellen.inga.heatta@
samediggi.no

Anne Olli
Finnmark fylkeskommune,
sentraladm
Henry Karlsens plass 1
NO-9815 Vadsø, Norge
Telefon: +47 7896 2052
Telefax: +47 7896 2370
E-mail: anne.ollifinnmark-f-
kommune.no

Carl Christian Olsen
Oqaasileriffik / Sprogsekretariatet
Postboks 980
DK-3900 Nuuk, Grønland
Telefon: +299 3273 44
Telefax: +299 3273 44
E-mail: oqaasileriffik@greenet.gl

Marja-Liisa Olthuis, Foredragsholdere
Sametinget-Finland
Duinvoors 11
NL-2651 XGBerkel en Roderijs,
Nederländerna
Telefon: +31 10511 8945
Telefax: +31 10511 8945
E-mail: hj.ml.olthuis@worldonline.nl

Berit Margerethe Oskal
Sámediggi Sámi Giellaráddi
Postboks 296
NO-9521 Guovdageaidnu, Norge
Telefon: +47 7848 7782
Telefax: +47 7848 7789
E-mail: bmo@samediggi.no

Arnar Páll Hauksson
Kingsvej 17 st th
DK-2630 Tåstrup, Danmark
Telefon: +45 3313 0270
Telefax: +45 3391 1613
E-mail: ruv@centrum.dk

Kirsi Paltto
E-skuvla
Pb. 15
NO-9730 Karasjok, Norge
Telefon: +47 7846 8425
Telefax: +47 7846 8426
E-mail: adm@eskuvla.no

Solbjørg Ravna
Máskejohka
NO-9845 Deatnu Tana, Norge

Mikael Reuter
Forskningscentralen för de inhemska
språken
Sörnäs strandväg 25
FIN-00500 Helsingfors, , Finland
Telefon: +358 9731 5238
Telefax: +358 9731 5297
E-mail: mikael.reuter@domlang.fi

Ninni Kate Rognli
Kommunal- og
Regionaldepartementet
Postboks 8112 Dep.
NO-0032 Oslo, Norge
Telefon: +47 2224 7096
Telefax: +47 2224 9548
E-mail: ninni-kate.rogngli@krd.dep.no

Helena Sahavirta
Kaleva
Pl 130
Fin-99800 Ivalo, Finland
Telefon: +358 4003 97693
Telefax: +358 1666 2043
E-mail: helena.sahavirta@kaleva.fi

Jelena Sergejeva, Foredragsholdere
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Tromsø
NO-9037 Tromsø, Norge
Telefon: +47 7764 5523
Telefax: +47 7764 4239
E-mail: jelena.sergejeva@hum.uit.no

Irja Seurujarvi-Kari
Helsingfors universitet
Finsk-Ugrisk dep.
BP24 (Franzeng. 13)
FIN-00014 Helsingfors, Finland
Telefon: +358 400 876 222 (mobil)
Telefax: +358 9742 98014
E-mail: irja.seurujarvi-kari@helsinki.fi

Jan Skoglund
E-skuvla
Pb. 15
NO-9730 Karasjok, Norge
Telefon: +47 7846 8425
Telefax: +47 7846 8426
E-mail: adm@eskuvla.no

Nils-Olof Sortelius
Sametinget / lulesamisk
språkkonsulent
Bergmästaregatan 6
981 33 Kiruna
Telefon: +46 9807 8030
Telefax: +46 9807 8031
E-mail: nils-olof.sortelius@
sametinget.se

Steen Svava Olsen
Yrsavej 4
DK-8230 Åbyhøj, Danmark
Telefon: +45 8615 4795
Telefax: +45 8675 3135
E-mail: svava@stofanet.dk

Sölvi Sveinsson
Fjölbautaskólanum við Ármúla
Kambvegur 2
IS-104 Reykjavík, Island
Telefon: +354 581 4022
Telefax: +354 568 0335
E-mail: solvis@ismennt.is

Mikael Svonni, Foredragsholdere
Samiska studier Umeå universitet
SE-901 87 Umeå, Sverige
Telefon: +46 90 786 6326
Telefax: +46 90 786 9727
E-mail: mikael.svonni@
samiska.umu.se

Helena Söderlund
Morkullegatan 78
SE-724 69 Västerås, Sverige
Telefon: +46 2202 4116
Telefax: +46 2201 4731
E-mail: helena.soderlund@
hotmail.com

Steffen R. Søndergaard
Nordiska Ministerrådet
St. Strandstræde 18
DK-1255 København K, Danmark
Telefon: +45 3396 0280
Telefax: +45 3393 3572
E-mail: srs@nmmr.dk

Torkil Sørensen
Nordiska Ministerrådet
St. Strandstræde 18
DK-1255 København K, Danmark
Telefon: +45 3396 0332
Telefax: +45 3393 5818
E-mail: ts@nmmr.dk

John T. Solbakk, Foredragsholdere
Rávdojohka
NO-9730 Karasjok, Norge
Telefon: +47 7846 8330 / 9159 0606
Telefax: +47 7846 8427
E-mail: john.solbakk@hum.uit.no

Jaakko Tahkolahti
Helsingin Sanomat
Vartiokatu 32
FIN-96200 Rovaniemi, Finland
Telefon: +358 1631 4240
Telefax: +358 1634 4820
E-mail: jaakko.tahkolahti@sanoma.fi

Kalaja Terttu-Elina
Äidinkielen opettajain liitto ÄÖL
Perustie 26A 24
FIN-00330 Helsinki, Finland
Telefon: +358 9484 724
Telefax: +358
E-mail: terttu-elina.kalaja@
edu.kauniainen.fi

Kåre Tjihkkom
Árran Julevsáme guovdásj
NO-8270 Drag, Norge
Telefon: +47 7577 5160
Telefax: +47 7577 5101
E-mail: kare.tjihkkom@arran.no

Karin Tuolja
Samernas utbildningscentrum
Borgargatan 2
SE-962 31 Jokkmokk, Sverige
Telefon: +46 971 44023
E-mail: karin.tuolja@same.net

Arne Johan Turi
Samisk Kulturråd
NO-8270 Drag, Norge
Telefon: +47 7577 5680
Telefax: +47 7577 3877
E-mail: ajt@samediggi.no

Rávdná Turi Henriksen
Postaboksa 207
NO-9521 Guovdageaidnu, Norge

Jon Ola Utsi
Samernas utbildningscentrum
Borgargatan 2
SE-962 31 Jokkmokk, Sverige
Telefon: +46 9714 4024
E-mail: jonolof.utsi@same.net

Henrik Wilén
Nordens Institut i Finland (Nifin)
PB 231
FIN-00171 Helsingfors, Finland
Telefon: +358 9180 0385
Telefax: +358 9180 0389

Per Wollberg
Jeagilvármádi 19
NO-9730 Kárásjohka, Norge

Inger-Anne Äärelä
Sámi Oahpahusguovddás
PL. 50
FIN-99870 Inari, Finland
Telefon: +358 1667 1209
Telefax: +358 1667 1423
E-mail: inger-anne.aarela@sogsakk.fi

NORDMÅL-FORUM 2000 · ”Samisk i et nytt årtusen”

Karasjok 20. – 22. september

Program

Tirsdag 19. september

Ankomst om kvelden

Onsdag 20. september

09.00–09.15

Kulturhuset

Åpning, Niels Davidsen-Nielsen (leder for Den språkpolitiske referansegruppe)

09.15–10.00

Ole Henrik Magga (professor, Samisk høgskole, Norge):

Samiske språk – en oversikt

10.00–10.45

Samuli Aikio (forsker, Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland): *Samenes historie*

10.45–11.15

Kaffepause m/ kake

11.15–12.00

Anne Dagmar Biti Mikalsen (kontorsjef, Samisk språkråd, Norge): *Institusjonelle rammer for det samiske språkarbeidet*

12.00–12.45

Ellen Inga O. Hætta (avdelingsdirektør, Sametinget, Norge):
Samisk utdanning – utfordringer som det samiske samfunnet står overfor

12.45–14.15

Lunsj

14.15–15.00

Vuokko Hirvonen (førsteamanuensis, Samisk høgskole, Norge):
Samisk litteratur

15.00–15.30

Oppsummering m.m. etter første dag, Pirkko Nuolijärvi
(medlem av Den språkpolitiske referansegruppe)

15.30–16.00

Kaffepause i resepsjonen på hotellet

Deltagerne deles i to grupper resten av dagen:

Gruppe A:

16.00–19.30

Utflukt: Samisk elvebåt til lavvu med joik, fortelling om samisk kultur og mat- og kaffeservering. Leder: Endre Mørck

Gruppe B:

16.00–19.00

Omvisninger: De samiske samlinger og Det magiske teater
”Stálubákti”. Leder: Tuomas Magga

19.00

Middag i Storgammen (NB! Bare for gruppe B)

<i>Torsdag 21. september</i>	Kulturhuset
09.15–10.00	John T. Solbakk (forskningsstipendiat, Universitetet i Tromsø, Norge): <i>Massemedier – samiske medier og samisk i mediene</i>
10.00–10.45	Harald Gaski (professorstipendiat, Universitetet Tromsø, Norge): <i>Joik og lyrikk: Samisk poesi inn i en ny tid</i>
10.45–11.15	Kaffepause m/kake
11.15–12.00	Nils Jernsletten (professor, Universitetet i Tromsø, Norge): <i>Samisk språk i dagens samfunn – behov og muligheter</i>
12.00–12.45	Nils Øivind Helander (førstelektor, Samisk høyskole, Norge): <i>Flerspråklighet i det samiske samfunnet</i>
12.45–14.15	Lunsj
14.15–15.00	Mikael Svonni (dosent, Umeå universitet, Sverige): <i>Samenes etniske identitet – hvilken rolle spiller språket?</i>
15.00–15.30	Oppsummering m.m. etter andre dag, Sölvi Sveinsson (medlem av Den språkpolitiske referansegruppe)
15.30–16.00	Kaffepause i resepsjonen på hotellet

Deltagerne deles i to grupper resten av dagen:

Gruppe B:

16.00–19.30 Utflukt: Samisk elvebåt til lavvu med joik, fortelling om samisk kultur og mat- og kaffeservering. Leder: Tuomas Magga

Gruppe A:

16.00–19.00 Omvisninger: De samiske samlinger og Det magiske teater "Stálubákti". Leder: Endre Mørck

19.00 Middag i Storgammen (NB! Bare for gruppe A)

Fredag 22. september

	Kulturhuset
09.15–10.00	Marja-Liisa Olthuis (forsker, Sametinget, Finland): <i>Enaresamene – en minoritet i en minoritet</i>
10.00–10.45	Jelena Sergejeva (forskningsstipendiat, Universitetet Tromsø, Norge): <i>De østsamiske språkene og språkbevaring</i>
10.45–11.15	Kaffepause m/kake
11.15–12.00	Tuomas Magga (lektor, Uleåborgs universitet, Finland): <i>Nordsamisk og majoritetsspråkene</i>
12.00–12.30	Oppsummering m.m. etter tredje dag, Niels Davidsen-Nielsen (leder for Den språkpolitiske referansegruppe)
13.00	Avreise fra Karasjok
15.15	Flyavgang fra Lakselv

(Alternativ avreise kl 10.30 fra Karasjok for de som må ta fly kl 13.00 fra Lakselv)

Samiska i ett nytt årtusende

Endre Mørch & Thomas Magga (red.)

Är samiskan ett enda språk eller finns det flera samiska språk? På vilka sätt har de omgivande språken påverkat samiskan? Vad spelar jojken för roll i dagens samiska kultur? Vad kännetecknar den samiska litteraturen? Har samerna en egen historia? Vilken identitet har de samer som hör till minoriteten inom minoriteten? De här frågorna och många fler får sitt svar i denna konferensrapport med aktuell information om minoritetsfolket i norr.

Hösten 2000 hölls det så kallade NORDMÅL-forum i Karasjok i norska Sameland. Temat för forumet var "Samisk i et nytt årtusen". Genom att fokusera på samiskan, som är minoritetsspråk i fyra stater, ville Nordiska ministerrådet betona det faktum att minoritetsspråken utgör ett av de prioriterade områdena i dess språkpolitik.

